

การศึกษาขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียน

ประวัติความเป็นมาของการศึกษานอกโรงเรียนในประเทศไทย

ที่จริงแล้วการศึกษานอกโรงเรียนแม้จะเป็นคำใหม่ และเป็นแนวความคิดใหม่ทางการศึกษาของทุกประเทศ แต่ในเมืองไทยแล้วแนวความคิดดังกล่าวไม่ใช่ของใหม่ในการจัดการศึกษาของไทยที่ผ่านมาเลย โดยเฉพาะในอดีต คงจะเห็นได้ว่าในสมัยก่อน วัดและพระเป็นสถาบันการศึกษาที่จัดการเรียนการสอนให้คนไทยในท้องถิ่น ทั้งในเรื่องการถ่ายทอดความรู้ในเชิงวิชาการ และการอ่านเขียนหนังสือไทย เจตคติ และทักษะในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของคุณธรรม และจริยธรรมตามหลักพุทธศาสนา การเรียนการสอนเน้นหนักในเรื่องที่จำเป็นและสอดคล้องต่อการเป็นคนที่มีคุณธรรม สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีประโยชน์ต่อสังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ อันจะพอสรุปได้ว่าเป็นการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมอย่างแท้จริง¹

ต่อมาในราวปี 2470 เป็นต้นมา มีการจัดตั้งระบบการศึกษาแบบโรงเรียนขึ้น แนวการจัดการศึกษาของไทยจึงนำมาสู่ระบบโรงเรียน และโคพัฒนาขึ้นดังที่เป็นระบบโรงเรียนในปัจจุบัน แนวการจัดการศึกษาแบบดั้งเดิมจึงได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปไปเป็นการศึกษาผู้ใหญ่โดยมีกองการศึกษาผู้ใหญ่ซึ่งได้เริ่มจัดตั้งขึ้นในกระทรวงศึกษาธิการเมื่อปี 2483 เพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาสำคัญอันดับแรกคือ ปัญหาความปริมาณการไม่รู้หนังสือของประชากรซึ่งมีอัตราสูงถึงร้อยละ 68.8 ส่วนวันที่ถือเป็นวัน "การศึกษาผู้ใหญ่แห่งชาติ"

¹ เอนก นากะบุตร, "การศึกษานอกระบบโรงเรียน-ความหวังใหม่ของชนบทไทย," วารสารการศึกษาผู้ใหญ่ (พ.ศ. - ธ.ค. 2520) : 7 - 8.

คือ วันที่ 8 กันยายน ของทุกปี ซึ่งตรงกับที่ทุกประเทศทั่วโลกกำหนดให้เป็นวันที่ระลึกสากลแห่งการส่งเสริมให้คนรู้หนังสือ ความคำเชิญชวนขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก ซึ่งมีความเห็นว่า ความไม่รู้หนังสือเป็นอุปสรรคสำคัญยิ่งในการยกระดับความเป็นอยู่และความเข้าใจอันดีต่อกันของพลโลก ประเทศไทยในฐานะที่เป็นสมาชิกขององค์การนี้ ได้ให้ความร่วมมือจัดกิจกรรมพิเศษในวันดังกล่าวเสมอมาเป็นประจำทุกปี ต่อมางานการศึกษาผู้ใหญ่ได้ขยายตัวกว้างขวางรวมถึงงานที่จะให้บริการแก่ประชาชนทุกระดับอายุที่อยู่นอกระบบโรงเรียน รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องนี้ จึงได้มีการจัดตั้งกรมการศึกษานอกโรงเรียนขึ้นเมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2522 ด้วยเหตุผลดังกล่าวว่า "วันการศึกษาผู้ใหญ่" ซึ่งเคยใช้มาแต่เดิมเป็นประจำทุกปี จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นวัน "การศึกษานอกโรงเรียน"¹

ด้วยเหตุนี้คนทั่ว ๆ ไป จึงมักจะคุ้นเคยกับคำว่า การศึกษาผู้ใหญ่ แต่ยังไม่ค่อยทราบว่า การศึกษานอกโรงเรียน และอีกหลาย ๆ คนคงสงสัยว่า งานการศึกษาผู้ใหญ่กับการศึกษานอกโรงเรียนนั้น แรกต่างกันตรงไหน ดังนั้นเพื่อที่จะแก้ไขข้อสงสัยและให้รู้แจ้งถึงคำตอบ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทราบถึงความหมายและจุดประสงค์ทั่วไปของการศึกษานอกโรงเรียนก่อน

ความหมายและวัตถุประสงค์โดยทั่วไปของการศึกษานอกโรงเรียน

ในสภาพสังคมทั่ว ๆ ไปนี้ ประชากรที่อยู่นอกระบบโรงเรียนนั้นมีเป็นจำนวนมากกว่าประชากรที่อยู่ในระบบโรงเรียนมากมาย จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่คนเหล่านั้นจะต้องได้รับการศึกษาอย่างค่อเนื่องไปจนตลอดชีวิต แม้ว่าเขาจะต้องอยู่นอกระบบโรงเรียน มิฉะนั้นแล้วประเทศไทยก็จะต้องรับปัญหาต่าง ๆ ที่ต่อเนื่องมาอันจะเป็นภาระที่หนักค่อไป กล่าวโดยละเอียดคือ บ้านเมืองของเราเวลานี้กำลังเผชิญปัญหาโดยรอบ ด้านปัญหาที่สำคัญที่สุดก็คือ ปัญหาการยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน ซึ่งในเวลานี้มีปัญหาที่จะต้องเผชิญอยู่หลายด้านหลายอย่าง เช่นปัญหาเกี่ยวกับการอนามัย การเศรษฐกิจ การอาชีพ การปฏิบัติคนตามสิทธิและ

¹ "งานวันการศึกษานอกโรงเรียน," เอกสารประกอบการจัดนิทรรศการ ระหว่างวันที่ 8-10 กันยายน 2522 หอประชุมคุรุสภา (พิมพ์โรเนียว).

หน้าที่ของพลเมือง โดยเหตุนี้การปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนจึงเป็นภารกิจที่สำคัญของรัฐบาลในปัจจุบันที่จะต้องทำให้สำเร็จ เพื่อส่งเสริมขวัญและความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติ ส่วนหนึ่งของภารกิจเหล่านี้คือ การช่วยให้ประชาชนช่วยเหลือตนเองได้ ทำให้เขารู้สึกว่าไม่ถูกทอดทิ้ง มีผู้เข้าไปให้ความช่วยเหลือแก้ไขปัญหาค่าง ๆ ให้เขา การช่วยให้ประชาชนมีระดับความเป็นอยู่ที่ดี มีปัจจัยยังชีพอย่างเพียงพอ มีสุขภาพอนามัย ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน รู้จักวิธีการปรับปรุงอาชีพ เพื่อจะได้มีรายได้นำใช้จ่ายในครอบครัว มีความสำนึกในภารกิจของประชาชนคนไทย มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเลื่อมใสในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ซึ่งปัญหาค่าง ๆ นี้ นักการศึกษาคงจะไม่สามารถดำเนินการแก้ไขได้ตามลำพัง จำเป็นจะต้องมีการประสานงานอย่างใกล้ชิดระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีหน้าที่รับใช้ประชาชนทั้งในตัวเมืองและชนบท อย่างไรก็ตาม งานพัฒนาทั้งหลายเหล่านี้ไม่ว่าในคำสาธยาย ค่านาอาชีพ การปกครอง หรือด้านใดก็ตาม การศึกษาย่อมจะมีบทบาทสำคัญในการที่จะสร้างความสำนึก ความรู้ ความเข้าใจในปัญหาที่ประสบอยู่ เมื่อประชาชนได้ตระหนักในปัญหาและรู้จักคิดแล้ว ก็ย่อมสามารถดำเนินงานในขั้นอื่นต่อไปให้สำเร็จได้ ดังนั้นในกระบวนการพัฒนาทั้งหลาย การศึกษาย่อมเป็นปัจจัยสำคัญที่จะขาดเสียมิได้ และนี่ก็คือความหมายและวัตถุประสงค์โดยทั่วไปของการศึกษานอกโรงเรียน แต่แม้ว่าการศึกษานอกโรงเรียนจะเป็นการให้การศึกษานอกระบบโรงเรียน แต่ก็อย่าได้คิดว่าการศึกษานอกระบบนี้คือ การศึกษาที่ไร้ระบบ เพราะจะทำให้เข้าใจผิดว่าการดำเนินงานคงจะทำได้โดยไม่มีระบบและระเบียบ ไม่ว่าจะใช้จ่ายและการปฏิบัติ แท้ที่จริงแล้ว การศึกษานอกระบบนี้ก็มีระบบ เป็นแต่เพียงนอกระบบโรงเรียนเท่านั้น ฉะนั้นโครงการของการศึกษานอกโรงเรียนจึงมีระเบียบหลักเกณฑ์ วิธีการเหมือนกัน แต่ระเบียบหลักเกณฑ์และวิธีการนั้นได้จัดทำขึ้นให้เหมาะแก่ประชาชนทั่วไป ทุกเพศทุกวัย นอกจากนี้ในแง่การประเมินผลการศึกษาออกโรงเรียนส่วนใหญ่เป็นการศึกษาทดแทน หรือเป็นทางเลือกที่สอง สำหรับผู้ใดโอกาส คือเป็นผู้ที่มีพื้นฐานตั้งต้นต่ำกว่าผู้มีโอกาส ฉะนั้นหากจะประเมินด้วยระดับคุณภาพอันเดียวกับการศึกษาในระบบ ก็จะไม่ยุติธรรม แท้ที่จริงแล้วไม่ควรจะเปรียบเทียบคุณภาพระหว่างการศึกษาทั้งสองระบบนี้ด้วยประการใด ๆ เพราะการศึกษานอกโรงเรียน เป็นการศึกษาทดแทนสำหรับผู้ใดโอกาส

ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือเพื่อจะยกฐานะให้เขา การพัฒนาประเทศในยุคที่ยังไม่มีการศึกษาในระบบนั้น ก็ต้องอาศัยการศึกษาออกโรงเรียนเป็นกำลังส่วนใหญ่ตลอดมา อย่างไรก็ตาม การศึกษาออกโรงเรียนก็ต้องมีเกณฑ์ในการประเมินผล ประสิทธิภาพของบทบาทการให้การศึกษานอกโรงเรียน เพื่อจะได้นำมาปรับปรุงให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น

สำหรับในต่างประเทศการศึกษาในระบบโรงเรียนแทบจะทั่วโลก มีวิธีการคล้ายคลึงกัน เรียนวิชาเหมือนกัน มีระบบนับตั้งแต่เวลาเปิดปิด การหยุดภาค ฤดูพักของครู และทุกสิ่งทุกอย่างแทบจะไม่แตกต่างกัน แต่ส่วนการศึกษานอกระบบโรงเรียน ต่างประเทศต่างพัฒนารูปแบบของตนเองให้เหมาะสมแก่ลักษณะปัญหา พื้นภูมิ วัฒนธรรมและสังคมของตนเอง จึงมีอะไร ๆ แตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้การศึกษานอกโรงเรียนจึงไม่มีคำจำกัดความโดยเฉพาะที่จะกำหนดหลักสูตรและรายละเอียดต่าง ๆ เช่นเดียวกับการศึกษาในระบบ

ความหมายทางวิชาการของการศึกษานอกโรงเรียน

"การศึกษานอกโรงเรียน" อาจจะเป็นวลีใหม่สำหรับบางคน และบางคนแม้จะเคยได้ยินแต่อาจไม่ทราบว่าคืออะไรกันแน่ ยิ่งกว่านั้นบางคนก็อาจถึงขั้นสับสนเพราะได้ยินชื่อนี้และชื่อคล้าย ๆ กันเองนี้มากมายเหลือเกิน เช่น การศึกษานอกระบบ การศึกษานอกแบบ การศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษารูปนัย ฯลฯ ชื่อเหล่านี้ ในภาษาไทยเราใช้ในความหมายเดียวกัน และมีที่มาจากภาษาอังกฤษเดียวกันคือ non-formal education นอกจากนี้ยังมีวลีในภาษาไทยที่มีความหมายแตกต่างไปจาก "การศึกษานอกโรงเรียน" คือ การศึกษาคลอดชีพ (life-long education) และการศึกษาแบบไม่มีพิธีรีตอง (informal education) ในเรื่องนี้จากเอกสารประกอบการประชุมวิชาการ การศึกษารูปนัยได้จำแนกวิธีการเรียนรู้ไว้ถึง 3 ประการด้วยกันคือ ¹

1. การศึกษาแบบธรรมดาคาวีลีย์ (informal education) หมายถึงกระบวนการ

¹ นพพร ไผ่สีระโยธิน, "สถาบันต่าง ๆ กับการศึกษานอกระบบโรงเรียน," เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ การศึกษารูปนัย, (กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 3.

ที่ไม่กำหนดแบบแผนหรือระบบของกระบวนการตลอดชีวิต เป็นการศึกษาที่ให้ทัศนคติ ค่านิยม ทักษะ ความรู้ โดยอาศัยประสบการณ์จากชีวิตประจำวัน และสิ่งแวดล้อม เช่น ทักษะในการ ประกอบอาชีพจากบิดา เป็นต้น

2. การศึกษาในระบบโรงเรียน (formal education) หมายถึงการศึกษาที่เป็นระบบของการศึกษา มีโครงสร้างเป็นลำดับขั้น โดยแบ่งระยะเวลาเรียนตั้งแต่ประถมศึกษาถึงอุดมศึกษา รวมทั้งการศึกษาทางวิชาการโดยทั่วไป โครงการวิชาเฉพาะต่าง ๆ และสถาบันสำหรับฝึกอบรมงานอาชีพ และวิชาเทคนิค

3. การศึกษานอกระบบโรงเรียน (non-formal education) หมายถึงกิจกรรมการศึกษาที่จัดไว้ นอกกรอบระบบโรงเรียน โดยทั่วไปอาจจะดำเนินงานแยกหรือเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของกิจกรรมใหญ่ โดยมีเป้าประสงค์ที่จะสนองความต้องการและเป้าหมายในการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น โครงการสอนเทียบความรู้ในโรงเรียน เพื่อให้โอกาสที่ส่งแก่ผู้พลาดโอกาสการเข้าเรียนในโรงเรียน หรือกิจกรรมนอกหลักสูตรที่โรงเรียนจัดขึ้น ได้แก่ กิจกรรมลูกเสือ ชุมนุมยุวศิกร เป็นต้น

เนื่องจากคำว่า non-formal education เองก็ยังไม่มีการนิยามที่แน่นอนตายตัวได้ เพราะมีนักการศึกษาและผู้สนใจในเรื่องนี้ได้พยายามให้นิยามที่แตกต่างกันออกไปในรายละเอียดปลีกย่อย เพราะฉะนั้นเมื่อนำมาใช้ในความหมายของคำในภาษาไทย จึงแตกต่างกันไปอีก เช่นกันสุดแต่ว่าใครจะเชื่อหรือเห็นว่าแนวคิดของใครถูกต้องใกล้เคียงที่สุด เช่น

โคล เอส. เบรมเบค และ ทิมothy เจ. ทอมป์สัน¹ กล่าวว่า "การศึกษานอกโรงเรียนเป็นการศึกษาที่ก่อให้เกิดทักษะและความรู้ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนอกระบบโรงเรียนตามปกติ เป็นการผสมผสานของกิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่มีมาตรฐานแน่นอนและดูเหมือนว่าไม่

¹ Cole S. Brembeck and Timothy J. Thompson, New-Strategies for Educational Development (Massachusetts:Dr.G Heath and Company 1973), p. 5.

สัมพันธ์กันเลข แต่มีจุดมุ่งหมายไปสู่เป้าหมายหลายประการ"

นายฟิลิป เอช. คูมปลส์¹ กล่าวว่า "การศึกษานอกโรงเรียน หมายถึงกิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นนอกระบบการศึกษาภาคปกติ ไม่ว่ากิจกรรมนั้นจะจัดขึ้นเป็นกิจกรรมต่างหาก หรือจัดเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของกิจกรรมใหญ่ ๆ อื่น ๆ ที่มุ่งบริการแก่ผู้เรียนอย่างมีความมุ่งหมาย..."

เกวิท ปลายน์ และ โทมัส บี. คีน² กล่าวว่า "การศึกษานอกโรงเรียน-เรียน เป็นคำที่หมายถึงชนิดของการศึกษาที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อเป็นทางเลือกส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียน หรือเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อช่วยปิดช่องว่างของประชากรจำนวนมากที่ไม่สามารถจะรับบริการจากการศึกษาในระบบโรงเรียนได้อย่างเต็มที่"

กัณฑ์ สหิณี แมคคอลล³ ได้กล่าวว่า "การศึกษานอกโรงเรียนเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางมาก หมายถึง การศึกษาทุกอย่าง การเรียนรู้จากพ่อแม่ การเรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้จากเพื่อน ๆ การเรียนรู้จากสื่อมวลชน การเรียนรู้จากโรงเรียนผู้ใหญ่และหน่วยพัฒนาต่าง ๆ การเรียนรู้จากการฝึกงาน การเรียนรู้จากการเป็นสมาชิกกลุ่มหนุ่มสาว"

นายพล เซง⁴ กล่าวว่า การศึกษานอกโรงเรียนหมายถึงการศึกษา หรือ

¹ Philip H. Coombs "Non-Formal Education for Rural Development: Strengthening Learning Opportunities for Children and Youth," Interin report prepared by the Interinational Council for Educ on Developments, 1973, pp. 12-13.

² David Kline and Thomas B. Keehn, Non-School Population Education, (mimeographed), p. 3.

³ W. Steen McCall, Non-Formal Education, (A Definition USAID : Washington, 1971.) (mimeographed).

⁴ Paul Chang, "Comperative Analysis of non-formal Education in the Seameo Member Countries," SEAMEO/SEADAG Seminar on Non-Formal Education : Final Report Penang (1971) p. 168.

การเรียนรู้ที่คองคอบสนองความคองการของบุคคล 3 ประเภทโดยไมคานึงถึงอายุเป็นเกณฑ์คือ

1. บุคคลซึ่งไมไ้รับการศีกษาจากโรงเรียน และกลายเป็นบุคคลที่อ่านและเขียนหนังสือไมไ้
2. บุคคลซึ่งไ้รับการศีกษาบางค้ด้วยเหตุตลบางประการไ้ออกจากโรงเรียนเสีย
3. บุคคลซึ่งไ้รับการศีกษาระดับหนึ่ง และภายหลังเข้าทำงาน มีความจำเป็นที่จ้จะคองศีกษาเพิ่มเติม เพ็คอบสนองความจำเป็นบางอย้าง

เอพ.เอช. ฮาร์บิสัน¹ ไ้ให้คานิชยามของการศีกษานอกโรงเรียนว่า ประกอบค้วชกิจกรรม 3 ประเภท คือ

1. กิจกรรมที่จัดขึ้นเพ็พัฒนาทักษะ และความรู้ของผู้ที่ไ้แรงงาน และกำลังรับจ้าง หรือทำงานอย้
2. กิจกรรมที่จัดขึ้นมาเพ็เตรียมบุคคลต่าง ๆ โดยเจตเพาะเขาวชน สําหรับการเข้าทำงาน หรือรับจ้างทำงานต่อไป
3. กิจกรรมที่กำหนดขึ้น เพ็พัฒนาทักษะ ความรู้และความเข้าใจที่อยู้นอกเหนือจากวงการทำงาน

คับลิว.เอช.กริฟฟิน² ไ้ให้ลักษณะกิจกรรมการศีกษานอกโรงเรียนว่า

1. โครงการศีกษา โดยปกติแล้จะเป็นโครงการที่เป็นกิจกรรมของสังคม หรือ

¹ F.H. Harbison, "A Human Resource Approach to the Development of African Nations," Oversea Liaison Committee of the American Council on Education, 1971, p. 11.

² W.H. Griffin, "Community Experience as a Non-Formal Complement to Formal Education," Prepared for the May Conference on NFE pp.2-3, quoted in C. Arnold Anderson "Problem of Integrating Formal and Non-Formal Education," SEAMEO/SEADAG Seminar on Non-Formal Education : Formal Report, Penang, (1971), p. 168.

การพัฒนาการควบคุมโรคมาเลเรีย หรือการศึกษาผู้ใหญ่

2. โครงการศึกษานอกโรงเรียน ส่วนมากถูกกำหนดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม และมีส่วนสนับสนุนให้มีการเชื่อมโยงหรือความสัมพันธ์ระหว่าง การเรียนรู้ และสภาพแวดล้อม ซึ่งไม่ได้มีอยู่ในกิจกรรมการศึกษาในระบบ

3. โครงการซึ่งเป็นโครงการ เรียนรู้จากประสบการณ์อันจะนำไปสู่ความสามารถ ในการเป็นผู้นำ และมีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในพฤติกรรมเป็นหัวใจของโครงการ

4. โครงการศึกษานอกโรงเรียน ต้องการให้ครูและนักเรียนที่มีภูมิหลังทาง เศรษฐกิจ ชนวรรณะและเชื้อชาติอย่างหนึ่งได้เข้าไปเรียนรู้ปัญหาสภาพแวดล้อมของบุคคลและ สถานอื่น ๆ ซึ่งโดยปกติแล้วเขาจะไม่มีโอกาสได้พบเห็น

5. เป็นโครงการที่จะให้โอกาสนักเรียนได้รับประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่มีอยู่นอกหลักสูตร

สำหรับประเทศไทย คณะกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายการศึกษานอกโรงเรียนของคณะ ปฏิวัติ ได้ให้คำจำกัดความของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้เมื่อ พ.ศ. 2515 ว่า "หมายถึงประสบการณ์และกิจกรรมที่จัดขึ้นนอกระบบการศึกษาในโรงเรียนภาคปกติ เพื่อส่งเสริมความรู้ ความสามารถ ทั้งในค่านิยมทั่วไปและวิชาชีพ ให้ประชากรมีความเป็นอยู่ ประกอบอาชีพ และทำหน้าที่เป็นพลเมืองให้ดีขึ้น ¹

นอกจากนี้ คณะเลขาธิการการประชุมสัมมนาการศึกษานอกโรงเรียนที่จัดขึ้นโดย กระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับสมาคมสังคมนักการศึกษาแห่งประเทศไทย มูลนิธิเฟรเดอริกนอร์แมน แห่งประเทศเยอรมันนี และเวลด์ เอคูเคชั่น แห่งประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ให้คำนิยามไว้ว่า "การศึกษานอกโรงเรียน หมายถึงประสบการณ์ การเรียนรู้ทั้งหลายที่อยู่นอกระบบชั้นเรียน ของโรงเรียนภาคปกติ ²

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานการสัมมนาการศึกษานอกโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรบัณฑิต, 2517), หน้า 52.

² สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานสภาพข้อเท็จจริงของการศึกษานอกโรงเรียน พ.ศ. 2512-2516 (พฤษภาคม, 2518) : 2.

สำหรับแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ได้อธิบายไว้ดังนี้คือ "การศึกษา
นอกโรงเรียน เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ไม่ว่าจะ
ศึกษานั้นจะจัดเป็นกิจกรรมการศึกษาโดยเฉพาะ หรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมอื่น เพื่อมุ่งให้
จักแก้ปัญหา ฝึกอาชีพ หรือพัฒนาความรู้เฉพาะอย่างตามความต้องการและความสนใจของ
พลเมือง"

ศาสตราจารย์ ดร.ประชุมสุข อาชวอำรุง¹ ได้ให้คำจำกัดความของการศึกษา
อรูปนัยหรือการศึกษานอกโรงเรียนอย่างสั้น ๆ แต่ได้ใจความสำคัญและตรงกับหัวใจของ การ
ศึกษานอกโรงเรียน คือ "การศึกษารูปนัย เป็นกิจกรรมทางการศึกษาที่ไม่มีรูปแบบ โครง
สร้างแน่นอน เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นโดยไม่เลือกวัย ไม่เลือกเพศ ไม่เลือกชั้นวรรณะ ไม่เลือก
ภูมิหลัง และไม่เลือกสติปัญญา ความสามารถหรือความถนัด ครอบคลุมถึงการศึกษ ที่ไม่มีพิธี
รีตอง ค่ายเป็นการศึกษาที่เปิดโอกาสให้กับคนทุกคนในสังคมจัดกิจกรรมการศึกษาได้ทั้งในและ
นอกระบบโรงเรียน นับเป็นวิชาการศึกษาที่สอดคล้องกับสังคมประชาธิปไตย"

ส่วนเกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ กล่าวถึงการศึกษานอกโรงเรียนไว้ว่า "เป็นกิจกรรม
ทางการศึกษาที่จัดไว้นอกระบบโรงเรียนปกติ โดยทั่วไปอาจจะดำเนินงานแยกหรือเป็นส่วน
ประกอบที่สำคัญของกิจกรรมใหญ่ ทั้งนี้โดยมีจุดประสงค์ที่จะสนองความต้องการ และเป้าหมาย
ในการเรียนรู้ของผู้เรียน"²

¹ ดร.ประชุมสุข อาชวอำรุง, "การศึกษารูปนัย : หลักการและเหตุผล,"
วารสารครูศาสตร์ (ตุลาคม, 2518) หน้า 76.

² เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, ข้อพิจารณาความแตกต่างของการศึกษาในระบบ
และการศึกษานอกระบบ," ครูสารพิเศษ : การศึกษารูปนัย (ตุลาคม, 2518) : 21.

นายบรรจง ชูสกุลชาติ¹ อธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียนคนแรกได้สรุปคำจำกัดความของการศึกษานอกโรงเรียนว่า "คือการศึกษาที่จัดขึ้นได้ตลอดเวลาและทุกโอกาส จัดได้ทุกหนทุกแห่ง จัดได้กับคนทุกเพศทุกวัยที่มีความสนใจที่จะแก้ปัญหาอาชีพ ปัญหาชีวิต ปัญหาความเป็นอยู่ ปัญหาการปรับตัว เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความคิด ทักษะ ตลอดจนเพิ่มพูนรายได้ เพิ่มพูนอาชีพ เพิ่มพูนผลผลิต ให้คนมีความรู้ ความสามารถที่จะดำรงคนอยู่รอดปลอดภัยในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง

วัตถุประสงค์เชิงวิชาการของการศึกษานอกโรงเรียน

จากนิยามต่าง ๆ นี้ จะเห็นได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นว่า การศึกษานอกโรงเรียนมีความสำคัญมาก มีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมไปถึงกลุ่มคนทุกกลุ่มอายุ ตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่จริง ๆ จึงอาจกล่าวได้ว่า วัตถุประสงค์ประการหนึ่งของการจัดการศึกษานอกโรงเรียนนั้นก็คือ เพื่อสนองความต้องการของบุคคล 3 ประเภท คือ

1. ผู้ที่ไม่มีโอกาสเรียนในระบบโรงเรียนได้
2. ผู้ที่จบการศึกษาจากระบบโรงเรียนแล้วให้ได้มีโอกาสหาความรู้และได้รับการฝึกฝนเพิ่มเติม โดยเฉพาะสำหรับการที่จะไปประกอบอาชีพ
3. สำหรับช่วยให้ผู้ที่กำลังปฏิบัติงานอยู่ได้มีโอกาสศึกษาเพิ่มเติมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

นอกจากนี้ การศึกษานอกโรงเรียนยังมีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาระบบโรงเรียน

3 ประการ คือ

1. ช่วยเตรียมเด็กก่อนวัยเรียนให้พร้อมสำหรับการศึกษาระบบโรงเรียน (Formal Education)
2. ช่วยเสริมประสบการณ์การเรียนรู้นอกหลักสูตรสำหรับเด็กในโรงเรียน

¹ คำปราศรัยของนายบรรจง ชูสกุลชาติ อธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน ในการสัมมนาข้าราชการกรมการศึกษานอกโรงเรียน ณ สโมสรกองทัพก 19 พ.ค. 22.

3. ช่วยดำเนินต่อผลงานการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยเปิดโอกาสให้เยาวชนที่มีอายุมากและผู้ใหญ่ได้รับการศึกษาต่อหรือเพิ่มเติมในหลาย ๆ ด้านด้วยกัน¹ ด้วยเหตุนี้เองการศึกษานอกโรงเรียนจึงมีขอบข่ายคลุมถึงกิจกรรมทางการศึกษาอย่างกว้างขวาง ซึ่งกิจกรรมนั้นมีลักษณะสำคัญอยู่ 3 ประการคือ

1. มีความตั้งใจในการจัดตั้ง โดยมีความมุ่งหมายและมีระบบ
2. มีความตั้งใจจะให้เกิดการเรียนรู้อย่างหนึ่งอย่างใด
3. เป็นกิจกรรมนอกเหนือที่จัดในระบบการศึกษาในโรงเรียน²

ในแง่ของแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช 2520 หมวด 2 ว่าด้วยแนวนโยบายการศึกษาของรัฐได้ระบุไว้ว่า "รัฐพึงเร่งรัดและสนับสนุนการศึกษานอกโรงเรียนในลักษณะต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลได้รับการศึกษาค้นคว้าชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นอันดับแรก" และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ได้วางนโยบายที่จะกระจายบริการสังคมให้ถึงมือประชาชนในชนบทอย่างกว้างขวาง โดยจะระดมงบประมาณและกำลังคนทั้งในภาคของรัฐบาลและเอกชนสนับสนุนในค่านนี้ เพื่อขจัดช่องว่างของการบริการทางสังคมระหว่างชนบทกับเมืองให้เกิดผล ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียนได้ระบุไว้ในบทที่ 7 ข้อ 1.1.(5) ว่า "จะขยายการศึกษานอกเป็นโรงเรียนให้กว้างขวางครอบคลุมทั่วประเทศ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โดยเน้นการศึกษอบรมค่านาฮีท จักเนื้อหาวิชาเรียนให้ตรงกับความต้องการของท้องถิ่น ให้ประชาชนจัดและต่อเนื่อง และให้มีการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน" การศึกษานอกโรงเรียนในปัจจุบันจึงขยายออกไปอย่างกว้างขวาง มีหลายหน่วยงานร่วมกันดำเนินงาน เช่น กรมแรงงาน กรมประชาสัมพันธ์ กรมการพัฒนาชุมชน กรมอาชีวศึกษา

¹ การสัมมนา "การศึกษาเพื่อชีวิต" เอกสารประกอบการสัมมนา กลุ่มที่ 3 ระหว่างวันที่ 30 พฤศจิกายน - 2 ธันวาคม 2520 โรงแรมเอเชียพญา (พิมพ์โรเนียว)

² สมนึก สิมทอง, ชาตรี อายุวัฒน์, การศึกษานอกโรงเรียนในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญทัศน์, 2518), หน้า 107-108.

และกรมการศึกษานอกโรงเรียน เป็นต้น เมื่อพิจารณาถึงลักษณะและการดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ ท้องจะแบ่งความมุ่งหมายของการจัดการศึกษานอกโรงเรียนได้เป็น 3 ประการ คือ

1. จัดเพื่อให้ความรู้สำหรับเป็นรากฐานในการดำรงชีวิต หมายถึงการศึกษาที่จัดสำหรับช่วยให้ผู้เรียนสามารถคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น มีเครื่องมือในการประกอบอาชีพ มีเครื่องมือใช้ศึกษาข้อมูลต่าง ๆ มาประกอบการศึกษาค้นคว้าตัดสินใจในการดำรงชีวิตประจำวัน การศึกษาประเภทนี้จะมีลักษณะกำหนดเนื้อหาสาระไว้เป็นแผน มีจุดเริ่มต้นและจุดจบของกระบวนการเรียนแน่นอน ซึ่งก็ไต่แก่การศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญและเบ็ดเสร็จ ที่ผู้เรียนสามารถศึกษาในชั้นสูงต่อไปได้ สำหรับหน่วยงานของรัฐที่จัดการศึกษาประเภทนี้ไต่แก่ กรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมประชาสัมพันธ์ กรมราชทัณฑ์ และกรมศาลคดีเด็กและเยาวชนชนกลาง ส่วนเอกชนที่จัดการศึกษาประเภทนี้ก็มี ไต่แก่ สถานศึกษาที่จัดให้มีการเรียนลัดและกวดวิชา
2. จัดเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานและการดำรงชีวิต หมายถึงการให้การศึกษาที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนางานอาชีพและชีวิตความเป็นอยู่ของคนให้ดียิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ไต่แก่ การฝึกและการเรียนในสายอาชีพสาขาต่าง ๆ ทั้งระยะสั้นและระยะยาว หน่วยงานของรัฐที่ดำเนินงานด้านการศึกษาออกโรงเรียนตามความมุ่งหมายนี้ก็ไต่แก่ กระทรวงและหน่วยงานต่าง ๆ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย เป็นต้น ส่วนเอกชนที่จัดการศึกษาตามความมุ่งหมายนี้ก็ไต่แก่ โรงเรียนการฝึกอบรมการธนาคาร สโมสรวัฒนธรรมหญิง เป็นต้น
3. จัดเพื่อให้ความรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพประชาชนโดยทั่วไป เป็นการให้ข้อมูลข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์ หรือความรู้รอบตัวเพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งด้วยข้อมูลและข่าวสารเหล่านั้น เขาจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์สำหรับชีวิตประจำวันในบ้านและในสังคมทั่วไป นอกจากนี้ยังเป็นการย้ำและส่งเสริมความรู้ ความคิดในการริเริ่มและสร้างสรรค์ต่าง ๆ และท้ายที่สุดเพื่อป้องกันการใช้หนังสือและสิ่งที่ไม่ดีเรียนมาแล้ว

โดยที่รัฐได้เห็นความสำคัญของการศึกษานอกโรงเรียนมากขึ้น รัฐบาลปัจจุบันจึงได้แถลงนโยบายในส่วนที่เป็นความรับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการไว้โดยชัดแจ้ง

ในข้อ 5.3.7 ว่า "จะปรับปรุงและส่งเสริมการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบและลักษณะต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในชนบท โดยจะเน้นการฝึกอบรมเรื่องอาชีพ ให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น และการส่งเสริมให้ประชาชนหาความรู้เพิ่มเติม" ต่อมารัฐบาลจึงได้ประกาศตั้งกรมการศึกษานอกโรงเรียน เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2522

การจัดการศึกษานอกโรงเรียนจากลักษณะ ความมุ่งหมายและบทบาทเท่าที่กล่าวมาแล้ว พอจะสรุปแนวความคิดขั้นพื้นฐานของการศึกษานอกโรงเรียนได้ว่า มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ให้เกิดความเป็นธรรมในการศึกษา

แนวความคิดนี้เกิดจากความเชื่อในสิทธิมนุษยชนในด้านการศึกษามีอยู่ 2 ประการคือ สิทธิที่จะได้รับการศึกษาหนึ่ง และสิทธิที่จะได้รับความเสมอภาคในโอกาสเนื่องมาจากการศึกษาอีกหนึ่ง

มนุษย์เราไม่ว่าจะยากจนหรือมั่งมี ไม่ว่าผู้หญิงหรือผู้ชาย เป็นเด็กหรือเป็นคนชรา ควรได้สิทธิเท่าเทียมกันที่จะรับการศึกษานอกโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียนจะไม่กีดขวางหรือให้อภิสิทธิ์แก่บุคคลบางกลุ่มเท่านั้นที่จะเข้าร่วมกิจกรรมหาความรู้และพัฒนาทักษะของเขา การศึกษานอกโรงเรียนจะให้ความเป็นธรรมในการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป ไม่เลือกเพศหรือวัย ไม่เลือกท้องที่หรือชุมชน

2. ให้เกิดการช่วยเหลือตนเอง

คือสนับสนุนให้ประชาชนได้มีการช่วยเหลือตนเองตามคำสั่งสอนในศาสนาพุทธที่ว่า "คนเป็นที่พึ่งแห่งตน" วิธีที่จะช่วยให้คนช่วยเหลือตนเองได้นั้นก็คือ การช่วยให้ประชาชนมีขีดความสามารถระดับหนึ่งที่จะช่วยตนเองได้ เพื่อจะได้รู้จักพึ่งตนเอง และเพื่อจะได้ดำรงชีวิตอยู่ต่อไปในสังคมได้

3. เป็นการตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

ปัญหาหรือความต้องการของชุมชนนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นผลผลิตของวัฒนธรรมโครงสร้างทางสังคม และเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่

การเปลี่ยนแปลงในแต่ละชุมชนนั้นย่อมไม่เหมือนกัน บางสังคมมีการติดต่อกับโลกภายนอกมากกว่าอีกชุมชนหนึ่ง บางชุมชนมีทรัพยากร มีโอกาส ทำเลดีกว่าบางชุมชน เพราะฉะนั้นในการให้การศึกษาแก่ชุมชนจะต้องมีความยืดหยุ่นและปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่แตกต่างของแต่ละชุมชนด้วย ด้วยเหตุนี้การศึกษานอกโรงเรียนจึงมีหลักการว่า การศึกษาหรือสิ่งที่ประชาชนควรจะได้รับ ควรเป็นการเรียนรู้ในสิ่งที่เขาต้องการจะเรียนรู้ และเป็นการตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของเขา

การจัดโครงการที่ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชนนี้ให้ประโยชน์ดังนี้คือ

1. ประชาชนจะให้ความร่วมมือ เพราะเขาเห็นประโยชน์ในสิ่งที่เขาจะเรียนรู้
2. ประชาชนจะรู้สึกว่าเป็นกิจกรรมหรือโครงการที่จัดขึ้นนั้น เป็นโครงการของเขา

ไม่ใช่โครงการที่บุคคลภายนอกมาบีบบังคับให้เขารับ

3. ถ้าโครงการหรือการศึกษาตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของเขาแล้ว ก็เท่ากับเป็นแรงกระตุ้นให้เขาร่วมมือในโครงการอื่น ๆ

4. เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม การศึกษานอกโรงเรียนต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจการทุกอย่างให้มากที่สุด เพื่อเขาจะได้เป็นผู้ตัดสินใจและทำงานตามที่ใดที่ตัดสินใจลงไปเอง ซึ่งจะเป็นการทำให้เขาได้ปฏิบัติตามความสนใจและความต้องการ กรณีที่เขาได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการนั้นจะทำให้เขาได้มีโอกาสเข้าใจและมองเห็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น อันจะเป็นแนวทางให้เขาได้พัฒนาตนเอง¹ ซึ่งก็เท่ากับว่าเขามีส่วนได้เข้ามาควบคุมผลประโยชน์ของตนเอง

¹ สัจญา สัจญาวิวัฒน์, "หลักการและวิธีปฏิบัติ", การพัฒนาชุมชน (พระนคร : โรงพิมพ์แพร่พิทยา, 2514), หน้า 153 - 155.

5. ให้การศึกษาในเรื่องที่อยู่ในขีดความสามารถของประชาชน
โดยปกติแล้ว มนุษย์เราดำหากในการเรียนรู้สามารถบรรลุเป้าหมายที่เขา
ต้องการแล้ว ย่อมจะเกิดความเชื่อมั่นในตัวของเขาเองยิ่งขึ้น เกิดความศรัทธาในการศึกษา
จนประสบความสำเร็จ การที่คนเราประสบความสำเร็จในเรื่องหนึ่งก็จะเป็นแรงจูงใจให้เขา
มองเห็นความฝันหรือความต้องการของเขาว่าอาจจะกลายเป็นความจริงได้
6. ยึดหลักประชาธิปไตยในการดำเนินการ
การศึกษานอกโรงเรียนมีความมุ่งหวังว่าทุกคนจะได้มีความเท่าเทียมกันตาม
กฎหมาย ไม่จำกัดเพศและวัย ไม่เลือกกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดโดยเฉพาะ ดังนั้นในการศึกษานอก
โรงเรียนจึงจะไม่ทำให้มีกลุ่มประชากรส่วนใดถูกละเลย
7. เป็นการให้การศึกษาที่เข้ากับสภาพแวดล้อม
จากการสำรวจและวิจัยมาแล้ว¹ จึงเป็นที่ยอมรับว่าเนื้อหาสาระทางการศึกษา
ที่จะทำให้ประชาชนสนใจและนำไปใช้ได้นั้นควรจะเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมรอบตัวประชาชน
ที่มารับการศึกษา แม้ว่าจะจะเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ก็ตาม
8. เป็นการปฏิบัติงานร่วมกับผู้นำท้องถิ่น
ผู้นำในท้องถิ่นในหลายชุมชน เป็นผู้ที่ประชาชนเคารพนับถือไว้วางใจและ เป็น

¹ J.C. Mathur, Basic Principles for Communication with Small Peasants", Some Thoughts on Education and Media 5 : Small Peasants in Asia-Their Special Needs in Development and Communications. (Singapore, 1978)., pp. 61-64.

ผู้ที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึคนึกคิด และการตัดสินใจของประชาชน และบางครั้งก็เป็นผู้ที่ประสบ
 ความสำเร็จความรู้ที่จะให้แก่ชุมชนได้ ดังนั้นการจัดการศึกษานอกโรงเรียนจึงมักจะดึงผู้นำท้องถิ่น
 ขึ้นมาเป็นผู้ส่งผ่านแนวความรู้ไปสู่ชุมชน

9. เป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมและจริยธรรมในการดำเนินงาน

เนื่องจากการศึกษาเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม หรือมรดกทางสังคมอย่างหนึ่ง
 ในการจัดการศึกษาแก่ชุมชน จึงต้องมีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมและให้การศึกษที่สอดคล้องกับ
 ความเชื่อของชุมชนและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น นอกจากนี้ยังจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงหลักจริย-
 ธรรมเสมอว่า ความรู้นั้น ๆ แม้ว่าจะทำให้เกิดการพัฒนาและเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพของ
 ชุมชนในด้านวัตถุให้ดีขึ้น แต่ในด้านวัฒนธรรมและจริยธรรมนั้นผลของการศึกษาจะต้องไม่ไป
 ทำลายวัฒนธรรมและจริยธรรมของประชาชน

10. เป็นการส่งเสริมให้ใช้ทรัพยากรภายในชุมชน

การให้การศึกษานอกโรงเรียนจะต้องคำนึงถึงความสำคัญและส่งเสริมการใช้
 ทรัพยากรภายในชุมชน เพื่อให้สัมพันธ์กับความต้องการของชุมชนซึ่งทรัพยากรภายในชุมชนนี้
 อาจจะถูกแยกออกเป็นทรัพยากรความธรรมชาติ ทรัพยากรเทคโนโลยี ทรัพยากรมนุษย์ และทรัพยากร
 สถาบัน เมื่อมีการส่งเสริมให้ใช้ทรัพยากรดังกล่าวภายในชุมชนผู้ดำเนินงานก็ไม่จำเป็นต้อง
 เสาะแสวงหาวิทยากรจากชุมชนอื่นเพราะภายในชุมชนนั้นก็มียุทธากรอยู่แล้ว
ขอบข่ายและประเภทของการศึกษานอกโรงเรียน

การจัดการศึกษานอกโรงเรียนสามารถแบ่งตามลักษณะงานได้ 3 ประเภทคือ¹

¹ จรุง ศาสสุวรรณ, "การศึกษาดอกชีวิต", วารสารคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ 6.
 (มิถุนายน-กรกฎาคม, 2517), หน้า 136.

1. ประเภทที่มีแบบแผนหรือประเภทที่จัดเป็นชั้นเรียน¹ มีหลักสูตรกำหนดไว้แน่นอนเป็นหลักสูตรที่จัดขึ้นให้กับประชาชนที่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาในโรงเรียนภาคปกติ ผู้ได้รับประกาศนียบัตรตามหลักสูตรนี้มีศักดิ์และสิทธิ์เท่ากับผู้ที่ได้รับประกาศนียบัตรจากโรงเรียนภาคปกติ ตัวอย่างเช่น โรงเรียนผู้ใหญ่สามัญระดับต่าง ๆ

2. ประเภทที่มีแบบแผนพอสมควร จัดเป็นหลักสูตรระยะสั้นบางที่ก็จัดเป็นชั้นเรียนบางที่ก็จัดเป็นกลุ่มนอกชั้นเรียน หลักสูตรมักจัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของประชาชน และหน่วยงานต่าง หน่วยงานที่จัดการศึกษาประเภทนี้มีมากมายทั้งของรัฐบาลและเอกชน จุดมุ่งหมายที่สำคัญก็คือ การฝึกอาชีพ ตัวอย่างการจัดประเภทนี้ได้แก่ การจัดสอนกลุ่มสนใจ

3. ประเภทที่ไม่มีแบบแผน การศึกษานอกระบบโรงเรียนประเภทที่ไม่มีหลักสูตรแต่เป็นการศึกษามวลชนที่มุ่งสร้างค่านิยมของสังคม และให้ความรู้ตลอดจนข่าวสารต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้ การจัดการศึกษาแบบนี้จึงไม่มีชั้นเรียนและไม่มีสถาบันทางการศึกษา บุคคลอาจได้รับความรู้โดยทางตรงหรือทางอ้อม ซึ่งอาจแบ่งเป็นประเภทย่อย ๆ ได้ 3 ประเภทคือ

3.1 สื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์

3.2 การชุมนุม ได้แก่ การฟังบรรยาย การอบรม สัมมนา การสนทนากับเพื่อนบ้าน

3.3 แหล่งเผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ ได้แก่ ห้องสมุด

แต่มีบางแห่งได้จัดแบ่งประเภทของการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามลักษณะโครงการต่าง ๆ ที่มีอยู่โดยแบ่งเป็น 3 ประเภทเหมือนกัน คือ²

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานการสัมมนาการศึกษานอกโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรบัณฑิต, 2517), หน้า 54

² วัชรีย์ รุวะคำ และ กิ่งแก้ว อัครดากร, "ลักษณะการศึกษานอกระบบโรงเรียนปรกติปัจจุบัน" การศึกษานอกระบบโรงเรียนปรกติเพื่อพัฒนาชนบท รายงานชั่วคราว (กรุงเทพฯ : สภาพัฒนาการศึกษาระหว่างชาติ 2517), หน้า 34-9.

1. ประเภทที่มีระบบการเรียนรู้อัตโนมัติ ประเภทที่โครงการส่วนมากจะเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยก่อนอาณานิคม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนองความต้องการที่เป็นอยู่ และเพื่อถ่ายทอดมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมตลอดจนทักษะทางอาชีพ และเทคโนโลยีของสังคมชนบทนั้น ๆ จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ตัวอย่างประเภทนี้ได้แก่ ระบบการสอนของศาสนา เช่น โรงเรียนปอเนาะ โรงเรียนวัดทางพุทธศาสนาและโรงเรียนเคอพิค การจัดฝึกงานสำหรับผู้สมัครเป็นลูกมือในหมู่ช่างฝีมือหรือช่างทั่วไป ตลอดจนหัตถ์ การฝึกอบรมให้เป็นพลเมืองดี ที่สัมพันธ์กับระบบการอบรมเลี้ยงดูวัยรุ่นและเยาวชนของท้องถิ่นนั้น ๆ

2. ประเภทที่รับแบบจากต่างถิ่น ประเภทที่ส่วนใหญ่ก็คือโครงการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนปกติเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีชื่อปรากฏอยู่ในรายงานและเอกสารระหว่างชาติ ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากมหาอำนาจสมัยอาณานิคม ถ่ายทอดโดยชาวพื้นเมืองนั้น ๆ ซึ่งได้รับการศึกษามาจากตัวเมืองซึ่งเป็นสื่อกลาง และบางครั้งก็ได้รับถ่ายทอดจากองค์การให้ความช่วยเหลือระหว่างประเทศ และองค์การให้ความช่วยเหลือทางวิชาการของสหประชาชาติ ในบรรดาวิธีการและรูปการที่จำแนกอยู่ในโครงการประเภทนี้ได้แก่ ชุมนุมเยาวชนต่าง ๆ ที่คล้ายกับองค์การลูกเสือชายหญิง และสมาคม วาย.เอ็ม.ซี.เอ. เป็นต้น การตั้งค่ายและปฏิบัติการให้บริการเยาวชนตลอดจนโครงการสอนซึ่งจัดให้โดยศูนย์อนามัย ที่มักจะได้รับความช่วยเหลือจากสภากาชาด

3. ประเภทที่ทดลองนวัตกรรมขึ้นใช้เองในประเทศ โครงการที่จัดอยู่ในประเภทนี้จะเป็นตัวแทนที่ชี้ให้เห็นถึงความต้องการตลอดจนปัญหาต่าง ๆ ที่แท้จริงของท้องถิ่น ทั้งยังเป็นโครงการริเริ่มที่เข้าถึงความต้องการของท้องถิ่นซึ่งท้องถิ่นจัดขึ้นเอง เป็นการแก้ไขปัญหาคือความต้องการทางด้านการศึกษาได้อย่างถูกต้อง โครงการประเภทนี้ส่วนมาก

จะก่อเริ่มขึ้นจากความเป็นชาตินิยม และจากขบวนการต่อต้านลัทธิแสวงหาอาณานิคม มีเป้าหมาย
 ท้าทายที่จะให้ชุมชนท้องถิ่นเลี้ยงตัวเองและปกครองตนเองได้ บางโครงการก็ได้รับความช่วยเหลือ
 ทางเทคนิคและทางการเงินจากภายนอก และได้รับอิทธิพลจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่าง
 ชาติ

แต่ถ้าจะพิจารณาข้อบ่งชี้ของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในแง่ของผู้ที่จะรับบริการหรือ
 ประโยชน์ที่จะได้จากการจัด ก็แบ่งข้อบ่งชี้ออกกว้าง ๆ ได้ 5 ข้อด้วยกันคือ

1. การศึกษาแม่และเด็ก หรือการศึกษาครอบครัว (family education) คือการจัด
 การศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนากระบวนการพัฒนาคนให้เป็นสมาชิกของระบบสังคม ผู้ซึ่งจะได้รับการ
 ชักเย้ายูงให้มีความรู้สึก ความสนใจ และความเห็นในสิ่งที่ถูกที่ควรตามวัฒนธรรมของระบบนั้น¹
 นอกจากนี้ยังเป็นวิธีการที่จะกระตุ้นให้บุคคลทุกระดับอายุดำเนินชีวิตด้วยความพอใจ และมีความสุข
 นอกเหนือไปจากการศึกษาความสัมพันธ์ในครอบครัว สำหรับการให้การศึกษานั้นก็ให้ทั้งแม่และเด็ก
 โดยตรง ส่วนวิธีดำเนินการสำหรับเด็กจะออกมาในลักษณะศูนย์โภชนาการเด็ก ศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์
 เด็กก่อนวัยเข้าเรียน สำหรับแม่จะมีการใช้สื่อมวลชนเข้าช่วยซึ่งนอกเหนือไปจากการจัดส่งเจ้า
 หน้าที่ไปให้ความรู้หรืออบรม

2. การศึกษาผู้ใหญ่ (adult education) คณะกรรมการอำนวยการการศึกษาผู้ใหญ่
 แห่งชาติได้ให้นิยามไว้ว่า เป็นประสบการณ์การเรียนรู้ทั้งหลายที่จัดขึ้นให้แก่ประชาชนที่พ้นเกณฑ์บังคับ
 ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษานอกระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนภาคปกติ แต่ถ้ามองพิจารณา
 ในทางปฏิบัติที่ประเทศไทยทำอยู่แล้ว การศึกษาผู้ใหญ่ หมายถึง การศึกษาที่จัดให้แก่ผู้ใหญ่หรือเด็กที่ออก
 จากโรงเรียนกลางคืนแล้วยังอ่านหนังสือไม่ออก หรือลืมหลังจากจบประถมศึกษาบาง ๆ ²

¹ Bredemier and Stephenson, The Analysis of Social System (New
 York : Holt, Rinehart and Hinston Inc.), p.60.

² ประชุมสุข อาชวะอำรุง , "การศึกษาอุปถัมภ์" , วารสารครุศาสตร์ ฉบับพิเศษ 2518.

3. การศึกษาพิเศษและการศึกษาต่อเนื่อง (Special education and continuing education) อย่างแรกเป็นการจัดการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาและสนองความต้องการของชุมชนเฉพาะชุมชนที่มีลักษณะพิเศษ ทั้งด้านร่างกายและที่อยู่อาศัย ส่วนการศึกษาต่อเนื่องเป็นการจัดการศึกษาที่สืบเนื่องมาจากการศึกษาในระบบปกติ

4. การศึกษาชุมชน (Community Education) เป็นการศึกษาแขนงหนึ่งที่จะช่วยให้ความรู้พื้นฐาน ในการรู้จักชุมชนให้ดีขึ้น และรู้สาเหตุปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้ การแก้ไขปรับปรุงพัฒนาไปในเวลาที่ทันที่ทันการ และยังผลซึ่งความเจริญและเป็นสุขให้แก่คนที่อยู่ในชุมชนแห่งนี้¹

5. กิจกรรมขององค์การเยาวชน

เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในแหล่งหรือสถานที่ซึ่งจัดให้มีการชุมนุมของเยาวชนขึ้นนอกเวลาเรียนปกติ หรือเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นสำหรับเยาวชนที่ไม่มีโอกาสเรียน โดยมีระเบียบการดำเนินงาน มีเจ้าหน้าที่คอยรับผิดชอบในอันที่จะยังให้กิจการบรรลุตามวัตถุประสงค์²

ลักษณะความแตกต่างของการศึกษาในโรงเรียนกับการศึกษานอกโรงเรียน

ความแตกต่างระหว่างการศึกษานอกโรงเรียนนั้นมี การตั้งข้อพิจารณาอันหลายลักษณะสำหรับของเกียรติชัย พงษ์พาณิชย์³ ได้พิจารณาไว้ดังนี้

1. การศึกษานอกเรียนนั้น ประกอบด้วยกิจกรรมทางการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ศึกษาธิการจังหวัด การดำเนินการของศึกษานอกเรียนมักเป็นการดำเนินการภายใต้หน่วยงานทางธุรกิจ หน่วยงานของรัฐบาลต่าง ๆ หรือหน่วยงานสาธารณกุศล องค์การสมาคม มูลนิธิต่าง ๆ

2. ความแตกต่างในลักษณะวิธีของการสอน การแยกความแตกต่างในวิธีการสอนในระบบที่เป็นทางการมาก ๆ นั้น จะเห็นได้ว่ามักจะไม่มีความยืดหยุ่น เป็นการสอนแบบครูฝึกตัวเองเป็นหลัก (Teacher Centre) และใช้มาตรฐานวัดแบบมาตรฐานที่กำหนดไว้ แต่การศึกษา

¹ ทองคำ ผดุงสุข, "การศึกษาชุมชน, รวมบทความการศึกษาผู้ใหญ่ เล่ม 2, หน้า 358.

² ศูนย์เยาวชน กรุงเทพมหานคร "คู่มือการปฏิบัติงาน"(เอกสารโรเขียว), หน้า 1.

³ เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ "ข้อพิจารณาความแตกต่างของการศึกษาในระบบและการศึกษานอกเรียน" วารสารครุศาสตร์ (ตุลาคม, 2518) หน้า 22-26.

นอกระบบนั้นมีความยืดหยุ่น ซึ่งจะกำหนดขึ้นจาก "ความต้องการของผู้เรียน" และมักจะมีมาตรฐานในแง่ของความพึงพอใจของผู้เรียน

3. ความแตกต่างในลักษณะของหน้าที่ หน้าที่ของการศึกษาในระบบโรงเรียนมักจะมีหน้าที่ไม่พ้นไปจากโรงเรียน และไม่ว่าหน้าที่ของโรงเรียนจะมีอย่างไรก็ตาม มักจะเป็นเรื่องพื้นฐานของการสอนการ เรียนรู้ในเรื่องหนังสือ คิดเลขเป็น การศึกษาทั่วไป และความสัมพันธ์กับผลที่ได้รับทางสังคม โดยขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ความสำเร็จและความเชื่อถือที่จบการศึกษาออกมา อีกวิธีหนึ่งที่อาจพิจารณาความแตกต่างระหว่างการศึกษาในระบบกับการศึกษานอกระบบก็คือการยอมรับหน้าที่ของการศึกษานอกระบบว่ากิจกรรมของการศึกษานั้นๆอยู่นอกเหนือหน้าที่ซึ่งจัดทำในระบบโรงเรียน

4. ความแตกต่างเกี่ยวกับตัวผู้เรียน ในเกือบทุกสังคมหรือแม้แต่ในสังคมที่ได้รับการพัฒนาแล้ว การศึกษานอกระบบโดยเฉพาะในระดับสูงๆ แล้ว ผู้เรียนมักจะเป็นพวกชนชั้นสูง (Elitist) โรงเรียนนั้นว่าที่จริงแล้วไม่ใช่เป็นเพียงสถานที่ซึ่งให้การศึกษาเท่านั้น ยังเป็นที่ซึ่งคัดคนออกได้ด้วย รวมทั้งเป็นที่สำหรับคัดเลือกผู้เรียนใหม่ต่อเนื่องด้วย ประชากรบางกลุ่มหรือคนในชนบทในท้องถิ่นห่างไกลนั้น อาจไม่ได้รับการบริการทางการศึกษาอย่างทั่วถึงได้ ประชากรที่ขาดโอกาสเหล่านี้อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นผู้เรียนในการศึกษานอกระบบนั่นเอง ในหนังสือต่างๆ ที่พยายามอธิบายความแตกต่างของการศึกษานอกระบบและในระบบ มักใช้แนวความคิดการศึกษานอกระบบในเรื่องของผู้เรียนนี้เป็นหลักให้เห็นชัดเจนขึ้น

5. ความแตกต่างเกี่ยวกับผลตอบแทน ผลตอบแทนของการศึกษาในระบบโรงเรียนปกติแล้วก็เป็นเรื่องกว้างๆ ยิ่งกว่าเป็นการกำหนดเฉพาะ เพราะมักจะยึดอยู่กับการสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนยิ่งกว่าที่จะคำนึงถึงสิ่งที่ได้เรียน แต่ในกรณีของการศึกษานอกระบบ ผลตอบแทนจากการเรียนรู้เป็นเรื่องที่เห็นผลในทันที เป็นเรื่องกำหนดเฉพาะและเน้นในเรื่องของการเรียนรู้หรือการไต่จวนทำ ได้รับเงินเดือนขึ้น ได้รับผลทางเกษตรกรรมสูงขึ้น

6. ความแตกต่างในลักษณะของวัฒนธรรม เราทราบแล้วว่าแบบแผนการเรียนรู้ที่มีความแตกต่างของวัฒนธรรมในแต่ละสังคม ซึ่งจะช่วยให้โครงการการศึกษาที่มีลักษณะเฉพาะของการเรียนรู้ของประชาชน

สมมติฐานการเรียนรู้ของการศึกษาอาจเข้ากันได้ กับ แผนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของผู้เรียน หรืออาจแตกต่างกันก็ได้ หนังสือบางเล่มพยายามจัดแนวความคิดของการศึกษาในระบบให้เข้า กับสถานการณ์ ซึ่งโครงการด้านการศึกษาจะกำหนดรูปแบบของการเรียนรู้ ซึ่งจะต่างกับแบบ ที่มีอยู่ดั้งเดิมและแนวความคิดด้านศึกษานอกระบบกับสถานการณ์ ซึ่งรูปแบบของการเรียนรู้ จะไปด้วยกันได้

การศึกษารูปนัยเป็นความหวังของนักการศึกษาว่าจะเป็นระบบการศึกษาอีกแบบหนึ่ง ที่จะช่วยส่งเสริมและเพิ่มเติมให้การศึกษาระบบโรงเรียนได้บรรลุเป้าหมายและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และเป็นคำตอบของวิกฤติการณ์ทางการศึกษาที่ประเทศกำลังพัฒนาเผชิญอยู่

นอกจากนี้ถ้าพิจารณาตามหลักการแล้วก็อาจแจกแจงความแตกต่างระหว่างการศึกษา ในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนได้ดังนี้

ลักษณะที่ต่างกัน	การศึกษาในระบบโรงเรียน	การศึกษานอกระบบโรงเรียน
1. โครงสร้าง	มีโครงสร้างและส่วนประกอบที่เห็น ได้ชัด ในลักษณะของการบริการ งานบุคคล การบริหารงานส่วน ใหญ่จะขึ้นตรงต่อส่วนกลาง อัน ใดแก่กระทรวง ทบวงกรมต่าง ๆ มีระบบการประสานงานที่กำหนด ไว้แน่นอน	มีโครงสร้างและยืดหยุ่นได้มาก และ แต่ละหน่วยงานจะมีลักษณะที่เป็น อิสระแก่กัน เพราะมาจากหลาย สังกัด การบริหารงานระดับท้องถิ่น จะมีบทบาทมากขึ้น
2. เนื้อหาวิชาการ	วิชาสามัญมีความสำคัญมาก การ บรรลุเนื้อหาสาระมุ่งเพื่อการศึกษา ต่อในชั้นสูงต่อไปเรื่อย ๆ	เนื้อหาเน้นเพื่อแก้ปัญหาระยะสั้น และการนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประ จำวันขณะนั้น เช่น เชนงวิชาชีพ ต่าง ๆ

3. วิธีการ

การเรียนการสอนส่วนใหญ่จะกระทำในห้องเรียน และองค์ประกอบ การตามระเบียบแบบแผนที่ได้กำหนดไว้ คุณสมบัติของครูและนักเรียน ต้องอยู่ในเกณฑ์ที่กำหนดไว้

4. เวลา

ใช้เวลาในการศึกษามากกว่าจะจบหลักสูตรใหม่ในแต่ละชั้นตอนมีการ กำหนดเวลาเรียนที่แน่นอนรวมทั้ง กำหนดชั่วโมงเรียน ตลอดจนวันหยุดไว้แน่นอนด้วย

5. สถานที่
ค่าเงินการ

มีสถานที่เป็นของตนเอง มีอาคารเรียนเป็นอิสระ ส่วนใหญ่จะมีป้ายบอกชื่อสถานที่ ได้แก่ชื่อสถานศึกษาต่าง ๆ

6. การลงทุน

สิ้นเปลืองมากกว่า และมีการกำหนดค่าเล่าเรียนไว้คงตัว ในการศึกษาแต่ละระดับชั้น

7. ผลที่ได้รับ

ผู้เรียนได้รับวุฒิบัตร ความล่าช้าขั้นนั้น ๆ เมื่อเรียนจบการศึกษาแล้ว วุฒิบัตรที่สำคัญมาก เพราะสามารถ ใช้ประโยชน์ในการแสดงหลักฐาน เพื่อการศึกษาต่อและเพื่อการสมัครงานนอกจากนี้ยังเป็นใบเบิกทางในการเข้าสังคมทั่ว ๆ ไปได้อย่างดีด้วย

ไม่จำเป็นต้องเรียนในห้องเรียน เพราะเน้นการฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริงมากกว่า คุณสมบัติของผู้สอนและผู้เรียนไม่ได้กำหนดไว้ตายตัว

เวลาสามารถยืดหยุ่นได้ตามลักษณะของเรื่องที่จะศึกษาอาจจะเรียนตอนเย็น ๆ กลางคืน หรือในช่วงใดที่สะดวกทั้งผู้สอนและผู้เรียน จะไม่มีการกำหนดไว้แน่นอนเพราะโดยทั่ว ๆ ไปทั้งผู้สอนและผู้เรียนต่างก็มีงานประจำ หรือประกอบอาชีพอื่นอยู่แล้ว สถานที่ไม่กำหนดแน่นอน อาจจะ เป็นโรงเรียน วัด ใต้ต้นไม้ บ้าน ฯลฯ ทั้งนี้แล้วแต่ความสะดวกของทั้งสองฝ่าย

สิ้นเปลืองน้อย และไม่มีการกำหนดค่าใช้จ่ายอย่างแน่นอน ทั้งนี้แล้วแต่ลักษณะของโครงการย่อย

ได้รับวุฒิบัตรเหมือนกัน แต่ความสำคัญมีน้อยกว่าความรู้ทักษะที่ได้รับขณะเรียน เพราะสิ่งหลังสามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ หรือนำไปแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้

ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน

เมื่อได้พิจารณาความแตกต่างระหว่างการศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนแล้ว ก็สมควรจะได้พิจารณาให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันระหว่างการศึกษาระบบโรงเรียนกับนอกระบบโรงเรียน และผลด้วยกัน

1. การศึกษานอกระบบโรงเรียน สามารถจัดแทนการศึกษาในระบบโรงเรียนภาคปฏิบัติได้ในบางเรื่อง เช่น การฝึกอาชีพต่าง ๆ ทำให้ผู้ที่ไม่สามารถเรียนในระบบโรงเรียนตามปกติได้มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียน

2. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีส่วนทำให้การศึกษาในระบบโรงเรียนสมบูรณ์ขึ้น คือบางครั้งการศึกษาในระบบโรงเรียนที่ได้รับไปนั้นอาจจะไม่เพียงพอที่จะนำไปใช้ในการประกอบอาชีพหรือในชีวิตประจำวันทั่ว ๆ ไป บุคคลเหล่านี้ก็จะสามารถหาความรู้เพิ่มเติมได้จาก การศึกษานอกระบบโรงเรียน

3. การศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นส่วนต่อเนื่องจากการศึกษาในระบบโรงเรียนภาคปฏิบัติ เพราะจะทำให้ทุกคนได้มีโอกาสศึกษาเพิ่มเติมอยู่เรื่อย ๆ เป็นการศึกษาตลอดชีวิต

4. ทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน ต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาของชาติ ที่จะช่วยสนับสนุนหรือส่งเสริมซึ่งกันและกัน

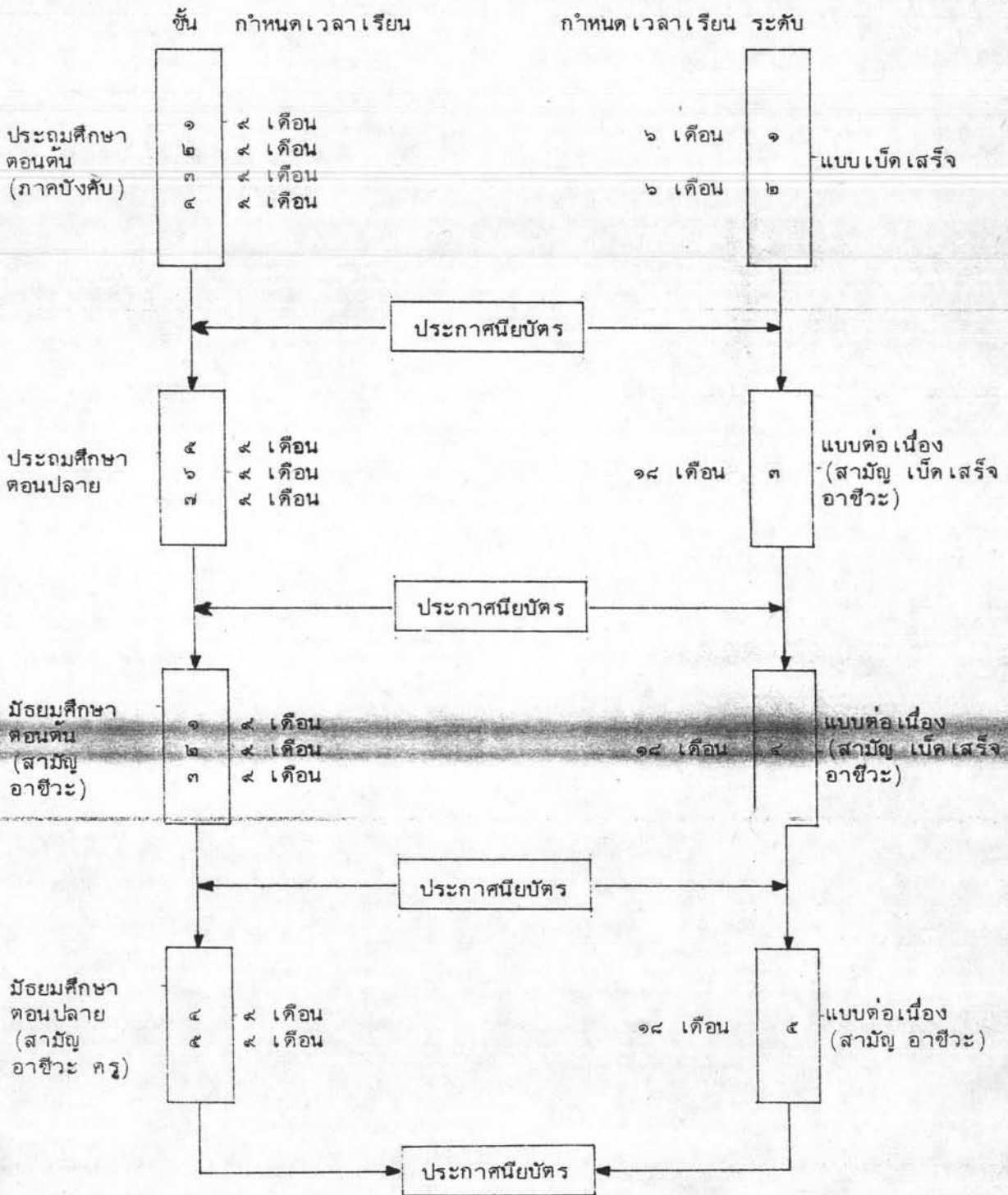
ถ้าเราจะพิจารณาอีกแง่หนึ่งก็อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาในระบบโรงเรียนปกติกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะมีลักษณะเหมือนกันอยู่ประเด็นหนึ่ง ตรงที่ต่างก็ได้รับการจัดตั้งโดยสังคมและมีจุดหมายที่ตรงกันอยู่จุดหนึ่งคือ ต้องการเพิ่มพูนหรือปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้แบบธรรมชาติวิสัย คือมุ่งส่งเสริมในการเรียนบางประเภทที่มีคุณค่าสำหรับบุคคลทั่วไปที่ไม่พร้อมที่จะรับได้ อีกประการหนึ่งก็คือ การศึกษานอกระบบโรงเรียนประเภทที่มีแบบแผน กล่าวคือมีหลักสูตร มีกระบวนการ มีเนื้อหาวิชา มีการประเมินผล วัตถุประสงค์ เช่นกัน

ส่วนในแง่ของหลักสูตรและระยะเวลาการศึกษาก็อาจแจ่มแจ้งเป็นแผนภูมิความสัมพันธ์ระบบโรงเรียนกับระบบการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้ดังนี้

แผนภูมิที่ ๓ ความสัมพันธ์ระบบโรงเรียนกับระบบการศึกษานอกโรงเรียน

ระบบโรงเรียน

ระบบการศึกษานอกโรงเรียน

จากที่ได้ศึกษาแล้วทั้งหมด เกี่ยวกับพื้นฐานของการศึกษานอกโรงเรียนจึงอาจกล่าวได้ว่าการศึกษานอกโรงเรียน นอกจากจะมีส่วนช่วยเสริมสร้างการศึกษาในระบบโรงเรียนใหม่ประสิทธิภาพยิ่งขึ้นแล้ว ยังมีรูปแบบที่เป็นการศึกษาขั้นไม่รู็จของประชากรแต่ละคน ด้วยแนวทางในการสอนและการฝึกอบรมให้ประชาชนได้รับความรู้ และประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะยึดเป้าหมายที่ควรจะเป็นในการให้การศึกษาออกโรงเรียน¹ คือ

1. เป้าหมายในแง่ของผู้รับบริการงานการศึกษานอกโรงเรียน

งานการศึกษานอกโรงเรียนจะต้องให้บริการกับผู้ผิดหวังจากการศึกษาในโรงเรียนหนึ่ง ผู้ที่พลาดโอกาสจากการศึกษาในโรงเรียนหนึ่ง ผู้ที่ขัดสนยากจนทุนทรัพย์เพื่อการศึกษาหาความรู้หนึ่ง ผู้ที่ไม่สามารถรับบริการศึกษาในโรงเรียนหนึ่ง ผู้ที่เป็นลูกชาวไร่ ชาวนาและลูกกรรมกรอีกหนึ่ง

2. เป้าหมายในค่านพื้นที่

เป้าหมายของงานการศึกษานอกโรงเรียนนั้น อยู่ที่ชนบททั้งชนบทที่ไกลแสนไกล ทั้งชนบทที่ถูกแชกแซง และไม่แชกแซงโดยฝ่ายตรงข้าม ถ้าหากเป็นในเมือง เป้าหมายของงานการศึกษานอกโรงเรียนก็อยู่ที่แหล่งเสื่อมโทรมในเมือง หรือแหล่งที่ประชาชนอยู่หนาแน่น

3. เป้าหมายในด้านการบริหาร

การบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียนต้องเปิดกว้าง แม้จะมีกฎเกณฑ์มีระเบียบคำสั่ง มีข้อบังคับ ตามแบบฉบับของงานราชการทั่ว ๆ ไป แต่ก็ เป็นกฎเกณฑ์ที่ไม่ตายตัวเกินไป

4. เป้าหมายในผลงานของการศึกษานอกโรงเรียน

งานการศึกษานอกโรงเรียนนี้มุ่งจะเพิ่มพูนทักษะในการใช้ความรู้ความคิดตลอดจนการแก้ปัญหาเพื่อเพิ่มพูนรายได้ เพิ่มพูนอาชีพ ผลผลิตและทักษะในการดำรงชีวิตใหม่คุณภาพ

5. เป้าหมายในค่าปริมาณ

งานการศึกษานอกโรงเรียนมีเป้าหมายที่จะเข้าไปสัมผัสประชากรของชาติให้มากที่สุด

¹ บรรจง ชูสกุลชาติ, เรื่องเดิม

6. เป้าหมายในด้านแนวความคิด

เป้าหมายของการศึกษานอกโรงเรียนอย่างหนึ่งก็เพื่อจะรวมการเรียนรู้กับการทำงานเข้าด้วยกัน เพราะถือว่าการเรียนก็คือการทำงานอย่างหนึ่ง และการทำงานก็คือการเรียนรู้อย่างหนึ่ง การที่คนได้เรียนด้วยทำงานด้วยจึงเป็นการเรียนโดยไม่สิ้นสุดหรือเรียนรู้ตลอดชีพ

7. เป้าหมายด้านวิธีการ

การศึกษานอกโรงเรียนเป็นวิธีการที่สนองตอบต่อปัญหาความต้องการและความสนใจของนักเรียนเสมอ จึงเป็นวิธีที่ทันสมัย ทันต่อความเปลี่ยนแปลงเพื่อมุ่งสู่สถานการณ์การศึกษาตลอดชีพ

นอกจากนี้แล้ว ยังมีผู้เชี่ยวชาญของ ยูเนสโก ได้เขียนรายงานสรุปทัศนะเกี่ยวกับเป้าหมายของการศึกษานอกโรงเรียนไว้ดังต่อไปนี้¹

1. สอนให้อ่านออกเขียนได้ควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพ ข้อนี้นี้สำหรับประเทศที่กำลังพัฒนาจัดว่าสำคัญยิ่ง เพราะยังมีประชากรอีกเป็นจำนวนมากที่ยังอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ การสอนให้รู้หนังสือจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนในแง่ของทักษะในการเข้าใจ ทำให้สามารถทราบเรื่องต่าง ๆ ในสังคมจากสื่อมวลชน และจากแหล่งต่าง ๆ

2. สอนให้มีความรู้ในด้านอาชีพศึกษา เพื่อให้สามารถปรับปรุงงานอาชีพของตน หรือเตรียมตัวให้พร้อมเพื่อการประกอบอาชีพ

3. สักอบรมในวิชาชีพเพิ่มเติม ทำให้สามารถปรับตัวได้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของวิทยาการสมัยใหม่

4. สักอบรมเพื่อรับกับพัฒนาการของบ้านเมือง เรื่องนี้นับว่าจำเป็นสำหรับทุกคน และเพื่อประโยชน์ของชาติบ้านเมืองโดยตรง การสอนให้รู้จักใช้แหล่งน้ำ รู้จักสงวนทรัพยากรธรรมชาติ รู้จักวิธีการทำงานแบบใหม่ เป็นต้น

1

Ananada, W.P. Suruge, "The Concept of Life-Long Intregrated Education," from UNESCO, Life-Long Education, Asian Institute of Educational Planning and Administration, New Delhi, 1970.

5. ผิดอบรมเพื่อให้เป็นพลเมืองดี ให้ความรับผิดชอบทางการเมือง ให้รู้จักหน้าที่พลเมืองทุกคนจะต้องปฏิบัติ เช่น การเสียภาษี การรักษาสัมบัติของสาธารณประโยชน์ เป็นต้น

6. ผิดอบรมในด้านศีลธรรม วัฒนธรรม ตลอดจนสันตนาถ ที่นอกจากจะเป็นการกล่อมเกลาจิตใจแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เพิ่มพูนพลังทางกาย และทางใจให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การศึกษาออกโรงเรียนในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เมื่อพิจารณาถึงแนวโน้มในการจัดการศึกษาที่เป็นอยู่ในขณะนี้ จะเห็นว่า การศึกษานอกโรงเรียนจะสามารถช่วยให้เกิดผลดีต่อการศึกษาในประเทศที่กำลังพัฒนา โดยเฉพาะประเทศต่าง ๆ ในแถบภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ เช่น ประเทศไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์

ดังเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าตามประเทศที่กำลังพัฒนาส่วนมากระบบการศึกษาภาคปกติของประเทศเหล่านี้ยังพัฒนาไม่สมบูรณ์เต็มที่ จึงเป็นเหตุให้มีเด็กและวัยรุ่นจำนวนมากที่ไม่เคยเข้าโรงเรียนเลย หรือต้องออกกลางคัน หรือจบเพียงชั้นประถมศึกษาแต่ไม่ได้เรียนต่อระดับมัธยมศึกษา นอกจากนี้ยังมีประชาชนอีกเป็นจำนวนมากที่ไม่เคยได้รับการศึกษาที่เป็นแบบแผนมาก่อน ส่วนใหญ่อ่านเขียนไม่ได้

ในประเทศเอเชียอาคเนย์ ปัญหาประชากรไม่รู้หนังสือและอ่านเขียนไม่ได้ นับเป็นสภาวะการศึกษาที่เป็นอุปสรรคสำคัญที่มีความคล้ายคลึงกันของบรรดาประเทศในภูมิภาคนี้

ในประเทศอินโดนีเซีย ภายหลังจากประกาศอิสรภาพในปี ค.ศ. 1945 รัฐบาลก็ได้ประกาศรณรงค์ต่อต้านการไม่รู้หนังสือของประชาชนในปี ค.ศ. 1971 จำนวนผู้ไม่รู้หนังสือในอินโดนีเซียมีอยู่ถึง 40% ของประชากรทั้งประเทศ ปัญหาสำคัญของอินโดนีเซียคือ ประเทศที่มีพื้นที่กว้างขวางและมีสภาพเป็นเกาะ มีประชากรเป็นชนพื้นเมืองหลายเผ่า และพูดภาษาแตกต่างกัน

ในประเทศมาเลเซียก็เช่นเดียวกับประเทศอินโดนีเซียที่ยังมีพลเมืองที่ยังไม่รู้หนังสืออีกมาก ประเทศมาเลเซียประกอบด้วยชน 3 เชื้อชาติ คือ มาเลเซีย จีน และอินเดีย จึงมีปัญหาคือเรื่องภาษา และความแตกต่างในพื้นฐานทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

ประเทศฟิลิปปินส์มีสภาพพื้นที่เป็นเกาะจำนวนมากมาย อยู่กระจัดกระจายกันในปี ค.ศ. 1948 มีประชากรไม่รู้หนังสือถึง 40% ในปี ค.ศ. 1960 จำนวนผู้ไม่รู้หนังสือลดลงเหลือ 28% และในปี ค.ศ. 1970 จำนวนประชากรที่ไม่รู้หนังสือเหลือเพียง 17% เท่านั้น นับว่าประเทศฟิลิปปินส์ได้ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาการไม่รู้หนังสือของประชาชน อย่างไรก็ตามฟิลิปปินส์ก็ยังมีปัญหาเพียงเล็กน้อยในด้านการใช้ภาษาทางราชการและภาษาท้องถิ่น

ส่วนในประเทศสิงคโปร์ นับว่าเป็นประเทศเดียวในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับการไม่รู้หนังสือของประชาชนมากนัก— เนื่องจากเป็นประเทศเล็ก และประชาชนมีเศรษฐกิจดี ทำให้การศึกษาชั้นประถมศึกษาสามารถทำได้ดี และมีจำนวนผู้ศึกษาคือในชั้นมัธยมศึกษาสูงขึ้นในปี ค.ศ. 1970 ประเทศสิงคโปร์มีประชากรไม่รู้หนังสืออยู่เพียง 27.8% ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง และผู้สูงอายุ¹

ปัญหาสำคัญของประเทศในกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้ นอกจากสภาพความไม่รู้หนังสือของประชาชนแล้ว ก็ยังมีปัญหาในด้านการพัฒนาชนบท และการพัฒนาอาชีพ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการผลิตอาหารได้น้อย ไม่พอกิน และมีอัตราการเกิดสูง ทำให้ต้องเฉลี่ยอาหารและเครื่องอุปโภคบริโภคที่มีอยู่อย่างจำกัดไปเลี้ยงปากเลี้ยงท้องคนที่เกิดเพิ่มขึ้นจำนวนมาก ๆ ในแต่ละปีรวมทั้งยังมีโรคภัยไข้เจ็บรบกวนไม่สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นสุข

องค์การยูนิเซฟ ได้รายงานถึงสภาพของเด็กในประเทศที่กำลังพัฒนาว่า "ยังมีเด็กเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนาที่ สบายที่ยังขาดบริการขั้นมูลฐาน อันเป็นปัจจัยจำเป็นเบื้องต้นแห่งชีวิต ในด้านอาหาร โภชนาการ น้ำสะอาด มาตรการอนามัย ความรับผิดชอบของผู้ครองเรือน การศึกษาเบื้องต้น และบริการสนับสนุนฐานะสตรี"²

¹ Non - Formal Education Research Team, Beyond School Walls : A Study of Non - Formal Education in the SEMEO Region 1973 - 1974, (Bangkok : SEMES, 1974), pp.54-62.

² องค์การยูนิเซฟ, " ปีเด็กสากล," (กรุงเทพมหานคร : องค์การยูนิเซฟ 2521), หน้า 2

ถ้าหากได้พิจารณาให้ดีแล้ว แรงงานมนุษย์ในประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายนี้มี
อยู่มากมาย และแรงงานเหล่านี้จะถูกนำมาใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ หากว่า
แรงงานเหล่านี้ได้รับการส่งเสริมให้มีผลทางเพิ่มทุนการผลิตใหม่ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะ
สามารถทำได้โดยการให้การศึกษานี้

ด้วยเหตุผลดังกล่าว บรรดาประเทศกำลังพัฒนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่าง
ก็เห็นพ้องต้องกันในความจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนให้ขยายกว้างขวางขึ้น
ในประเทศของตน ดังนั้นสำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรีศึกษาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
(SEMES)¹ ได้จัดการสัมมนาเรื่อง การศึกษานอกโรงเรียน ขึ้นที่ป็นัง ประเทศมาเลเซีย
เมื่อวันที่ 11 - 14 ตุลาคม 1971 การสัมมนาครั้งนี้ได้ขียนความหมายการศึกษานอกโรงเรียน
ว่า "หมายถึงประสบการณ์ทางการเรียนทั้งหมดที่อยู่นอกชั้นเรียนปกติ จะมีขอบเขตกว้างขวาง
ครอบคลุมกิจกรรมที่เป็นการจัดเพื่อการศึกษา ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนซึ่งจัดดำเนินการโดยหน่วย
งานต่าง ๆ ทุกหน่วยงาน"²

ภายหลังการสัมมนา ก็ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการประสานงานระหว่างชาติ (A
National Liaison Committee) ซึ่งประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ระดับบริหารในสาขาต่าง ๆ ของ
ประเทศสมาชิก ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษานอกโรงเรียน เช่นในด้านการศึกษา การเกษตร
การพัฒนาอาชีพ คำสอนมวลชน เป็นต้น คณะกรรมการนี้ได้ร่วมกันสำรวจและรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ
เพื่อวางแผนทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนขึ้น สำหรับประเทศสมาชิกขององค์การรัฐมนตรี
ศึกษาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEMEO)³

¹ SEMES ย่อมาจาก Sout East Asian Ministers of Education Secretaries.

² กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานการสัมมนาการศึกษานอกโรงเรียน, หน้า 18

³ SEMEO ย่อมาจาก Sout East Asian Ministers of Education
Organization.

การประชุมสรุปผลได้จัดขึ้นที่กรุงเทพมหานคร ในระหว่างวันที่ 13 - 17 พฤษภาคม 1974 ได้กำหนดโครงการและแผนงานการศึกษาออกโรงเรียนสำหรับประเทศในเอเชียอาคเนย์ โดยแบ่งแยกโครงการออกไปตามความเหมาะสมและความต้องการของแต่ละประเทศ แต่จะมุ่งในการแก้ไขปัญหาเร่งด่วน 3 ประการ คือ

1. ลดจำนวนผู้ไม่รู้หนังสือ
2. จัดการศึกษาอบรมวิชาชีพสนองความต้องการแรงงานฝีมือที่เพิ่มขึ้น
3. พัฒนาการดำรงชีวิตในชุมชนในทุก ๆ ด้าน เพื่อยกระดับมาตรฐานการครองชีพ¹

ในการดำเนินงานการศึกษาออกโรงเรียนของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ละประเทศได้มีโครงการและวิธีการจัดการศึกษาออกโรงเรียนแตกต่างกันไปบ้างตามสภาพที่เป็นจริงในแต่ละประเทศ

ประเทศมาเลเซีย ได้มุ่งส่งเสริมความรู้ขั้นพื้นฐาน และดำเนินการฝึกอาชีพแก่ประชาชน มี 9 กระทรวงที่มีหน้าที่โดยตรงในการจัดการวางแผนและบริหารสำหรับโครงการการศึกษาออกโรงเรียน ดังนี้คือ

1. กระทรวงพัฒนา รับผิดชอบการจัดทำและบริหารงานโครงการพัฒนาชุมชนทั้งหมด
2. กระทรวงศึกษาธิการ แก้ปัญหาการลาออกกลางคันของนักเรียน
3. เกอเนชันเนล กูควิล ออฟฟิส ในสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี จัดชั้นเรียนสำหรับภาษาประจำชาติ เพื่อให้ชาวมาเลเซียที่มีเชื้อชาติต่างกันสามารถติดต่อโดยใช้ภาษาเดียวกัน
4. กระทรวงแรงงาน จัดการศึกษาออกโรงเรียน เพื่อเสริมความสามารถทั้งในความรู้และประสบการณ์ความต้องการของประเทศ
5. กระทรวงวัฒนธรรม เข้าวชนและกีฬา ฝึกหัดผู้นำเขวชน และเขวชนที่ไม่มีงานทำ ให้รู้จักสิทธิในการบำเพ็ญประโยชน์สำหรับชุมชน
6. กระทรวงเกษตรและที่ดิน จัดบริการความรู้แก่ชาวนาในชนบท

¹ SEMES, Beyond School Walls, p.55.

- ได้เพิ่มขึ้น
7. กระทรวงสังคมสงเคราะห์ ในการศึกษาคณะศึกษาร อันธพาล เพื่อให้ทางานทำ
 8. กระทรวงประชาสัมพันธ์ ส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่ดีผ่านทางสื่อมวลชน
 9. กระทรวงมหาดไทย จัดการศึกษาอบรม เพื่อช่วยฟื้นฟูนิสัยนักโทษ หรือเยาวชน
- ที่ถูกต้องกัน

ในสิงคโปร์ รัฐวิสาหกิจ 2 แห่ง คือ สภาการศึกษาผู้ใหญ่ และ สมาคมประชาชน มีบทบาทสำคัญในการจัดโครงการการศึกษาออกโรงเรียนต่าง ๆ มากมาย เพื่อเร่งการพัฒนาในเรื่องต่าง ๆ ได้แก่

1. ความสามารถในการใช้ภาษาต่าง ๆ ได้ตั้งแต่ 2 ภาษาขึ้นไป
2. ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดี และความเสียสละเพื่อสังคม
3. ส่งเสริมให้รู้จักใช้เครื่องทุ่นแรงให้เกิดประโยชน์ การฝึกพัฒนาแรงงาน ค่าเป็นงานโดยหน่วยงานของรัฐ เช่น สถาบันฝึกอบรมบุคลากร (Staff Training Institute) และหน่วยงานเอกชน เช่น สถาบันการจัดการแห่งสิงคโปร์¹

ในประเทศฟิลิปปินส์ได้มุ่งไปทางด้านการศึกษาผู้ใหญ่ ได้มีโครงการการศึกษาออกโรงเรียนเพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และทัศนคติในงานอาชีพ ค่าเป็นงานโดยหน่วยงานของรัฐบาล 5 แห่ง รัฐวิสาหกิจ 6 แห่ง และหน่วยงานเอกชน 3 แห่ง จัดโปรแกรมการศึกษาออกโรงเรียนขึ้นเช่น การส่งเสริมอนามัย การดำรงชีวิต การส่งเสริมความรู้ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ส่วนการศึกษาออกโรงเรียนสำหรับเยาวชนก็ได้รับความร่วมมือจากอาสาสมัครและองค์กรเอกชนต่าง ๆ เช่น มีโครงการเรียนลับสำหรับเยาวชนออกโรงเรียน โครงการยุวกลีกร เป็นต้น นอกจากนั้นยังได้มีโครงการส่งเสริมการศึกษาแก่ชาวมุสลิม

1

Paul Chang, "The Analysis of Non - Formal Education in SEMEO Countries," Final Report at Seminar on Non - Formal Education, Penang, 11 - 14 October, 1971.

สถานและต่างๆ เป็นโครงการเฉพาะด้วย¹

สำหรับประเทศอินโดนีเซีย ในปี ค.ศ. 1970 ซึ่งเป็นปีแรกของแผนพัฒนาการศึกษาชาติ (ค.ศ. 1970-1974) ปรากฏว่าได้ใช้เงินถึง 160 ล้านเหรียญ จากงบประมาณการศึกษาจำนวน 5,813 ล้านเหรียญ สำหรับการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียน ในการรณรงค์ต่อต้านการไม่รู้หนังสือของประชาชน ซึ่งได้กระทำทั่วประเทศตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 ได้มีอาสาสมัครและองค์กรเอกชนต่างๆ ร่วมมือกับรัฐบาลด้วย เช่น สมาคมชาวชน ลูกเสือ เนตรนารี และสหกรณ์สตรี โดยได้จัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนในสถานโภชนาการ การวางแผนครอบครัว และการอนามัยครัวเรือน รวมทั้งการฝึกอาชีพสำหรับผู้ใหญ่และเยาวชนด้วย²

นับว่าประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้เห็นความสำคัญของการศึกษานอกโรงเรียน ที่จะได้มีส่วนช่วยพัฒนาการศึกษาของประชาชนให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น ดังเช่นที่ ดร. วิทาลีโน เบร์นาร์ดีโน ได้กล่าวไว้ว่า "นับแต่นี้ไปการศึกษานอกโรงเรียนมีความจำเป็นอย่างยิ่ง แต่ไม่ใช่ว่าจะแทนการศึกษาในโรงเรียนเลยทีเดียว เพียงแต่จะส่งเสริมและประกอบการศึกษาในโรงเรียน ดังนั้น ระบบการศึกษาที่สมบูรณ์จะต้องมีทั้งการศึกษาในโรงเรียน นอกโรงเรียน และการศึกษานอกระบบควบคู่กันไป"³

การศึกษานอกโรงเรียนในประเทศไทย

โดยที่รัฐได้เน้นและให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากแนวนโยบายของรัฐที่ได้วางไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 และแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 1-4 แต่ถึงกระนั้น

¹SEMES, Beyond School Walls, p. 60.

²Ibid., p. 46.

³Vitalino Bernardino, "Report of the SEMES Task Force on Non-Formal Education," paper organized by SEMES, Manila, 6-24 June, 1977.

ก็จัดการจัดการศึกษาในระดับโรงเรียนสามารถจัดได้ประมาณร้อยละ 75¹ ของประชากรที่อยู่ในวัยเรียนเท่านั้น ยังมีประชาชนอีกประมาณ 30 ล้านคนที่อยู่นอกโรงเรียน ซึ่งรัฐควรจะต้องจัดการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อเป็นการช่วยเหลือประชาชนให้มีความรู้และดำรงชีวิตให้เป็นสุขตามควรแก่ฐานะ เป็นการลดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคม และเพิ่มคุณภาพของประชากรให้สูงขึ้นตามวัตถุประสงค์หลักของ แผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะที่ 4 ดังนั้น รัฐจึงได้มุ่งขยายการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบต่างๆ ดังปรากฏแผนนโยบายแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2520 และแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 3-4

และในวันที่ 24 มีนาคม 2522 ได้มีการประกาศจัดตั้ง กรมการศึกษานอกโรงเรียนขึ้น โดยโอนกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา โอนศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษาและศูนย์บริการเพื่อการศึกษา จากกรมวิชาการศึกษาารวมด้วยกัน แล้วได้ตราพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการของกรมเมื่อ 11 พฤษภาคม 2522 โดยมีส่วนราชการต่างๆ ดังนี้

1. สำนักงานเลขาธิการกรม
2. กองแผนงานและวิจัย
3. กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน
4. กองปฏิบัติการ
5. ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา
6. ศูนย์บริการเพื่อการศึกษา

แต่เดิมกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ของกระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้

1. จัดการศึกษาให้แก่ผู้ใหญ่ตั้งแต่ระดับประถม มัธยม และอาชีวศึกษา

¹ เอกสาร "สรุปสภาพการศึกษาและจ้างสอนแผนนโยบาย แผนพัฒนาชาติไทย คณะกรรมการการศึกษานานาชาติ เมษายน" 2520, หน้า 22.

2. จัดและส่งเสริมห้องสมุดประชาชนพร้อมทั้งดำเนินงานห้องสมุดเคลื่อนที่ และที่
อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน

3. ผลิตและจัดหาฟิล์มภาพยนตร์ เกี่ยวกับการศึกษา

4. ส่งเสริมและประชาสัมพันธ์งานเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่

5. ร่วมมือกับองค์การสหประชาชาติจัดการศึกษาผู้ใหญ่ในด้านการแก้ไขการไม่รู้

หนังสือ

6. ประสานงานกับหน่วยงานอื่นในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่

ต่อมาเมื่อได้จัดตั้งกรมการศึกษานอกโรงเรียนแล้ว ได้มีหน้าที่ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ดังนี้¹

1. อำนวยการในการวางแผนการศึกษานอกโรงเรียน

2. อำนวยการในการพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน

3. อำนวยการในการอุดหนุนการศึกษานอกโรงเรียน

4. อำนวยการในการวิจัยการศึกษานอกโรงเรียน

5. อำนวยการในการส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียน

7. อำนวยการในการบริการการศึกษานอกโรงเรียน

8. อำนวยการในการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียน

งานโครงการของกองการศึกษานอกโรงเรียน (ปัจจุบันเป็นกรมการศึกษานอกโรงเรียน)

ได้บรรจุอยู่ในแผนฯ 4 โครงการ แต่ได้รวมงาน-โครงการพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียนในส่วนภูมิภาค จำนวน 3 โครงการ เข้าไว้ด้วยกัน ดังนั้น จึงจะกล่าวถึงงาน-โครงการเพียง 2 งานเท่านั้น คือ

¹"การศึกษานอกโรงเรียน" ใเสนอต่อที่ประชุมศึกษาธิการจังหวัด และศึกษาธิการเขต (พระนคร) โรงพิมพ์รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์ พ.ศ. 2522), หน้า 14-15.

1. การดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่ กรมการศึกษานอกโรงเรียน ประกอบด้วยงาน 7 ประเภท คือ

1. งานการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ มีความมุ่งหมายเพื่อให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ ภูมิลำเนาที่พลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย และรัฐลัทธิอาชีพเบื้องต้น และได้รับการพัฒนาโดยใช้วิชาชีพเป็นหลัก ตลอดจนส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดเป็น และตัดสินใจด้วยตนเองได้ โดยแยกออกเป็น

1.1 การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จประเภทชั้นเรียน ส่วนใหญ่ใช้ครูประจำการในโรงเรียนประถมศึกษาเป็นผู้สอน แต่อาจมีสอนตามบ้านและสถานที่ต่างๆ บางโดยใช้ครูนอกประจำการหรือวิทยากรอื่นๆ

1.2 การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จประเภทอาสาสมัครเดินสอน ส่วนใหญ่ใช้ครูประกาศนียบัตร ซึ่งยังไม่มีย่างงานทำเป็นผู้สอน ครูเดินสอนนักศึกษาไปตามบ้านหรือตามสถานที่ซึ่งจะรวมกลุ่มได้สะดวก

1.3 การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จประเภทนักศึกษาวิชาครู เป็นโครงการร่วมมือกับวิทยาลัยครู โดยขอให้นักศึกษาซึ่งจะออกฝึกสอน แทนที่จะสอนนักเรียนในโรงเรียนปกติ ไปสอนนักศึกษาผู้ใหญ่แทน

1.4 การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จประเภทพระภิกษุเดินสอน เพื่อเปิดโอกาสให้พระภิกษุซึ่งมีเจตนาจะบวชเพื่อสาธารณประโยชน์ได้ช่วยเหลือในโครงการแก้ไขการไม่รู้หนังสือ

1.5 การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จในหน่วยทหาร โดยร่วมมือกับหน่วยทหาร จัดการฝึกอบรมวิธีการสอนให้แก่ทหาร และจัดหนังสือแบบเรียนให้แก่ทหารประจำการที่ไม่รู้หนังสือ

1.6 การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จสำหรับชาวเขา จัดในบริเวณที่ชาวเขาทางภาคเหนือ โดยใช้หลักสูตรแบบเรียนที่ได้พัฒนาขึ้นโดยเฉพาะสำหรับชาวเขา และใช้ผู้สอนซึ่งเป็นชาวเขาซึ่งเคยได้รับการศึกษาอย่างต่ำ ม.ศ. 5 (บางคนเคยศึกษาได้รับประกาศนียบัตรครู)

2. งานการศึกษาสายสามัญ เป็นโครงการ เพื่อสนองความต้องการของประชาชนที่ไม่มีโอกาสเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาตอนปลายและมัธยมศึกษา ให้ได้มีโอกาสเข้าเรียนตามอัธยาศัย โครงการนี้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. 2506 โดยเปิดสอนในลักษณะกวดวิชาเป็น 2 ระดับ คือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ป. 7 ในปัจจุบัน) และมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.ศ. 3 ในปัจจุบัน) ใช้เวลาเรียนระดับละ 1 ปี สอนจบแล้วผู้เรียนจะต้องไปสอบเทียบความรู้เอาเอง ต่อมากองการศึกษาผู้ใหญ่ได้จัดระบบการเรียนสายสามัญใหม่ โดยแบ่งการศึกษาสายสามัญออกเป็น 5 ระดับดังนี้

ระดับที่ 1	(ป. 2)	ใช้เวลาเรียน	6	เดือน
ระดับที่ 2	(ป. 4)	ใช้เวลาเรียน	6	เดือน
ระดับที่ 3	(ป. 7)	ใช้เวลาเรียน	$1\frac{1}{2}$	เดือน
ระดับที่ 4	(มศ. 3)	ใช้เวลาเรียน	$1\frac{1}{2}$	เดือน
ระดับที่ 5	(มศ. ปลาย)	ใช้เวลาเรียน	2	ปี

สำหรับการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญระดับที่ 3-4 จะได้ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหลักสูตร วิธีสอน และการวัดผล เป็นการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ระดับที่ 3-4 ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2522 ต่อไป

3. งานการศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพ เป็นงานจากการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนในด้านอาชีพประกอบอาชีพให้ดียิ่งขึ้น โดยยึดเป็นหลักสูตรระยะสั้นๆ เคลื่อนย้ายไปฝึกอบรมวิชาชีพสาขาต่างๆ ตามความต้องการของประชาชน เมื่อประชาชนได้รับการฝึกอบรมจนไม่มีผู้ต้องการจะเรียนอีกแล้ว ก็จะเคลื่อนย้ายโรงเรียนไปปฏิบัติงานในท้องถิ่นๆ ทั่วไป ซึ่งสามารถแบ่งลักษณะของโรงเรียนออกเป็น 2 ประเภท คือ

3.1 ประเภทโรงเรียนประจำที่ ได้แก่ โรงเรียนอาชีวศึกษาผู้ใหญ่ วิชาที่เปิดสอน 4 หมวด ได้แก่ อุตสาหกรรม สหกรณ์ธุรกิจ และเกษตรกรรม หลักสูตรเวลาเรียนตั้งแต่ 100 ชั่วโมงขึ้นไป ถึง 1 ปี ตามความเหมาะสม

3.2 ประเภทโรงเรียนเคลื่อนที่ แบ่งออกเป็น

3.2.1 โรงเรียนผู้ใหญ่เคลื่อนที่ เป็นหน่วยเคลื่อนที่เล็กๆ เข้าไปบริการประชาชนในชนบทหรือหมู่บ้านที่ห่างไกล เปิดสอนตั้งแต่ 9.00-15.00 น. ใช้หลักสูตร 150-300 ชั่วโมง วิชาที่สอนมี ทัศนศึกษา คัดผม เสริมสวย ช่างเครื่องยนต์ และเกษตรกรรม

3.2.2 โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ (ฟอค.) เป็นหน่วยเคลื่อนที่สำหรับบริการประชาชนในท้องถิ่นที่ประชาชนหนาแน่น วิชาที่เปิดสอนเน้นหนักทางด้านอุตสาหกรรม และแบ่งเวลาเรียนเป็นรอบๆ

4. งานการศึกษาผู้ใหญ่แบบกลุ่มสนใจ เป็นการจัดการศึกษาโดยการรวมกลุ่มประชาชนให้โตไม่ต่ำกว่า 15 คน แล้วยื่นคำขอจัดกลุ่มสนใจต่ออำเภอและจังหวัด หลักสูตรที่จัดสอนไม่มีจำกัด ผู้เรียนวิชาใดก็สามารถเรียนได้ถ้ามีอุปกรณ์ และผู้ที่จะเป็นการโต แต่ระยะเวลาเรียนจะต้องไม่เกิน 30 ชั่วโมง ผู้สอนไม่จำกัดวุฒิ หากเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และความชำนาญงานในเรื่องที่จะสอนก็สามารถเป็นผู้สอนกลุ่มสนใจได้ การอนุมัติหลักสูตรและการจัดตั้งกลุ่มสนใจเป็นอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัด กรมการศึกษานอกโรงเรียน แต่จัดสรรเงินค่าตอบแทนเป็นค่าสอนให้แก่วิทยากรชั่วโมงละ 30 บาท ส่งไปตั้งจ่ายที่จังหวัดในลักษณะเงินก้อน เพื่อให้จังหวัดสามารถจัดสรรได้ตามความต้องการ

5. งานส่งเสริมการอ่านของประชาชน โดยการส่งเสริมให้ประชาชนรักการอ่าน สามารถค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมให้ด้วยตนเอง และปลุกกันการลิ้มหนังสือ กองการศึกษาผู้ใหญ่ได้จัดตั้งห้องสมุดประชาชนจังหวัดและอำเภอ เพื่อให้บริการเกี่ยวกับข่าวสารข้อมูลแก่ประชาชน และออกไปให้บริการในย่านชุมชนตามลำน้ำและทางหลวงและห้องสมุดเคลื่อนที่ในเขต ครบ. กลาง เพื่อให้บริการแก่ประชาชนในชนบทห่างไกล โดยใช้พาหนะจักรยานยนต์นำหนังสือออกไปให้บริการตามหมู่บ้านในลักษณะหมุนเวียน นอกจากนี้จะได้จัดให้มีห้องสมุดประจำที่และเคลื่อนที่ดังกล่าวแล้ว เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนในชนบทได้มีโอกาสได้รับข่าวสารข้อมูล หรือหนังสือที่อ่านหนังสือพิมพ์หมู่บ้านในหมู่บ้านต่างๆ ด้วย

6. งานโสตทัศนศึกษา (การศึกษาประชาชน) เป็นการศึกษาที่ให้ความรู้แก่ประชาชนทุกรูปแบบ ในลักษณะหน่วยเคลื่อนที่ไปสู่ประชาชนตามท้องถิ่นต่างๆ เช่น ให้การศึกษา

โดยการฉายภาพยนตร์ การสาธิต การบรรยาย การจัดนิทรรศการ หรือโดยวิธีใดๆ ก็ได้ นอกจากนี้ยังมีงานการศึกษาผู้ใหญ่ทางวิทยุและไปรษณีย์ด้วย ซึ่งจะมีทางพัฒนาในทางวิธีการ อุปกรณ์ และตัวบุคคลให้ครบพร้อมยิ่งขึ้นในช่วงแผนพัฒนาระยะต่อไป

7. งานการศึกษาออกโรงเรียนทางสื่อมวลชน เป็นการจัดการศึกษาออกโรงเรียน โดยใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือให้การศึกษาอีกรูปแบบหนึ่ง เพื่อเสริมความรู้ให้แก่ประชาชนทั่วไปควบคู่กับการจัดการศึกษาออกโรงเรียนในรูปแบบอื่นๆ การจัดการศึกษาออกโรงเรียนทางสื่อมวลชนยังไม่กำหนดกลุ่มผู้ฟัง ไม่มีการลงทะเบียนเรียนเหมือนกับโครงการให้การศึกษาออกโรงเรียนทางวิทยุและไปรษณีย์ดังที่ได้อธิบายไว้ในข้อ 6 แต่เป็นการให้ความรู้ในเรื่องทั่วไป เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ทราบข่าวสาร ความรู้ ให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้น

การให้การศึกษาแก่ประชาชนทางสื่อมวลชนที่จัดไว้บริการมีดังนี้

7.1 การผลิตหนังสือพิมพ์สารผู้ใหญ่ เป็นการผลิตหนังสือพิมพ์ขึ้นเพื่อเผยแพร่ความรู้ในด้านการแนะนำอาชีพ โภชนาการ การอนามัย และการวางแผนครอบครัว กฎหมายในชีวิตประจำวัน สังคมศึกษา และระเบียบประเพณีต่างๆ ของไทย ตลอดจนเผยแพร่ข่าวสารที่นำรู้เป็นภาษาและเนื้อเรื่องง่ายๆ และสามารถนำเนื้อหาเรื่องต่างๆ ไปใช้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันได้ นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมการอ่านและป้องกันการลืมนั่งสอของประชาชนในชนบทอีกด้วย หนังสือพิมพ์นี้มีลักษณะ เป็นแผ่นแบบหนังสือพิมพ์ปกฝาคม ออกเป็นรายปักษ์เพื่อให้ประชาชนในชนบทได้อ่าน โดยส่งไปยังที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน วัด กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สถานีอนามัย และโรงเรียนผู้ใหญ่ทุกแห่งทั่วประเทศ

7.2 การจัดรายการวิทยุและโทรทัศน์ เป็นการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์งานการศึกษาผู้ใหญ่ ตลอดจนความรู้ด้านต่างๆ ให้แก่ประชาชนทั่วไป กองการศึกษาผู้ใหญ่ได้จัดรายการทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์ เพื่อเสนอความรู้ในด้านที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน เช่น อาชีพ เศรษฐกิจ การอนามัย กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีธรรม การปกครอง เหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งได้เสนอความรู้เกี่ยวกับโครงการต่างๆ ของงานการศึกษาผู้ใหญ่จากโครงการอื่นๆ โดยตรง

ลักษณะของรายการที่จัดแบ่งออกเป็นหลายลักษณะ เช่น บทสนทนา บทสัมภาษณ์ การอภิปราย และบทละคร โดยออกอากาศทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์หลายสถานี

2. โครงการพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน กรมการศึกษานอกโรงเรียน

โครงการพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน (กพน.) เป็นโครงการที่รัฐบาลได้อนุมัติให้กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการปรับปรุงโครงสร้างทางการศึกษานอกโรงเรียนในส่วนภูมิภาค ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติระยะที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) โดยใช้เงินจากธนาคารโลกสมทบกับเงินงบประมาณของประเทศในวงเงิน 817 ล้านบาทเศษ โดยแบ่งออกเป็น 3 โครงการ คือ

1. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนประจำภาค เป็นสถาบันการศึกษาที่ดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียนทางด้านวิชาการ ปฏิบัติการ ประสานงาน วางแผนดำเนินงาน และให้ความช่วยเหลือแก่ศูนย์การศึกษาประชาชนประจำจังหวัดที่อยู่ในความรับผิดชอบของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนประจำภาคที่จัดตั้งขึ้น 4 ศูนย์

- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนประจำภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จ. อุบลราชธานี

- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนประจำภาคเหนือ จ. ลำปาง

- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนประจำภาคใต้ จ. สงขลา

- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนประจำภาคกลาง จ. ราชบุรี

งานที่จัดทำมีดังต่อไปนี้

1.1 ดำเนินการวิจัยความต้องการทางการศึกษา สภาพความเป็นอยู่ และปัญหาในการดำรงชีวิตของประชาชน

1.2 พัฒนาและปรับปรุงหลักสูตร แบบเรียน อุปกรณ์การสอน หนังสือนอ่านประกอบ หนังสือนส่งเสริมการอ่าน

1.3 ผลิตเอกสารเผยแพร่ความรู้สำหรับใช้ในโครงการสำหรับประชาชนในท้องถิ่นที่รับผิดชอบ

1.4 จัดอบรมผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์ วิทยากร ครูผู้สอน ผู้นำหมู่บ้าน
อาสาสมัครในงานการศึกษาออกโรงเรียน

1.5 ดำเนินโครงการทดลองงานทางการศึกษาออกโรงเรียน เช่น
การศึกษาทางวิทยุและไปรษณีย์

1.6 ช่วยเหลือผู้บริหารการศึกษาในส่วนภูมิภาค ในการวางแผนและ
ปรับปรุงงานการศึกษาออกโรงเรียน

1.7 จัดโครงการสาธิตเป็นตัวอย่างแก่ชุมชนที่มีความประสงค์จะริเริ่ม
โครงการนี้

1.8 ส่งหน่วยเคลื่อนที่ไปให้บริการในท้องถิ่นที่มีปัญหาทางการศึกษา
เร่งด่วน ที่หน่วยงานปกติไม่สามารถแก้ไขได้

1.9 เป็นศูนย์ข้อมูลทางวิชาการของงานการศึกษาออกโรงเรียน
ภายในศูนย์มีการแบ่งระบบบริหารให้เหมาะสมกับหน้าที่ความรับผิดชอบ เป็น

6 ฝ่าย คือ

ฝ่ายบริหาร มีหน้าที่เกี่ยวกับการติดต่อและประสานงานกับหน่วยงานอื่น
ควบคุมอัตราค่าจ้างและงบประมาณ จัดการเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ในเรื่องการจัดซื้อ การเก็บรักษา
จัดซ่อมแซมอาคารสถานที่ จัดบริการต่างๆ เช่น ที่พัก อาหาร ยานพาหนะ การรักษาพยาบาล
และเป็นวิทยากรในการฝึกอบรม

ฝ่ายวิจัยและพัฒนา มีหน้าที่วิจัยโครงการทดลอง สร้างและพัฒนาหลัก
สูตร คู่มือครู แบบเรียน สร้างข้อทดสอบ ติดตามและประเมินผลวางแผนงานและโครงการ
ร่วมมือกับฝ่ายอื่น เป็นวิทยากรร่วมในการอบรม

ฝ่ายฝึกอบรม มีหน้าที่ดำเนินการประชุมอบรม สัมมนา เจ้าหน้าที่ทางการ
ศึกษา เช่น ครู นักบริหาร ศึกษานิเทศก์ วิทยากร บรรณารักษ์ เจ้าหน้าที่การศึกษาออกโรง
เรียน ผู้นำท้องถิ่น เยาวชน ฯลฯ ประสานงานเชิญวิทยากรอื่นมาร่วมในการอบรม

ฝ่ายส่งเสริมปฏิบัติการ มีหน้าที่ประสานงานโครงการกับหน่วยงานอื่นๆ
จัดโครงการทดลองโครงการสาธิต จัดหน่วยปฏิบัติการพิเศษเพื่อแก้ปัญหาเร่งด่วนในด้านการศึกษา

ศึกษานอกโรงเรียนตามที่ได้รับ การขอร้อง หรือในกรณีที่หน่วยงานอื่นไม่สามารถดำเนินการได้ จัดโครงการทดลองสาธิตในค้ำานอาชีพ เพื่อการกินคืออยู่คีของประชาชน รวบรวมและเผยแพร่ ข้อมูลทางการศึกษา และเป็นวิทยากรร่วมในการอบรม

ฝ่ายผลิตอุปกรณ์การศึกษา มีหน้าที่ผลิตเอกสาร วัสดุ และอุปกรณ์การศึกษา ตามความต้องการและเหมาะสมจากท้องถิ่น ให้ความช่วยเหลือฝ่ายอื่นๆ ในเรื่องเครื่องมือวัสดุทัศนศึกษา และร่วมเป็นวิทยากรในการฝึกอบรม

ฝ่ายการศึกษาทางสื่อสารมวลชน มีหน้าที่จัดการศึกษาสำหรับประชาชน โดยใช้วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสารมวลชนอื่นเป็นวิทยากรร่วมในการฝึกอบรม

2. ศูนย์การศึกษาประชาชนจังหวัด เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ช่วยเหลือจังหวัด ให้การบริหารงานศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ส่งเสริมประสานงาน และให้ความช่วยเหลือแก่ หน่วยงานต่างๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ตลอดจนจัดการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบต่างๆ ตาม ความเหมาะสมของแต่ละจังหวัด

ประกอบด้วยศูนย์ 24 ศูนย์ ที่จัดตั้งขึ้นแล้ว 12 ศูนย์ และอีก 12 ศูนย์อยู่ใน ระหว่างการดำเนินการก่อสร้าง ตั้งอยู่ในจังหวัดฉะเชิงเทรา ราชบุรี เพชรบูรณ์ อุบลราชธานี ร้อยเอ็ด เชียงใหม่ ศรีสะเกษ พิจิตร นครราชสีมา ยะลา ตรัง ขอนแก่น นครสวรรค์ สมุทร- สาคกร สุรินทร์ นครศรีธรรมราช อ่างทอง พัทลุง น่าน ชัยภูมิ สกล อยุธยา กำแพงเพชร และ อุทัยธานี

การดำเนินงานของศูนย์ฯ จะ อยู่ในความรับผิดชอบของจังหวัดโดยตรง มีคณะกรรมการอำนวยการ ซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานกรรมการ และศึกษาธิการจังหวัด เป็นเลขานุการ ประกอบด้วยคณะกรรมการซึ่งเป็นตัวแทนของส่วนราชการต่างๆ ที่ทำหน้าที่ เกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียน งานที่ทำมีดังต่อไปนี้

1) เป็นแหล่งกลางที่จะออกช่วยเหลือ ส่งเสริมการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียน

2) เป็นแหล่งเผยแพร่และค้นคว้าทางวิชาการในรูปแบบห้องสมุด และ วัสดุ ทัศนศึกษา

3) ส่งเสริมหน่วยงานและองค์กรต่างๆ โดยจัดการศึกษานอกโรงเรียน
ในรูปแบบการเรียนแบบเป็นชั้นเรียน เช่น ชั้นเรียนสายสามัญ สายอาชีพ และกลุ่มสนใจ

4) เป็นแหล่งกลางสำหรับจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม การศึกษา และ
นันทนาการ

5) เป็นสาขาดำเนินงานของโครงการการศึกษานอกโรงเรียนทางวิทยุ
และไปรษณีย์

6) ประสานงานการจัดการศึกษานอกโรงเรียนร่วมกับหน่วยงานอื่น

7) ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการศึกษาแก่ประชาชนนอกระบบโรงเรียน

8) วิจัยและพัฒนาหลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอนร่วมกับศูนย์

การศึกษานอกโรงเรียนประจำภาค

การบริหาร

ศูนย์การศึกษาประชาชนอยู่ในความรับผิดชอบของจังหวัดโดยตรง เพื่อให้
ดำเนินงานสนองความต้องการของจังหวัด และส่งเสริมงานการศึกษานอกโรงเรียนของหน่วย
งานอื่น จึงมีการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้น 2 คณะ คือ คณะกรรมการอำนวยการ มีผู้ว่าราชการ
จังหวัดเป็นประธานกรรมการ ศึกษาธิการจังหวัดเป็นเลขานุการ และผู้แทนหน่วยงานต่างๆ
ไม่เกิน 5 คน ทำหน้าที่วางนโยบายกำหนดแนวทางประสานงาน และให้คำแนะนำปรึกษาใน
การจัดการศึกษานอกโรงเรียนของจังหวัด

คณะกรรมการดำเนินงานประกอบด้วยศึกษาธิการจังหวัดเป็นประธาน
หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์เป็นรองประธาน หัวหน้าศูนย์การศึกษาประชาชนจังหวัดเป็นเลขานุการ
และผู้แทนหน่วยงานการศึกษาในจังหวัดเป็นกรรมการ ซึ่งมีหน้าที่วางโครงการ แผนงาน ส่ง
เสริมการดำเนินงาน และให้คำแนะนำปรึกษาในการดำเนินงานแก่ศูนย์การศึกษาประชาชน

การดำเนินงานแบ่งเป็น 3 ฝ่าย คือ

1. ฝ่ายบริหาร รับผิดชอบงานธุรการ งานการเงิน งานพัสดุ งาน

อาคารสถานที่

2. ฝ่ายปฏิบัติการ รับผิดชอบการให้บริการทางการศึกษาแก่ประชาชน

นอกระบบ

3. ฝ่ายส่งเสริมการศึกษามวลชน รับผิดชอบการส่งเสริมการให้การศึกษาทางสื่อสารมวลชน

3. โครงการวิทยุประชาชนเพื่อการศึกษานอกโรงเรียน เป็นโครงการที่นำเอาวิทยุและไปรษณีย์มาใช้เพื่อการศึกษา ประชาชนจะได้รับโอกาสและมีความเสมอภาคทางการศึกษา ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพ สำหรับในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะที่ 4 เริ่มตั้งแต่ปี 2520-2524 จัดทำในรูปโครงการทดลองก่อน

หน้าที่ความรับผิดชอบ

หน้าที่บริหาร

- วางระเบียบและนโยบาย
- จัดสรรงบประมาณให้ศูนย์ภาคและศูนย์จังหวัด
- ร่วมวางแผนการดำเนินงานโครงการกับศูนย์ฯ ภาค และศูนย์ฯ จังหวัด
- ควบคุมดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ

หน้าที่วิชาการ

- จัดหลักสูตรการเรียนทาง วปอ.
- วิเคราะห์ปัญหาและปรับปรุงรูปแบบคู่มือวิทยุและรายการวิทยุที่เหมาะสม เพื่อเสนอต่อศูนย์ฯ ภาค นำไปพิจารณาผลิตรายการวิทยุและอุปกรณ์การเรียนต่างๆ

หน้าที่ฝึกอบรม

- วิเคราะห์ปัญหาและปรับปรุงรูปแบบที่เหมาะสมในการอบรมครูประจำกลุ่ม ผู้เขียนคู่มือ ผู้เขียนบทวิทยุ และผู้ผลิตรายการวิทยุการศึกษาทางวิทยุและไปรษณีย์ทุกประเภท
- ร่วมในการอบรมครูประจำกลุ่ม ผู้เขียนคู่มือ ผู้เขียนบทวิทยุ และผู้ผลิตรายการวิทยุการศึกษาทาง วปอ. ทุกประเภท ทุกศูนย์ฯ

- นิเทศ ติดตามผล และแก้ไขปรับปรุงโครงการ วปฉ. ทุกประเภท

เนื่องจากกรมการศึกษานอกโรงเรียนได้ยกฐานะจากกองการศึกษาผู้ใหญ่มาในระหว่างครึ่งของแผนฯ ระยะที่ 4 คือ เมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2522 ได้มีการโอนงาน 2 งาน คือ งานศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา และงานศูนย์วิจัยเพื่อการศึกษา จากกรมวิชาการมาอยู่ในกรมการศึกษานอกโรงเรียน ดังนั้น งานของทั้งสองศูนย์ฯ จึงยังมีได้เป็นงานโครงการพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียนในแผนฯ นอกโรงเรียน แต่รวมอยู่กับแผนงานการส่งเสริมการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการในแผนพัฒนาการศึกษารวม สำหรับแผนในระยะต่อไปจะต้องนำมาเข้าอยู่ในแผนนอกโรงเรียนด้วย

1. งานศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา ประกอบด้วยงานวิทยุศึกษา งานผลิตวัสดุอุปกรณ์เพื่อใช้ในการศึกษา การส่งเสริมพัฒนาเทคโนโลยีทางการศึกษา โทรทัศน์เพื่อการศึกษา งานคานเทคนิคและงานวิทยุโรงเรียน

2. งานศูนย์วิจัยเพื่อการศึกษา ประกอบด้วย ฝ่ายห้องฟ้าจำลอง ฝ่ายวิชาการศาลาวันเด็ก ฝ่ายวิชาการพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ ฝ่ายพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา ฝ่ายนิทรรศการเคลื่อนที่ ฝ่ายบริการทางวิชาการ ฝ่ายบริหารทั่วไป ฝ่ายโรงงาน ฝ่ายออกแบบ ฝ่ายศิลปกรรม และฝ่ายธุรกิจศิลป

นอกจากนี้ในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ยังมีหน่วยงานต่างๆ ทั้งของรัฐและของเอกชนที่ได้มีส่วนร่วมจัดและดำเนินการอยู่ด้วยอีกมากมาย ทั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง และหน่วยงานอื่นๆ ที่อยู่นอกวงการศึกษา ซึ่งส่วนมากจะดำเนินการศึกษาผู้ใหญ่เป็นกิจกรรมหลัก และกิจกรรมรอง ในลักษณะงานที่แตกต่างจากกันทั้งในค่านโยบายค่านิยมวัตถุประสงค์และรูปแบบ งานและโครงการทั้งหมดเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกโรงเรียนของหน่วยต่างๆ นี้ สามารถแจกแจงได้ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

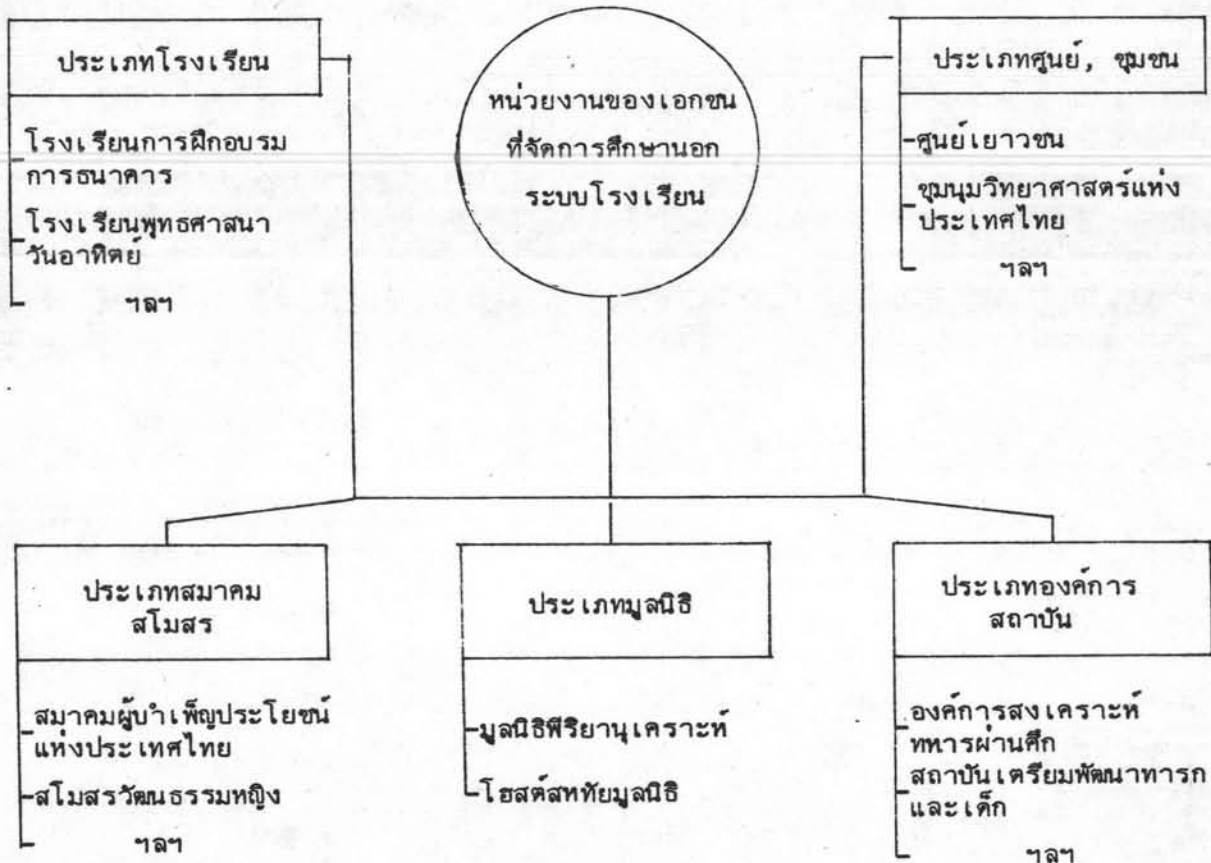
แผนภูมิที่ ๔ แสดงหน่วยงานของรัฐที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนปี ๒๕๖๒

ที่มาของข้อมูล: รายงานติดตามผลการดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนประจำปี ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

แผนภูมิที่ ๕ แสดงหน่วยงานของเอกชนที่จัดการศึกษนอกระบบโรงเรียน

๒๕๒๒

ที่มาของข้อมูล: รายงานติดตามผลการดำเนินงานการศึกษาอกระบบโรงเรียนประจำปี ๒๕๒๐-๒๕๒๔ ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

จากแผนภูมิที่ปรากฏนั้นแสดงว่า เฉพาะหน่วยงานของรัฐที่จัดการศึกษานอกโรงเรียน
ในช่วงปี พ.ศ. 2522 มีถึง 9 กระทรวง 42 หน่วยงาน คือ

1. สำนักนายกรัฐมนตรี หน่วยงานที่ดำเนินการอยู่ คือ
สำนักงานส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ
2. ทบวงมหาวิทยาลัย ดำเนินการโดยมหาวิทยาลัยต่างๆ 11 แห่ง
3. กระทรวงกลาโหม หน่วยงานที่ดำเนินงาน คือ
กองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ
4. กระทรวงสาธารณสุข มีหน่วยงานที่ดำเนินการมีอยู่ 2 หน่วยงาน คือ
กรมอนามัย และกรมควบคุมโรคติดต่อ
5. กระทรวงศึกษาธิการ มีหน่วยงานที่ดำเนินการอยู่ 11 หน่วยงาน คือ
 - 1) กรมการศึกษานอกโรงเรียน
 - 2) กรมอาชีวศึกษา
 - 3) กรมสามัญศึกษา
 - 4) กรมการฝึกหัดครู
 - 5) กรมการศาสนา
 - 6) กรมศิลปากร
 - 7) กรมพลศึกษา
 - 8) วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา
 - 9) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน
 - 10) สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
 - 11) มูลนิธิสภา
6. กระทรวงมหาดไทย มี 7 หน่วยงาน คือ
 - 1) กรมแรงงาน
 - 2) กรมการพัฒนาชุมชน

- 3) กรมประชาสัมพันธ์
- 4) กรมราชทัณฑ์
- 5) สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท
- 6) กรุงเทพมหานคร
- 7) องค์การบริหารส่วนจังหวัด

7. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มี 7 หน่วยงาน คือ

- 1) กรมประมง
- 2) กรมปศุสัตว์
- 3) กรมพัฒนาที่ดิน
- 4) กรมชลประทาน
- 5) กรมส่งเสริมการเกษตร
- 6) กรมวิชาการเกษตร
- 7) กรมส่งเสริมสหกรณ์

8. กระทรวงยุติธรรม มีแห่งเดียว คือ กรมศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง

9. กระทรวงอุตสาหกรรม มีแห่งเดียว คือ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม

ส่วนหน่วยงานของเอกชนที่จัดการศึกษาออกโรงเรียนตามข้อมูลที่รวบรวมได้ในปี 2520-21 ปรากฏว่ามีประมาณ 1650 แห่ง ดำเนินการในกรุงเทพ 711 แห่ง อีก 933 แห่ง เปิดสอนในจังหวัดต่างๆ รวม 54 จังหวัด สามารถแยกตามประเภทใหญ่ๆ ของหน่วยงานได้ ดังนี้

1. ประเภทโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนการฝึกอบรมการธนาคาร

โรงเรียนอาชีพคอนบอสโก

โรงเรียนเผยแผ่พุทธศาสนาวันอาทิตย์

โรงเรียนวันอาทิตย์ดินแดง (วัดมกุฏกษัตริยาราม)

เป็นต้น

2. ประเภทสมาคมและสโมสร ใต้แก่

สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์แห่งประเทศไทย

สมาคมส่งเสริมวัฒนธรรมหญิง

สมาคมสตรีอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย

พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย

สโมสรวัฒนธรรมหญิง

เป็นต้น

3. ประเภทมูลนิธิ ใต้แก่

มูลนิธิอนุเคราะห์คนพิการ

มูลนิธิเซเวนเคย์แอดเวนติสแห่งประเทศไทย

มูลนิธิพุทธิกสมาคมพระนครศรีอยุธยา

มูลนิธิหมู่บ้านโสสะ

โฮสท์สพัตถมูลนิธิ

เป็นต้น

4. ประเภทองค์การและสถาบัน ใต้แก่

องค์การส่งเสริมกีฬาแห่งประเทศไทย

สถาบันเตรียมพัฒนาทารกและเด็ก

สถาบันส่งเสริมผู้ป่วยโรคเรื้อนแม่คเคน

เป็นต้น

5. ประเภทศูนย์และชุมนุม ใต้แก่

ชุมนุมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย

ศูนย์ศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม

ศูนย์เยาวชนเซ็นทรัลปอล

เป็นต้น

การจัดการศึกษานอกโรงเรียนของหน่วยงานเอกชนทั้ง 5 ประเภทนี้ นอกจะแยกเป็นหมวดวิชาใหญ่ๆ ได้ 7 หมวดวิชา คือ

1. หมวดวิชาธุรกิจและบริการ ประกอบด้วยวิชาธุรกิจการท่องเที่ยว โรงแรม การธนาคาร การบิน การขนส่ง บัญชีและเลขานุการ ประมาณร้อยละ 22.24 ของสถานศึกษาทั้งสิ้น
2. หมวดวิชาประเภทตัดเย็บเสื้อผ้าและเสริมสวย มีประมาณร้อยละ 19.64 ของสถานศึกษาทั้งสิ้น
3. หมวดวิชาภาษาต่างๆ ได้แก่ ภาษาจีน อังกฤษ เยอรมัน ฝรั่งเศส อิตาลี ญี่ปุ่น และภาษาไทย ประมาณร้อยละ 18.30 ของสถานศึกษาทั้งสิ้น
4. หมวดวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ เรียนลึกและกววิชา ประมาณร้อยละ 13.84 ของสถานศึกษา
5. หมวดวิชาช่างต่างๆ ได้แก่ ช่างยนต์ ไฟฟ้า วิทยุ ฯลฯ ประมาณร้อยละ 12.05 ของสถานศึกษา
6. หมวดวิชาดนตรี นาฏศิลป์ และลีลาศ ประมาณร้อยละ 5.81
7. หมวดวิชาเบ็ดเตล็ด ได้แก่ การฝีมือ การประดิษฐ์เครื่องแต่งตัวและเครื่องใช้ประจำบ้าน ศิลปภาพวาด ประกอบอาหาร โหราศาสตร์ ฯลฯ ประมาณร้อยละ 8.39

ปัญหาของการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

ปัญหาโดยทั่วไป¹

1. ปัญหาการขาดคนโอบายและเป้าหมายที่ชัดเจนในการวางแผนที่เกี่ยวกับการศึกษา

¹สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานติดตามผลการดำเนินงานการศึกษาในระบบโรงเรียน ประจำปี 2520-2524, หน้า 30-34.

นอกโรงเรียน กล่าวคือ ที่มาของปัญหานี้เกิดขึ้นเนื่องจากแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติระยะที่ 4 และแผนการศึกษาแห่งชาติปี พ.ศ. 2520 ยังไร้นโยบายร่วมในปรัชญาและจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน พอ สำหรับจะเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้ จึงเป็นเหตุให้หน่วยงานต่างๆ ที่จัดการศึกษานอกโรงเรียนประสบปัญหาการบริหารงาน การดำเนินการ และการจัดการศึกษาที่ซ้ำซ้อนกัน

2. ปัญหาในเรื่องกลุ่มเป้าหมายประชากรผู้เข้ารับบริการ ปัญหานี้เกิดขึ้นเนื่องจากความจำกัดในเรื่องการใช้ทรัพยากรของประเทศ ทำให้หน่วยงานต่างๆ สามารถจัดได้เพียงบางส่วน และส่วนที่จัดดำเนินการต่างๆ นั้นก็มุ่งรับใช้ประชากรบางหมู่บางกลุ่มเท่านั้น จึงยังมีประชากรบางส่วนถูกละเลยปัญหา เรื่องการจัดกลุ่มเป้าหมายประชากรที่จะให้บริการตามโครงการการศึกษานอกโรงเรียน น่าจะได้มีแผนการกระจายการให้บริการและให้ความเป็นธรรมในการจัด โดยคำนึงถึงการมุ่งให้บริการแก่กลุ่มประชากรที่เสียเปรียบบางกลุ่ม

3. ปัญหาลักษณะและจุดประสงค์ของการจัดหลักสูตรของแต่ละหน่วยงาน เนื่องจากมีบางหน่วยงานถือว่าการศึกษานอกโรงเรียนเป็นกิจกรรมการศึกษาหรืองานที่ต่อเนื่องในหน้าที่ของหน่วยงานนั้นๆ จึงได้จัดหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนขึ้น ด้วยเหตุนี้จุดประสงค์และการจัดหลักสูตรแต่ละแห่งแต่ละ เรื่องจึงแตกต่างกันไปมาก ประกอบกับการขาดเป้าหมายและนโยบายที่ชัดเจน และครอบคลุมกระบวนการจัดพอ ทำให้เกิดปัญหาค้นต่างๆ ตามมา เช่น คำนงบประมาณ อันจะทำให้การจัดการศึกษาไม่ได้มาตรฐานพอ

- คำนบุคลากร ซึ่งต่างก็เป็นผู้ที่ทำงานประจำอยู่แล้ว และถ้าใช้อาสาสมัครก็มักจะเป็นผู้ไม่คุ้นเคยกับการสอนในเรื่องนั้น จึงทำงานได้ไม่เต็มเวลานอกจากนี้ถ้าจะแก้ปัญหาโดยการโอนย้ายบุคลากรก็จะทำให้เกิดปัญหาในเรื่องการบริหารได้อีก
- คำนอาคารสถานที่ และอุปกรณ์การเรียนการสอนนั้น ส่วนมากแล้วจะใช้จ่ายจากส่วนราชการ หรือสถานศึกษาในระบบมาช่วย ดังนั้น บางเวลาจึงไม่อาจให้บริการแก่ผู้เรียนได้เต็มที่ตามความต้องการของชุมชนได้

4. ปัญหาการประสานงาน การกระจายและการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น โดยที่การศึกษานอกโรงเรียนได้มีหน่วยงานต่างๆ ทั้งของรัฐบาลและเอกชนดำเนินการอยู่เป็นจำนวนมาก

จึงเป็นการยากที่จะดำเนินการประสานงานกัน ทั้งในเรื่องการดำเนินงาน การใช้บุคลากร ตลอดจนการใช้อาคารสถานที่และอุปกรณ์การเรียนการสอนให้พอเหมาะได้

5. ปัญหาการรวบรวมข้อมูล หน่วยงานที่ดำเนินการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในปัจจุบัน ยังขาดข้อมูลกันต่างๆ อยู่มาก ซึ่งนับว่าเป็นรายละเอียดอันสำคัญในอันที่จะจัดการศึกษานอกโรงเรียน ให้ตอบสนองความต้องการของชุมชนแต่ละกลุ่มได้

6. ปัญหาเรื่องการวางแผน การใช้แผนและการติดตามประเมินผล การขาดข้อมูลเบื้องต้นและรายละเอียดบางประการได้ก่อให้เกิดปัญหาขึ้น เนื่องจากไม่สามารถจะกำหนดนโยบายและเป้าหมายที่ชัดเจนได้ แม้แต่แผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียนก็ยังไม่ครอบคลุมถึงหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกโรงเรียนพอที่จะนำไปปฏิบัติได้ นอกจากนี้ก็ยังขาดการประเมินผลเพื่อนำผลมาใช้ในการปรับปรุงงานการศึกษานอกโรงเรียนให้ดีขึ้นด้วย

7. ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียนกับการศึกษานอกโรงเรียน ปัญหาข้อนี้เกิดขึ้นได้เนื่องจากได้มีข้อเท็จจริงปรากฏมาว่า การประสานสัมพันธ์ที่รัฐได้พยายามจัดขึ้น ระหว่างการศึกษาทั้งในและนอกโรงเรียนนั้นยังมีน้อยมาก และมีข้อขัดแย้งในตัวเองด้วย เนื่องมาจากกฎระเบียบข้อบังคับบางประการที่ยังไม่ได้อปรับปรุงให้สอดคล้องกัน จึงเป็นเหตุให้ผู้รับการศึกษาจากระบบหนึ่งแล้ว อาจจะขาดสิทธิบางประการที่จะเข้าศึกษาในอีกระบบหนึ่ง

สรุปปัญหาโดยทั่วไป

จากลักษณะปัญหาโดยทั่วไปดังกล่าวแล้ว สามารถสรุปประเด็นสำคัญของการจัดการศึกษานอกโรงเรียนได้ว่า นโยบายและ เป้าหมายที่ชัดเจนแน่นอนนับเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการจัดดำเนินการ ถ้าขาดสองสิ่งนี้แล้วปัญหาอื่นๆ ก็ย่อมจะเกิดตามมาด้วย ดังตัวอย่างจากตารางต่อไปนี้ที่ได้แสดง เป้าหมายและการดำเนินงานกันกลุ่มเป้าหมายของผู้เข้ารับบริการการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียน เฉพาะของกรมการศึกษานอกโรงเรียน เทียบกับเป้าหมายในแผนพัฒนาการศึกษาฯ ระยะที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524)

ตารางที่ 1 เป้าหมายและการดำเนินงานด้านกลุ่มเป้าหมายของผู้ให้บริการการดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่ กรม
การศึกษานอกโรงเรียน เทียบกับเป้าหมายในแผนพัฒนาการศึกษา ระยะที่ 4 (พ.ศ.2520-2524)

งาน/โครงการ	2520			2521		
	เป้าหมาย	การดำเนินงาน	+ เพิ่ม - ลด %	เป้าหมาย	การดำเนินงาน	+ เพิ่ม - ลด %
1. การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ (งานแก้ไขการไม่รู้หนังสือ)	50,520	15,867	-68.59	65,280	25,087	-61.57
2. งานการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ (ระดับที่ 1-5)	209,620	174,745	-16.64	140,731	137,955	-1.97
3. งานการศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพ	28,000	40,924	46.16	26,000	64,464	147.94
4. กลุ่มสนใจ	35,278	61,207	73.50	60,374	54,338	-9.99
5. งานส่งเสริมการอ่านของประชาชน						
5.1 ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน	5,000	3,979	-20.24	8,000	5,094	-36.33
5.2 ห้องสมุดประชาชน	5,685,000	3,997,294	-29.69	5,595,000	5,091,720	-8.99
6. งานโสตทัศนศึกษา (การศึกษาของประชาชน)	532,800	932,653	75.04	666,000	2,535,483	280.70

หมายเหตุ ตัวเลขปี 2520-21 เป็นตัวเลขจริง

ตัวเลขปี 2522-24 เป็นตัวเลขคาดคะเน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

งาน/โครงการ	2522			2523		
	เป้าหมาย	การ ดำเนินงาน	+ เพิ่ม - ลด %	เป้าหมาย	การ ดำเนินงาน	+ เพิ่ม - ลด %
1. การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ (งานแก้ไขการไม่รู้หนังสือ)	99,040	26,900	-72.84	112,800	29,000	-74.29
2. งานการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ (ระดับที่ 1-5)	266,820	145,000	-45.66	924,470	160,000	-45.67
3. งานการศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพ	24,000	41,100	71.25	22,000	55,220	151.00
4. กลุ่มสนใจ	77,074	70,000	-9.18	92,074	95,000	3.18
5. งานส่งเสริมการอ่านของประชาชน						
5.1 ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน	12,000	4,000	-66.67	17,000	6,237	-63.31
5.2 ห้องสมุดประชาชน	5,225,000	4,500,000	-13.88	5,145,000	4,450,000	-13.51
6. งานโสตทัศนศึกษา (การศึกษาของประชาชน)	799,200	2,450,000	206.56	932,400	2,400,000	157.40

ตารางที่ 1 (ต่อ)

งาน/โครงการ	2524			หมายเหตุ
	เป้าหมาย	การ ดำเนินงาน	+ เพิ่ม - ลด %	
1. การศึกษาผู้ใหญ่แบบ เบ็ดเสร็จ (งานแก้ไขการไม่รู้หนังสือ)	154,580	31,000	-79.95	จำนวนคน
2. งานการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ (ระดับที่ 1-5)	318,760	180,000	-43.53	จำนวนคน
3. งานการศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพ	20,000	59,220	196.10	จำนวนคน
4. กลุ่มสนใจ	105,274	110,000	5.01	
5. งานส่งเสริมการอ่านของประชาชน				
5.1 ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน	23,000	6,100	-73.48	จำนวนแห่ง
5.2 ห้องสมุดประชาชน	4,965,000	4,530,000	-8.76	จำนวนผู้เข้ารับบริการ
6. งานโสตทัศนศึกษา (การศึกษาของประชาชน)	1,065,600	2,550,000	139.30	จำนวนผู้เข้ารับบริการ

ที่มาของข้อมูล: รายงานติดตามผลการดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนประจำปี

2520-2524 ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษานแห่งชาติ

จากตารางนี้จะเห็นได้ว่า ปริมาณตัวเลขที่แสดงเป้าหมายเพื่อเปรียบเทียบกับตัวเลขที่แสดง การดำเนินงานนั้น ในช่องของปริมาณเปอร์เซ็นต์เพิ่มหรือลดจะเห็นได้ว่า ปริมาณเปอร์เซ็นต์ ของกลุ่มเป้าหมายในงานหรือโครงการส่วนใหญ่จะลดลงทุกปีๆ และถ้าหากเป็นเช่นนี้ต่อไป อนาคตของการจัดการศึกษาออกโรงเรียนจะต้องยุติลงจึงอาจเสนอแนะได้ว่าหากมีการกำหนด ตัว นโยบาย และเป้าหมายให้ชัดเจนขึ้น ปริมาณเปอร์เซ็นต์ของกลุ่มเป้าหมายก็อาจจะเพิ่ม ขึ้นแทนการลดลงเป็นแน่

ปัญหาการบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน

ปัญหาสำคัญของการบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียนอยู่ที่ความจำกัดในด้าน ต่างๆ ที่จะส่งเสริมการปฏิบัติงานให้ได้ผลดี ได้แก่

- ความจำกัดในการให้บริการระดับจังหวัดและส่วนกลาง ซึ่งผู้บริหารระดับ ต่างๆ ไม่ค่อยให้ความร่วมมือเท่าที่ควร อันจะเป็นผลให้งานล่าช้าไม่ทันกับ ความต้องการของผู้เข้ารับการศึกษา
- ความจำกัดด้านงบประมาณ กล่าวคือ หน่วยงานที่จัดการศึกษาออกโรงเรียน ไม่ค่อยจะได้รับการจัดสรรงบประมาณให้มากนัก ในอันที่จะจัดซื้อซ่อมอุปกรณ์ ยานพาหนะ รวมทั้งงบประมาณที่จะจัดหาบุคลากรมาปฏิบัติงานให้เพียงพอ

สรุปความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการให้การศึกษาออกโรงเรียน

สำหรับในส่วนนี้จะเป็นการรวบรวมคำตอบจากแบบสอบถามที่จัดขึ้น เพื่อสำรวจความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่กรมการศึกษาออกโรงเรียนเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการให้การศึกษาออกโรงเรียน

ค่านิยมประมาทและค่าใช้จ่าย ใ้ได้รับการจัดสรรปานกลางในทุกด้าน แต่ในด้านบุคลากรประสบปัญหาอยู่ เนื่องจากบุคลากรมีจำนวนน้อยเกินไป แม้ว่าที่มีอยู่ส่วนมากจะมีคุณวุฒิระดับปานกลางและมีคุณสมบัติเหมาะสมกับงานเนื่องจากมีประสบการณ์มาก แต่ชอบเชคความรับผิดชอบ และปริมาณงานของแต่ละคนก็มีมาก ด้านเนื้อหาวิชาเจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ ภาคเห็นว่า เป็นประโยชน์และสนองความต้องการของประชาชนได้พอสมควร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานการศึกษาของแต่ละชุมชนด้วย นอกจากนี้ถ้าการดำเนินงานได้มีการประชาสัมพันธ์ที่ดีกว่านี้คิดว่าประชาชนจะได้รับประโยชน์กว้างขวางขึ้น สำหรับในแง่การให้บริการแม้ว่าเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่จะเห็นว่า ประชาชนได้วิ้บริการปานกลาง แต่ก็ยังประสบปัญหาอยู่ว่าไม่ค่อยมีการพัฒนา หรือวางแผนการให้บริการแก่ประชาชนเท่าใดนัก ส่วนด้านการบริหารงานทั่วไปภายในศูนย์การศึกษาประจำภาคแต่ละภาคได้รับความเห็นว่าถ้าผู้บริหารและบุคลากรที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานมีอุดมคติมากกว่านี้ เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่จะพอใจมาก แลความช่วยเหลือแนะนำจากส่วนกลางนั้นยังมีน้อยเกินไป เจ้าหน้าที่ส่วนมากมีความเห็นว่าส่วนกลางควรได้มีการให้ความช่วยเหลือมากขึ้น เช่น ควรให้มีการจัดฝึกอบรมบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถมากขึ้น

หลังจากที่ได้นำการศึกษาพื้นฐานเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียนแล้ว ต่อไปจะเป็นการศึกษา
พื้นฐานเกี่ยวกับเทปโทรทัศน์

ความหมายโดยทั่วไปของ เทปโทรทัศน์

เทปโทรทัศน์หรือวีดีโอเทป (Video Tape) นับเป็นวิวัฒนาการใหม่ทางเทคโนโลยี ซึ่งเข้ามามีบทบาทมากในด้านต่างๆ ตัวอย่างเช่น ศิลปะบันเทิง

ปัจจุบันธุรกิจและความก้าวหน้าของโลกภาพยนตร์ได้ก้าวไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง และโดดเด่นเหมือนกับว่ามันกำลังจะเดินไปหาจุดของความสมบูรณ์ในอนาคตโดยไม่มีคู่แข่งแม้โทรทัศน์จะเข้ามามีบทบาทที่น่าเกรงขาม โดยที่สามารถแข่งคนดูจากโรงภาพยนตร์ได้กว่า 75 เปอร์เซ็นต์ แต่ในรายการโทรทัศน์เองก็ปรากฏว่า กว่า 80 เปอร์เซ็นต์เป็นการเสนอรายการที่ต้องผ่านการบันทึกโดยอุปกรณ์และขบวนการฟิล์มภาพยนตร์

แต่ความไม่แน่นอนในโลกนี้แน่นอนที่สุด โฉมหน้าของรูปแบบบันเทิงก็ได้ถูกเปลี่ยนไปด้วย ชิ้นส่วนของอิเล็กทรอนิกส์ที่สลับซับซ้อน ซึ่งสามารถแสดงสมรรถภาพที่เทียบเคียงแต่เจ็บช้ำกว่า

ในด้านความก้าวหน้า เทปโทรทัศน์คือผู้ที่สามารถทำทุกอย่างที่ภาพยนตร์จะทำได้ ได้เข้ามาเสริมสร้างสมรรถภาพให้แก่โทรทัศน์ และได้กลายเป็นผู้ผูกขาดอนาคตของความบันเทิงไว้อย่างยากที่ใครจะปฏิเสธเงื่อนไขนี้ได้

อิทธิพลของเทปโทรทัศน์ได้ปรากฏให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ในวงการอย่างช้าๆ แต่มั่นคง ในระยะแรกๆ หลายคนยังมีความแคลงใจต่อเทคโนโลยีชิ้นใหม่ที่มีประสิทธิภาพเท่าเทียมกับ ภาพยนตร์ว่าจะมีความสามารถที่จะทำทางให้แก่ตัวของมันเองได้สักแค่ไหน

แต่ครั้งเวลาได้ผ่านไป ประกอบกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ได้ถูกประดิษฐ์ คิดค้นขึ้นมา ได้เข้ามาเสริมสร้างพลังของมันเองให้เข้มแข็งขึ้น รายการต่างๆ ที่ถูกบันทึกด้วย ภาพยนตร์ ก็ถูกบังคับให้กลายมาเป็นการบันทึกด้วยเทปโทรทัศน์ที่ละรายการสองรายการ

ความทรงจำในความเป็นจำวูทจักรบันเทิงอาจทำให้นักลงทุนผู้สร้าง หรืออีกหลายๆ คนที่รักภาพยนตร์และยึดเป็นอาชีพ มองเทคโนโลยีชนิดใหม่นี้อย่างล้าเอียงในใจ แต่เมื่อวันเวลาผ่านไปและโทรทัศน์สามารถฟังตัวเองได้โดยมีที่ท่าว่าจะสลับขบวนการภาพยนตร์ออกไปอย่างไม่ไยดี ความเคียดแค้นร้อนใจของผู้ที่ยึดอาชีพหลังกล้องถ่ายภาพยนตร์ก็เริ่มมีมากขึ้น ไม่แค่เพียงผู้ยึดอาชีพทางภาพยนตร์เท่านั้นที่เคียดแค้น หากแต่ในแง่เศรษฐกิจแล้วก็ปรากฏว่าฐานะทางการเงินของแล็บยักษ์ใหญ่ และบริษัทผลิตฟิล์มชายก็ย่ำแย่มากขึ้น ยิ่งในระยะหลังๆ นี้แม้เงินดิบตัวสูงขึ้นและกำลังไหลวันจะหมดไปจากโลกนี้ ก็ยิ่งดูเหมือนว่าอนาคตของภาพยนตร์กำลังจะตึงคับมืดลง ถ้าหากว่าบริษัทยักษ์ทั้งหลายไม่สามารถหาสิ่งอื่นมาทดแทนแร่เงิน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะผลิตฟิล์มภาพยนตร์ได้ ราคาฟิล์มถ่ายภาพยนตร์เป็นสิ่งที่ผู้สร้างหายใจกันไม่ค่อยจะออก

ผู้สร้างหลายคนหันหน้าเข้าหาเทปโทรทัศน์ เพราะเริ่มเห็นแล้วว่าเทคโนโลยีทั้งสองชนิดนี้เหมือนกันโดยสิ้นเชิง จะผิดกันก็ตรงที่ว่าจะใช้สื่อสารชนิดไหนมาผลิตมันขึ้นมา หลายคนก็เกิดมาเพื่อเพียงหารายได้จากอาชีพนี้ ก็ประกาศปาวๆ ว่าภาพยนตร์นั้นกำลังจะตาย เพราะมันล้าสมัย ส่วนเทปโทรทัศน์คือวิวัฒนาการใหม่ของศิลปะบันเทิง

สำหรับปัจจุบันเทปโทรทัศน์ก็เหมือนกับจะวัดรอยเท้าของภาพยนตร์ เทปโทรทัศน์ได้ก้าวหน้าอย่างรวดเร็วสู่บ้านเล็กน้อยใหญ่ทั่วทุกหัวระแหง โดยสามารถรับใช้สังคมเล็กๆ ขนาดครอบครัวที่จะบันทึกเหตุการณ์ลงบนเทปโทรทัศน์ หรืออัครายการจากโทรทัศน์หรือฉายหนังใหญ่จากเทปโทรทัศน์ โดยที่ผู้ดูจะไม่ต้องขับรถเป็นชั่วโมงในถนนที่มีการจราจรติดขัด เพื่อที่จะอยู่ในอิริยาบถนั่งอีกสองชั่วโมงอย่างน้อย เพื่อดูภาพยนตร์บางเรื่องที่ไม่เข้าท่า

ความหมายทางวิชาการของเทปโทรทัศน์

ปัจจุบันนี้คงจะมีคนไม่น้อยที่พอจะคุ้นเคยกับคำว่า "เทปโทรทัศน์" และเชื่อว่าอีกหลายๆ คนก็คงจะเป็นเจ้าของความภูมิใจในเครื่องเล่นชิ้นนี้ ที่สามารถให้ความบันเทิง สนุกสนานมากกว่าเครื่องเสียงชุดเดิมที่คุ้นเคยมานาน แต่กระนั้นก็ยังมั่นใจได้ว่ามีคนอีกไม่น้อยที่เดียวที่ยังไม่รู้จักคำนี้เท่าใดนัก ทั้งๆ ที่ "เทปโทรทัศน์" กำลังจะเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้นๆ ดังนั้น เพื่อจะได้เป็นการชี้แนะให้ผู้สนใจได้รู้จัก "เทปโทรทัศน์" มากขึ้น เราจึงควรจะได้รู้ความหมายที่ตรงตามหลักวิชาการอันพอจะเชื่อถือได้เสียก่อน

วณี รัตนวงศ์¹ ผู้ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ "การเปรียบเทียบผลการสอนวิชาสังคมศึกษาโดยใช้วีซีโอเทปกับการสอนโดยไม่ใช้วีซีโอเทป" ได้กล่าวว่า เครื่องบันทึกภาพ เป็นอุปกรณ์ที่เพิ่งผลิตขึ้นมาใหม่สำหรับบันทึกรายการโทรทัศน์ แถบบันทึกภาพ (Video Tape) เป็นแถบแม่เหล็กที่สามารถบันทึกได้ทั้งภาพและเสียง โดยใช้กล้องถ่ายโทรทัศน์และเครื่องบันทึกหรือบันทึกภาพโดยตรงจากเครื่องรับโทรทัศน์ (โดยใช้แอสซิงโครไนซ์เข้ากับเครื่องรับโทรทัศน์) อีกชนิดหนึ่งผลิตเป็นเทปโทรทัศน์แบบกลับ ซึ่งสะดวกในการใช้มาก

มนต์ทิพย์ ดวงเด่น² ได้สรุปความหมายของเทปโทรทัศน์ไว้ว่า หมายถึงแถบเทปเคลือบด้วยสารแม่เหล็ก สามารถที่จะบันทึกภาพและเสียงโดยรับสัญญาณจากกล้องโทรทัศน์หรือรายการโทรทัศน์ไว้ในรูปของสนามแม่เหล็ก และสามารถที่จะเล่นกลับได้ สัญญาณที่เก็บไว้นั้นจะกลับออกมาเป็นภาพและเสียง

เทปบันทึกภาพ (Video Tape) ตามคำจำกัดความของ โอวาท เสนีตันติกุล³ หมายถึงเทปซึ่งเคลือบสารแม่เหล็ก สามารถบันทึกสัญญาณภาพและเสียงจากเครื่องบันทึกภาพหรือจากโทรทัศน์โดยตรงไว้ แล้วสามารถนำมาเล่นกลับ หรือถ่ายทอดออกมาได้โดยเครื่องบันทึกภาพ เครื่องบันทึกภาพทำให้ปรากฏภาพและเสียงที่เครื่องรับโทรทัศน์

คิด สุวรรณศรี⁴ ได้กล่าวถึงเทปโทรทัศน์ไว้ว่า "วีซีโอมีความหมายถึงการบันทึกและถ่ายทอดสิ่งๆ ที่บันทึกได้พร้อมเสียง โดยใช้โทรทัศน์เป็นผู้รับสัญญาณอีกทีหนึ่ง หรือพูดง่ายๆ ก็คือ สามารถเก็บภาพที่ดูบันทึกไว้ได้นานเท่าไร จะนำออกมาแพร่เมื่อไหร่ก็ได้"

¹ วณี รัตนวงศ์, เรื่องเดิม, หน้า 22-23.

² มนต์ทิพย์ ดวงเด่น, เรื่องเดิม, หน้า 7.

³ โอวาท เสนีตันติกุล, รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาสำหรับวิชาวิทยาศาสตร์ 5 ในหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์, แผนกวิชาโสตทัศนศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520, หน้า 10.

⁴ คิด สุวรรณศรี, "ศึกษาศาสตร์ฉบับเชิง", แมน (เมษายน 2523): 101.

นอกจากนี้แล้ว เฟรด วอร์คอฟสกี¹ ยังได้ให้ความหมายพื้นฐานของเครื่องบันทึกภาพแบบคาสเซต (Videocassette Recorder) ว่าเป็นองค์ประกอบของจักรกลสองสิ่งในสิ่งเดียว คือ เครื่องรับโทรทัศน์ เฉพาะส่วนที่เป็นจอกับเครื่องบันทึกภาพที่เก็บสัญญาณโทรทัศน์ไว้อยู่บนเนื้อเทปบันทึกภาพ ดังนั้น ผลของเครื่องบันทึกภาพก็คือการช่วยให้ผู้ใช้โทรทัศน์ได้มีโทรทัศน์เครื่องที่สอง โดยเครื่องที่หนึ่งคือเครื่องรับโทรทัศน์เครื่องนั้นที่สามารถรับรายการแพร่ภาพจากสถานีได้โดยตรง และเครื่องที่สองก็คือ เครื่องที่มีประสิทธิภาพจากเครื่องบันทึกภาพที่ทำงานไปเพื่อให้ภาพปรากฏลงที่จอของโทรทัศน์เท่านั้น จากความสามารถสองประการนี้ก็ช่วยผู้ที่มีเครื่องบันทึกภาพสามารถจะชมรายการโทรทัศน์ของสถานีหนึ่งในขณะเดียวกันก็สามารถบันทึกภาพอีกรายการของสถานีอื่นได้

กอร์ดอน คิง² ได้อธิบายความหมายของเครื่องบันทึกโทรทัศน์ (Video Recorder) ไว้อย่างละเอียดดังนี้

1. เทปโทรทัศน์ เป็นจอเครื่องรับสัญญาณโทรทัศน์ที่ต้องต่อกับสายอากาศและมีเครื่องบังคับการใช้ การปรับภาพและเลือกรายการที่ต้องการ
2. เทปโทรทัศน์ เป็นเครื่องถ่ายทอคสัญญาณโทรทัศน์ ซึ่งหมายความว่าสัญญาณจะถูกส่งออกจากเทปที่บันทึก แล้วผ่านเครื่องแปลงที่ส่งสัญญาณเช่นเดียวกับเครื่องส่งสัญญาณโทรทัศน์ใหญ่ๆ ในสถานีโทรทัศน์ แต่ส่งสัญญาณเพียงช่องเดียวเท่านั้น ซึ่งช่องที่จะใช้สามารถปรับได้จากปุ่มปรับ แต่ก็เลือกเพื่อตั้งปรับให้แน่นอนได้เพียงครั้งเดียว การส่งสัญญาณภาพจากเทปโทรทัศน์นี้ต่างจากสัญญาณส่งของการแพร่ภาพจากสถานีโทรทัศน์ตรงที่สัญญาณจากเทปโทรทัศน์จะอ่อนมากจนไม่สามารถส่งผ่านเสาอากาศได้ แต่ต้องต่อตรงเข้ากับเครื่องรับโทรทัศน์โดยสาย

¹Fred Warshofsky, "The Biggest Thing Since Television," The Reader's Digest, Vol.32 No.192, (March 1979), P.90.

²Gordon King, "Guide to Video Entertainment," Practical Hi-Fi, Vol. 7. No. 78; (April 1979), P. 50.

3. เทปโทรทัศน์เป็นเครื่องบันทึกและเล่นกลับสัญญาณที่เป็นโทรภาพทั้งสีและขาวดำรวมทั้งสัญญาณเสียง ซึ่งทั้งหมดรวมกันอยู่บนแถบแม่เหล็ก แต่สัญญาณดังกล่าวจะไม่ดีเท่ากับภาพที่เราได้จากคลื่นโทรทัศน์ของสถานีโดยตรง นอกจากนี้เทปโทรทัศน์ยังสามารถบันทึกสัญญาณได้จาก กล้องโทรทัศน์ หรือจาก फिल्मคอนเวอร์เตอร์ ซึ่งจะต้องใช้ตามแต่แบบของเครื่อง เทปโทรทัศน์ยังมีหลักการทางคุณภาพในระบบการบันทึกเสียงที่จะดีเท่าหรือดีกว่าคุณภาพการบันทึกเสียงจากห้องบันทึกเสียงทั่วไป

บางคนเรียกเทปโทรทัศน์ว่าเครื่องบอกเวลา (Time Machine) ซึ่งก็นับได้ว่าเป็นความจริง เพราะ เทปโทรทัศน์ส่วนมากจะบรรจุสวิตช์ควบคุมเวลาการบันทึกการโทรทัศน์ในช่องหนึ่ง ขณะที่ผู้ใช้กำลังชมอีกช่องหนึ่ง

ทั้งหมดดังกล่าวมาแล้วนี้เป็นความหมายทางวิชาการที่ผู้เชี่ยวชาญและผู้มีอาชีพโดยตรงได้ทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยแล้ว ซึ่งสามารถจะสรุปความหมายของเทปโทรทัศน์ได้ว่า เทปโทรทัศน์หรือ Video Tape Recorder หรือ Video Tape หรือ Video หรือ Videocassette Recorder หรือ Video Recorder ก็หมายถึงแถบสารสังเคราะห์ที่เคลือบด้วยสารแม่เหล็ก และสามารถบันทึกสัญญาณภาพและเสียงได้ โดยผ่านเครื่องบันทึกภาพหรืออาจบันทึกโดยตรงจากเครื่องรับโทรทัศน์ แล้วสามารถนำมาเล่นกลับหรือถ่ายทอดเป็นภาพและเสียงดังเดิมด้วยระบบโทรทัศน์ออกมาทางเครื่องรับโทรทัศน์

ประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการของเทปโทรทัศน์

ผลจากความสำเร็จของการบันทึกด้วยแม่เหล็ก ได้มีประวัติศาสตร์กล่าวถึงเป็นระยะเวลาอัน¹ แรกเริ่มที่เกี่ยววิวัฒนาการของมันเป็นผลมาจากสงครามและเศรษฐกิจระหว่างชาติ ทวีปใหญ่ของโลก 3 ทวีปอันได้แก่ ยุโรป อเมริกา และเอเชีย ได้ให้ความสนใจและนำไปดำเนินการใช้อยู่นานกว่า 70 ปี จึงจะเห็นพัฒนาการได้จากประเทศเคนมารัก

¹ Joseph F. Robinson, "Introduction," Videotape Recording. (London: Focal Press, 1975), pp. 15-18.

เยอรมนี เนเจอร์แลนด์ สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น

ปีของการเริ่มทดลองใช้ราวๆ 1880 แต่ปีแรกที่ได้มีการสาธิตคือปี 1898 โดย วาลเดอมาร์ พอลสัน ผลงานของเขาออกมาในรูปแบบ "เทเลกราฟโฟน" ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ประกอบด้วยหลอดโลหะสำหรับการอัดบันทึก แต่คุณภาพไม่สู้จะดีนัก ในปี 1903 พอลสัน ได้ร่วมมือกับ ทีเคอร์สัน ปรับปรุงงานของเขาให้ดีขึ้นตามรูปแบบของบริษัทเทเลกราฟโฟนใน สหรัฐอเมริกา จนประสบความสำเร็จในปี 1906 โดยการอัดครั้งแรกมีการรบกวนมากเขาจึงเพิ่มรหัสขึ้น คุณภาพก็ดีขึ้นแต่ไม่ถึงขั้นที่ดีมาก

การปรับปรุงแก้ไขยังมีต่อไปจนกระทั่งระยะหลังสงคราม ทำให้คุณภาพการอัดและ เล่นกลับได้มาตรฐานใกล้เคียงปัจจุบัน

ในระยะแรกประมาณ 40 ปีมานี้ ก็ยังมีปัญหาจากผลการบันทึกเกิดขึ้นมาก เพราะ ลักษณะของความเป็นเส้นลวด เช่นชกวดบิด ทำให้คุณภาพไม่ดีจึงได้เกิดมีการคิดเทปออกไซด์ บนแถบพลาสติก หรือเฟอร์ริกออกไซด์บนพลาสติกขึ้น คุณภาพก็ดีขึ้นตามไปด้วย หลังจากนั้นมา คุณภาพก็ถือเป็นมาตรฐาน ส่วนลักษณะ เทปที่ปรากฏจะเป็นแบบม้วน

ในขณะที่เทปพลาสติกได้รับการพัฒนาขึ้นนั้น เทปเหล็กก็พัฒนาขึ้นเช่นกัน โดยบริษัท มาร์โคนีในประเทศอังกฤษ ร่วมกับบริษัทเบลทเบอร์โฟนในประเทศเยอรมนี ในระยะนั้นมี ข้อจำกัดที่สำคัญประการหนึ่งคือ แถบเทปทั้งสเทนยาว 3000 เมตร โดยม้วนเทปมีเส้นผ่า ศูนย์กลางถึง 60 เซนติเมตร สามารถบันทึกได้เพียง 30 นาทีเท่านั้น ในระหว่างสงคราม โลกครั้งที่ 2 เทปพลาสติกและเทปเหล็กได้ใช้กันอยู่ในวงการแต่ไม่แพร่หลายนัก จนปี 1946 ได้มีการพัฒนาขึ้นจนเห็นได้ชัด กล่าวคือ เทปและหัวเทปมีคุณภาพดีขึ้น จากความสามารถในการ บันทึก 30 นิ้วต่อวินาทีลดลงเป็น $7\frac{1}{2}$ นิ้ว $3\frac{3}{4}$ นิ้ว และ $1\frac{7}{8}$ นิ้ว ต่อวินาทีตามลำดับ

ในปี 1947 ได้มีการผลิตแบบเมกเนโตโฟนขึ้น โดยใช้สารแม่เหล็กเป็นองค์ประกอบ และก็ได้มีการนำมาใช้ในวงการอุตสาหกรรมทั่วโลก

สำหรับแถบบันทึกเสียงแบบคลัสซึ่งโลกได้รู้จักก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ในเวลา ต่อมาได้มีการพัฒนาให้ดีขึ้นและสามารถนำติดตัวไปได้ ทำให้คนสามารถมีข้อมูลมาก และการ บันทึกลงเทปเหล็กก็สามารถเก็บไว้ใช้ได้นานในการสื่อและส่งข่าวสารต่างๆ

ต้นปี 1950 ความต้องการในการบันทึกเสียงเพื่อใช้ในทางการแพทย์ การอนามัย เครื่องจักรกล และการวิจัยด้านไฟฟ้ามีมากขึ้น ทำให้การบันทึกเสียงได้รับการปรับปรุงแก้ไข ให้ดีขึ้นในรูปของการตอบรับด้านความถี่สูงๆ ในระยะเวลานั้นมีการบันทึกแบบมัลติ แทรค ประสิทธิภาพของการตอบรับในเครื่องกลเหล่านี้เพิ่มขึ้นถึง 3 MHz และความเร็วก็สูงขึ้นถึง 120 นิ้วต่อวินาที

ปี 1954 บริษัทอาร์ซีเอ ได้ผลิตเทปโทรทัศน์ขึ้นโดยอาศัยหลักการในการใช้หัวแบบ พิเศษ ความเร็วแบบพิเศษ คือ 360 นิ้วต่อวินาที แต่ก็ยังพบปัญหาอีกซึ่งสามารถสรุปได้ 3 ประการ คือ

1. คุณภาพของเทปที่ใช้และขนาดของแกนหมุน (Spool) ไม่ทำให้ความยาวของการอัดยาวนานขึ้น
2. เป็นการยากที่จะควบคุมความเร็วเทป นอกจากนี้ความถี่ที่ใช้ในเครื่องวีดีโอ จะไปรบกวนความถี่ของโทรทัศน์
3. ช่วงกว้างของสัญญาณของวีดีโอมีถึง 18 ออกเตฟ ซึ่งโดยทฤษฎีแล้วระบบของโทรทัศน์ไม่ควรเกิน 10 ออกเตฟ

ดังนั้น ในปี 1958 หน่วยงานปรกาศัมพิคภาพแบบอิลেকทรอนิกส์ ของ บีบีซี ได้ดำเนินการปรับปรุงเทปโทรทัศน์ให้ดีขึ้น โดยเปลี่ยนแปลงและแก้ไขความถี่ใหม่ให้เป็น 2 ความถี่ คือ 0-100 KHz และ 100KHz-3 MHz

ความพยายามในการค้นหาเรื่องเทปโทรทัศน์ไม่ได้หยุดนิ่งลง หลังจากทีบริษัท แอมเพคส์ได้พบวิธีแก้ไข 2 ประการ ในปี 1956 โดย มร.ชาลส์ ที.กินส์เบอร์ก และ มร.ชาลส์ อี.แอนเดอร์สัน 2 วิธีดังกล่าว คือ

1. ทำให้เทปเดินช้าลง และหัวเทปที่มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 2 นิ้ว ที่ใช้กับเทปกว้าง ขนาด 2 นิ้ว ก็จะหมุนไปรอบๆ ตัวเองด้วยความเร็ว 240-250 รอบต่อวินาที เพื่อบันทึก สัญญาณทางขวางจากขอบหนึ่งไปอีกขอบหนึ่ง
2. ลดความกว้างของช่วงคลื่น ลดการส่งสัญญาณเอฟเอ็ม ซึ่งเป็นสัญญาณเสียง เครื่องบันทึกภาพระยะหลังนี้ใช้หลักการดังกล่าวข้างต้น ถึงแม้ว่าความคิดเรื่องการ

หมุนของหัว เทปจะ ใถูกปรับปรุงใหม่ เพื่อใช้ใกับระบบโทรทัศน์วงจรปิดก็ตาม

ค่าใช้จ่ายในการผลิตเทปโทรทัศน์ก่อนข้างจะสูงอย่างเห็นได้ชัดในตลาดของการสื่อสารจนทำให้การขายไม่สู้ดีนัก โดยมีราคาประมาณ 50,000 ปอนด์ แต่อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาได้มีการพัฒนาให้วิธีการบันทึกเป็นไปใง่ายขึ้น และใเล่นกลับก็ทำได้สะดวก จึงทำให้เทปโทรทัศน์เป็นที่นิยมอย่างมากทั่วโลกและใใช้กันใแทบทุกสถานีโทรทัศน์

พัฒนาการขึ้นต่อมาเป็นไปตามความต้องการของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ คือ เทปโทรทัศน์จะให้ความสะดวกใการเล่นกลับ เพื่อที่จะสะดวกใการ "ตัดต่อ" ต่างๆ การ "ตัดต่อ" นี้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าเป็นเทปโทรทัศน์ขาวดำ แต่สำหรับเทปโทรทัศน์ที่เป็นสีก็มีเรื่องใซับซ้อนยุ่งยากมากขึ้น ดังนั้น ในระยะแรกที่สามารถใการผสมภาพได้ ส่วนใหญ่จึงเป็นไปใรูปขาวดำ ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านได้ใความสนใจใการปรับปรุงประสิทธิภาพใการ "ตัดต่อ" ถึงแม้ว่าจะใการเสี่ยงอยู่บ้าง เพราะเขาใรู้ว่ามันสามารถจะทำให้ใได้แค่ก่อนข้างจะเป็นใที่ลำบากมาก

นักประดิษฐ์ใจคคะ เบียนลิสลิตธีเกี่ยวกับหัวเทปใหมุนได้หลายรูปแบบ แต่ทุกๆ แบบใคุณภาพไม่ใดีกว่ากันนัก ต่อมาบริษัทอาร์ซีเอของสหรัฐอเมริกา บริษัทแรงค์ ซินเทล ของสหราชอาณาจักร และบริษัทเฟอร์นซ์เซ่ของเยอรมนีได้ผลิตเทปโทรทัศน์ขึ้น โดยมีรูปแบบใใกล้เคียงกันใสุดถึงขั้นมาตรฐานจนแลกเปลี่ยนกันใได้ แม้ว่าจะเป็นของต่างบริษัทกัน เช่น เอสเอ็ม-พีทีซี อีปียู ซีซีไออาร์ และไออีซี

ใปี 1960 พัฒนาการใงานการสนองตอบความต้องการใการใช้ใถูกจัดแบ่งเป็น 2 ด้านใหญ่ๆ คือ การใช้ใเพื่อการแพร่กระจายตามสถานีโทรทัศน์ และการใช้ใเพื่อแพร่ภาพสำหรับจุดใจุดหนึ่งใโดยเฉพาะใเรียกว่าโทรทัศน์วงจรปิด

ใโดยเฉพาะสำหรับใการแพร่กระจายตามสถานีโทรทัศน์ ได้ใการค้นคว้าปรับปรุงใงานการเล่นกลับและใการควบคุมเวลาและใความคงที่ เพื่อที่จะสามารถตัดต่อใที่ตัวเทปหรือใอี่เลคทรอนิกส์ รวมทั้งใการตัดต่อเฉพาะภาพบนเฟรมเฟรมใเดียว แม้แต่ใการทำใภาพหนึ่งใให้เคลื่อนไหวใโดยใเทปโทรทัศน์ก็ใไม่มีอุปสรรคใจๆ ภาพบนเฟรมแต่ละเฟรมจะมีรหัสและใภาพใ

ซึ่งยังคงติดต่อได้อย่างสะดวก นอกจากนี้การติดต่อจากเทปหนึ่งไปเทปหนึ่ง ก็ทำได้สะดวกเช่นกัน

จากระยะ เวลาที่ผ่านมาได้ช่วยให้พัฒนาด้านอิเล็กทรอนิกส์เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว และทำให้เทปโทรทัศน์แบบสีได้รับการพัฒนาไปคืบจากผู้ผลิตหลายบริษัท

ในด้านการควบคุม เครื่องควมมือหรือการควบคุมโดยอัตโนมัติ ก็ได้มีการดำเนินการไว้ให้สามารถควบคุมปุ่มต่างๆ ได้อย่างมีระบบระเบียบ จนสะดวกง่ายดายไม่ยุ่งยากซับซ้อน เหมือนระยะแรก

ในขณะที่เทปโทรทัศน์ได้รับการพัฒนามากขึ้นเพื่อตอบสนองการแพร่กระจายภาพตามสถานีโทรทัศน์ ด้านโทรทัศน์วงจรปิดก็ได้รับการพัฒนาด้วยเช่นกัน คือ ได้ลดต้นทุนการผลิตลง เป็นผลให้ราคาเครื่องลดลง เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้โทรทัศน์วงจรปิด

อย่างไรก็ดีปัญหาด้านการส่งสัญญาณยังมีอยู่บ้าง แต่ต่อมาปัญหาดังกล่าวก็ถูกขจัดไป โดยการปรับปรุง เทคนิคและรูปแบบกันใหม่

ถึงแม้ว่าการทำให้เป็นมาตรฐานเดียวกันจะเป็นไปไม่ได้ แต่ในช่วงทศวรรษที่ 1970 บริษัทในยุโรปก็ได้ให้ความหวังในการทำเทปโทรทัศน์มาตรฐานแบบคลับหรือคาสเซ็ทมากขึ้น แต่เรายังคงคิดไม่ถึงว่ามันสำเร็จหรือล้มเหลว เพราะเทปโทรทัศน์แบบคลับ ดังกล่าวโดยมุ่งหมายของการผลิตแล้ว ก็เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ตามบ้านเรือน หรือที่เรียกว่า "โฮมยูส" แต่กระนั้นในการแพร่ภาพของสถานีโทรทัศน์บางแห่งก็ประสงค์จะเลือกเทปโทรทัศน์แบบนี้ไปใช้ด้วย ทั้งๆ ที่การส่งกระจายภาพของสถานีก็มีเทปโทรทัศน์แบบ มาตรฐานกระจายเสียง ให้เลือกใช้อยู่แล้ว

เทปโทรทัศน์แบบคลับ ในระยะเริ่มแรกที่ผลิตขึ้น คือวีซีอาร์¹ ของบริษัทฟิลิปส์ แห่งเนเธอร์แลนด์ แต่วิธีของฟิลิปส์ยังยุ่งยาก ญี่ปุ่นโดยบริษัทโซนี่จึงคิดผลิตขึ้นใหม่เป็นแบบ

¹ พิชัย วาสนาส่ง, "เทปบันทึกโทรทัศน์," สเตริโอ, ปีที่ 1 ฉบับที่ 4, (1979), หน้า 4-6.

เบตาแมกซ์¹ หลังจากนั้น เจวีซี โค้ดผลิตภัณฑ์ วีเอชเอสซีเอ็น แม้จะเป็นของคู่แข่งกันแต่ทั้งสองระบบก็ต่างกัน ในภายหลังกรุนติกโค้ดเกิดเทปโทรทัศน์ขึ้นมาใหม่อีกหนึ่งแบบเรียกว่า เอสวีอาร์ จึงทำให้โลกโค้ดเกิดมีเทปโทรทัศน์ถึง 4 แบบ ซึ่งแต่ละแบบก็มีคุณสมบัติที่พิเศษเฉพาะตัว

แต่กระนั้นยังมีวิวัฒนาการของคู่แข่ง เช่น โซนี่ โค้ดตระหนักถึงความต้องการของสถานีโทรทัศน์ที่ประสงค์จะใช้เทปโทรทัศน์แบบที่ใช้ที่บ้าน จึงโค้ดเกิดเทปโทรทัศน์ขึ้นมาอีกชนิดหนึ่งเป็นแบบกึ่งใช้ในบ้านกึ่งมาตรฐานกระจายเสียง เรียกว่า ยูเมติก โดยมีประสิทธิภาพการส่งกระจายภาพเหนือกว่าแบบที่ใช้ในบ้าน แต่ค้อยกว่าแบบมาตรฐานกระจายเสียงเล็กน้อย แต่ขณะเดียวกันก็มีความสะดวกในการใช้เช่นเดียวกับแบบใช้ในบ้าน คือง่ายกว่าแบบมาตรฐานกระจายเสียงมาก

อันที่จริงยังมีอีกระบบหนึ่งเรียกว่า วิดีโอคิสต์ เป็นระบบบันทึกที่เป็นแผ่นแล้วอ่านด้วยแสงเลเซอร์ซึ่งฟิลิปส์เป็นผู้คิด แผ่นจานเสียงหน้าเคียวดังกล่าวมีทั้งภาพและเสียงอ็อลิครอนิกของฟิลิปส์นี้ ก็สามารถถือเป็นวิวัฒนาการใหม่ล่าสุดโค้ด เพราะเท่ากับถึงยุคที่จะใช้วิธีบันทึกสัญญาณแม่เหล็กไฟฟ้าที่เป็นแบบแอนาลอด แล้วหันมาใช้การบันทึกแบบดิจิทัล ซึ่งบันทึกสัญญาณเป็นรหัสตัวเลขที่แปลออกเป็นสัญญาณทั้งภาพและเสียงโค้ดไม่ผิดเพี้ยน จุดประสงค์ของวิวัฒนาการด้านวิดีโอคิสต์นี้ก็เพื่อหวังจะให้ระบบวิดีโอคิสต์นี้เข้ามาแทนที่ระบบเครื่องเล่นจานเสียงและเทปโทรทัศน์ แต่วิดีโอคิสต์ก็สู้ระบบเทปไม่โค้ดตรงที่ไม่สามารถบันทึกรายการใหม่ๆ โค้ด แต่สามารถเล่นกลับโค้ดเพียงอย่างเดียว

นอกจากนี้ก็อาจจะยังมีระบบต่างๆ ที่จะคิดโค้ดอีกหลายระบบเท่าที่มนุษย์ในโลกเขาจะคิดวิวัฒนาการกันต่อไป และเมื่อใดที่เขาตกลงกันโค้ดว่าจะใช้แบบใดเป็นมาตรฐานในการบันทึกภาพและเสียง เมื่อนั้นก็คงจะเกิดมีเทปโทรทัศน์ในโลกอีกหลายสิบล้านเครื่องแล้ว อย่างไรก็ตามก็ตั้นเป็นเพียงความคาดหวังในอนาคตซึ่งอาจจะเป็นจริงหรือไม่เป็นจริงก็ได้ แต่สำหรับปัจจุบันเพียงคุณภาพของเทปโทรทัศน์เท่าที่มีปรากฏกันโค้ดว่าอยู่ในขั้นน่าพอใจ ประสิทธิภาพและความสามารถอ่านวยความสะดวกโค้ดพอสมควร

¹JEI, "The Emergence of Home Video," Home Video Guide, Fall 1978,

พื้นฐานประกอบการศึกษาเกี่ยวกับเทปโทรทัศน์

ก่อนที่จะกล่าวถึงเรื่องของระบบเทปโทรทัศน์ ใครจะขอกกล่าวถึงระบบของโทรทัศน์เสียก่อน กล่าวคือ เครื่องรับโทรทัศน์ในปัจจุบันนี้สามารถแยกออกได้เป็น 2 ระบบ คือ ระบบขาวดำซึ่งมีมาก่อน และระบบสี แต่ในที่นี้จะได้อธิบายถึงเฉพาะระบบของโทรทัศน์สี เนื่องจากว่าขณะนี้กิจการของโทรทัศน์สีได้ก้าวหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง โดยเฉพาะในอเมริกาและญี่ปุ่น ระบบสีของโทรทัศน์สีได้รับการปรับปรุงค้นคว้าเหมือนของจริงมากที่สุด ซึ่งตามหลักจิตวิทยาแล้ว สิ่งที่มีความเหมือนจริงมากที่สุดก็ย่อมจะทำให้ผู้ชมหรือผู้รับประสบการณ์มีความเข้าใจได้อย่างดีที่สุด และประทับใจให้คงจำได้ยาวนานที่สุดด้วย นอกจากนี้ในแง่ความสนใจใช้โทรทัศน์ของประชาชน จากการสำรวจของบริษัทในสหรัฐอเมริกาพบว่า จากช่วงระยะเวลาจากปี 1960-1961 ปรากฏว่าในสหรัฐอเมริกามีเครื่องรับโทรทัศน์สีเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัว จาก 750,000 เครื่อง และในช่วงปี 1962-1963 ก็ปรากฏว่าอัตราเพิ่มของโทรทัศน์สีเป็นเท่าตัวเช่นกัน

ในระยะหลังๆ นี้อากาศของโทรทัศน์สีค่อยๆ สดใสขึ้นเรื่อยๆ แม้ในประเทศไทยเรา ประวัติทางธุรกิจที่แสดงว่าอุตสาหกรรมโคทวิขึ้นเท่าตัว และทวีขึ้นอีกเท่าตัวเช่นนี้ แม้จะเป็นในอดีตที่ผ่านมาจำนวนรวม 15 ปี ก็ย่อมแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมของโทรทัศน์สีจะประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี

ในปัจจุบันนี้โทรทัศน์สีที่มีขายจะแบ่งแยกระบบออกได้¹ ดังนี้คือ

1. ระบบ NTSC (National Television System Committee) เป็นระบบที่มีสัญญาณความถี่ 525 เส้น เป็นระบบที่เกิดขึ้นครั้งแรกในอเมริกา และเนื่องจากเป็นสิ่งประดิษฐ์ใหม่เอี่ยมนี้เอง จึงยังมีข้อบกพร่องอยู่บ้าง คือสีที่ปรากฏทางเครื่องรับจะไม่คงที่ อาจเปลี่ยนเป็นเข้มขึ้นและค่อยๆ จางลง เป็นอยู่อย่างนี้เรื่อยๆ หรือไม่ก็ค่อยๆ เปลี่ยนจากสีหนึ่งเป็นอีกสีหนึ่งวนเวียนอยู่ตลอดเวลา ไม่สามารถจะบังคับสีให้คงที่เหมือนของจริงได้ตลอดไป อเมริกาต้องการเปลี่ยนแปลงแก้ไขเหมือนกัน แต่เนื่องจากได้จำหน่ายเครื่องรับโทรทัศน์ระบบดังกล่าว

¹ เรวดี เทียนประภาส, "โทรทัศน์สี," ใน บ้านไม่รู้อะไร, (พระนคร: บริษัทประชุมช่าง, 2511), หน้า 23.

ออกสู่ตลาดเป็นจำนวนหลายล้านเครื่องแล้ว จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้การตัดสินใจเปลี่ยนแปลงโทรทัศน์

2. ระบบ PAL (Phase Alternative Line) เป็นระบบที่มีสัญญาณความถี่ 625 เส้น เป็นระบบที่คิดขึ้นในเยอรมนีภายหลังที่ไคศึกษาข้อดีข้อเสียของระบบ NTSC มาเป็นเวลา 10 ปีแล้ว โดยใช้พื้นฐานของระบบ NTSC ปรับปรุงให้สมบูรณ์ขึ้น ฉะนั้นจึงขจัดข้อบกพร่องต่างๆ ออกไปได้อย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องสีของระบบนี้สามารถจะบังคับให้คงที่อยู่ที่ใด ซึ่งเป็นระบบเดียวกับที่โทรทัศน์สีในประเทศไทยได้ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้

3. ระบบ SECAM (Sequential Couleur A Memoire) เป็นระบบที่มีสัญญาณความถี่ 819 เส้น นับว่าเป็นระบบที่ดีมากระบบหนึ่ง แต่ไม่เหมาะในการใช้เพราะทางเทคนิคสูงมาก ยุ่งยากในการปฏิบัติบำรุงรักษา ตลอดจนเครื่องส่งเครื่องรับยังมีราคาแพง ดังนั้นระบบนี้จึงยังไม่แพร่หลาย

ลักษณะของแถบบันทึกสำหรับเทปโทรทัศน์

แถบบันทึกสำหรับเทปโทรทัศน์ซึ่งมีคุณสมบัติเช่นเดียวกับแถบบันทึกเสียง สามารถแยกลักษณะออกได้ 2 แบบ คือ

1. แบบม้วน (Open Reel)
2. แบบคาสเซต (Cassette)

แถบบันทึกโทรทัศน์แบบม้วน มีความกว้างของหน้าเทปบันทึกตั้งแต่ 1 นิ้วถึง 2 นิ้ว มีความยาวในการบันทึกและเล่นกลับตั้งแต่ 1 ชั่วโมง 2 ชั่วโมง ถึง 3 ชั่วโมง ด้วยคุณสมบัติทั้งสองประการดังกล่าวของเทปโทรทัศน์แบบนี้ จึงทำให้สถานีโทรทัศน์สามารถนำเทปโทรทัศน์แบบนี้ไปใช้ในการแพร่กระจายภาพได้ โดยภาพที่ออกมามีความคมชัดใกล้เคียงความจริงมากที่สุด นั่นก็สามารถสรุปได้ว่าเป็นแถบบันทึกโทรทัศน์ลักษณะเหมาะสมกับงานประเภทมาตรฐานกระจายเสียง

สำหรับแถบบันทึกโทรทัศน์แบบ คาสเซตนั้น มีความกว้างของหน้าเทปบันทึกเพียงครึ่งนิ้วถึงหนึ่งนิ้ว ซึ่งตัวแถบบันทึกนี้ก็ได้บรรจุอยู่ในคาสเซตเทปหรือที่เรียกว่าคาสเซตเทปอีกทีหนึ่ง

ตามมาตรฐานของขนาดและน้ำหนักแล้ว คลิปของเทปโทรทัศน์แบบคาส์จะเล็กกว่าแบบม้วนมาก จึงสะดวกต่อการพกพา ส่วนความยาวในการบันทึกและเล่นกลับก็มีตั้งแต่ 30 นาที 1 ชั่วโมง 2 ชั่วโมง ถึง 3 ชั่วโมง ขึ้นอยู่กับความหนาบางของเนื้อแถบบันทึก ในแง่ของประสิทธิภาพในการแพร่ภาพที่จะใกล้เคียงความจริงนี้มีน้อยกว่าแถบบันทึกโทรทัศน์แบบม้วน หรือแบบมาตรฐานกระจายเสียงมาก ดังนั้นแถบบันทึกโทรทัศน์แบบคาส์จึงมักนิยมใช้เพื่อแพร่กระจายภาพสำหรับกลุ่มผู้ชมเล็กๆ เท่านั้น เช่น ภายในครอบครัว หรือในสังคมที่มีกลุ่มชนไม่มากนัก ด้วยเหตุนี้เทปโทรทัศน์แบบคาส์จึงเรียกว่าเทปโทรทัศน์แบบใช้ในบ้าน หรืออาจไต่กันว่าเป็นแถบโฮมมูส ซึ่งก็หมายถึงเทปโทรทัศน์แบบเดียวกัน

ความนิยมที่จะเลือกใช้เทปโทรทัศน์สำหรับคานการศึกษาขึ้น โดยทั่วไปแล้วจะนิยมแบบคาส์หรือแบบที่ใช้ในบ้านมากกว่าแบบม้วนหรือแบบมาตรฐานกระจายเสียง ทั้งนี้เพราะเหตุผลสำคัญดังต่อไปนี้คือ

1. เทปโทรทัศน์แบบคาส์นี้สามารถใช้งานและเก็บรักษาได้อย่างสะดวก
2. ราคาถูกเหมาะสำหรับวงการศึกษาที่มีงบประมาณจำกัด
3. เมื่อมีราคาถูกสถานการศึกษาต่างๆก็ย่อมสามารถจัดหาซื้อไว้ใช้ไ้ไ้มาก นั่นก็คือได้รับความนิยมมาก และเมื่อได้รับความนิยมมากบริษัทผู้ผลิตก็ย่อมจะพัฒนาคุณสมบัติและประสิทธิภาพให้ดีขึ้นด้วย เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้

ระบบของเทปโทรทัศน์

เทปโทรทัศน์เท่าที่มีปรากฏในการผลิตนั้นนับว่ามีหลายระบบและหลายแบบ ซึ่งแต่ละระบบแต่ละแบบก็มีคุณสมบัติในการใช้งานแตกต่างกันไป แต่ในด้านคุณสมบัติทางเทคนิคแล้วการทำงานของเทปโทรทัศน์นั้นคล้ายคลึงกัน ระบบที่มีใช้อยู่ในปัจจุบันนี้¹ ได้แก่

1. ระบบ VHS. (Video Home System) บริษัทผู้ผลิตบริษัทแรกคือ เจวีซี ของญี่ปุ่น

¹ JEI, เรื่องเกม, หน้าเกม.

2. ระบบ Betamax หรือที่ใช้สัญลักษณ์ "B" ของกรีก บริษัทผู้ผลิตบริษัทแรกคือ โซนี่ ของญี่ปุ่น

3. ระบบ VCR. (Video Cassette Recorder) บริษัทผู้ผลิตบริษัทแรกคือ ฟิลิปส์ ของเนเธอร์แลนด์

4. ระบบ SVR. (Super Video Recorder) บริษัทผู้ผลิตบริษัทแรกคือ กรุนดิก ของเยอรมนี

5. ระบบ "ยูเมติก" เป็นระบบกึ่งใช้ในบ้าน กึ่งมาตรฐานกระจายเสียง บริษัทผู้ผลิตบริษัทแรกคือ โซนี่ ของ ญี่ปุ่น (ในที่นี้จึงจะไม่ขอลำดับระบบนี้)

ในแง่ของความนิยมในการเลือกใช้งานในระบบต่างๆ สามารถแจกแจงได้ตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ประเทศที่นิยมใช้ระบบเทปโทรทัศน์แบบต่างๆ

ประเทศ \ ระบบ	วีเอชเอส	เบตาแมกซ์	วีซีอาร์	เอสวีอาร์
ญี่ปุ่น	เจอร์ซี มิทซูบิชิ อาไก ฮิตาชิ ซารูป เนชั่นแนล พานาโซนิค	โซนี่ เอ็นอีซี โตชิบา ไฟโอเนียร์ ซันโย	--	--
อเมริกา	เคอร์ทิส แมทิส อาร์ซีเอ แม็กนาวอกซ์ จีอี จีทีอี ซิลวาเนีย	เซนิท	--	--
ยุโรป	นอร์ดเมนเด ทอร์น ซาบา เทเลฟุงเคน โทมัส บรานท์	--	กรุนดิก ฟิลิปส์ สแกนดิค	กรุนดิก ไอทีที

¹Gordon King, "System Formats," Practical Hi-Fi, Vol. 7. No.78, (April 1979), P.64.

จากตารางดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วระบบที่ได้รับความนิยมมากที่สุดได้แก่ระบบ วี เอช เอส ซึ่งเป็นระบบที่ได้รับการนำมาใช้อย่างกว้างขวาง และรองลงมาคือระบบ เบตาแมกซ์ ส่วนระบบ วี ซี อาร์ และ เอส วี อาร์ ยังพอได้รับความนิยมบ้าง เฉพาะที่ยุโรป สำหรับประเทศไทยลำดับความนิยมก็เป็นเช่นเดียวกัน¹

คุณสมบัติทางด้านเทคนิค

คุณสมบัติทางด้านเทคนิคนับเป็นสิ่งจำเป็นในแง่ของการนำมาใช้งาน คุณสมบัติขั้นพื้นฐานเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องทราบ เพื่อถือเป็นแนวทางในการเลือกนำระบบที่ถูกต้องเหมาะสมมาใช้งาน

กรรมวิธีในการบันทึกสัญญาณภาพ มีหลักการทำงานเหมือนกับการบันทึกเสียง ซึ่งสัญญาณภาพจะถูกเก็บหรือบันทึกอยู่บนแถบเทปแม่เหล็ก แต่จะแตกต่างกันตรงที่ว่าหัวบันทึกของระบบเสียงเป็นหัวแบบคงที่ แต่ของระบบเทปโทรทัศน์นั้น หัวบันทึกภาพสัญญาณจะหมุนไปรอบหัวในทิศทางการเดินของแถบเทป เพื่อให้เนื้อเทปแต่ละจุดผ่านหัวเทปได้เร็วขึ้น ซึ่งนั่นก็คือวิธีการลดการสีกหรืออันจะเกิดจากการเสียดสี ความเร็วมาตรฐานของแถบเทปในการอัดคือ 10 เมตรต่อวินาที ซึ่งจะทำให้เทปสามารถเก็บภาพได้สมบูรณ์ และจะต้องมีหัวเทปอย่างน้อยสองหัว จึงจะจัดว่าเป็นมาตรฐาน ขนาดของความกว้างของหน้าเทปไม่ควรจะต่ำกว่าครึ่งนิ้ว

ในทางเทคนิคยังมีกรรมวิธีอีกมากมายในการสร้าง แต่แต่ละเครื่องจะต้องมีวงจรอีควอไลเซอร์ ประกอบด้วยเพื่อจะแก้ไขกับปัญหาทางด้านเทคนิค เพื่อให้ได้ทั้งภาพและเสียงที่สมบูรณ์

อย่างไรก็ดี คุณสมบัติขั้นพื้นฐานต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วนี้ก็มีอยู่อย่างครบถ้วนแล้วในเทปโทรทัศน์ระบบต่างๆ ดังกล่าวมาแล้ว

¹สุลีลา, "เที่ยว วีซี," สตรีโอ, ปีที่ 1 ฉบับที่ 11 (เมษายน 2523), หน้า 13.

บทบาทของ เทปโทรทัศน์ต่อชีวิตประจำวัน

เทปโทรทัศน์ซึ่งในอดีตเคยมีราคาค่อนข้างสูง แต่ในปัจจุบันได้มีการปรับปรุงและ
พัฒนาการกันใหม่ ทั้งในด้านราคาและคุณภาพให้เหมาะสมกับการใช้ในวงการศึกษ วงการ
บันเทิง และชีวิตประจำวัน

เทปโทรทัศน์ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับแล้วว่า เป็นอุปกรณ์ที่สะดวกสบายในการที่จะนำ
รายการที่ได้นับถือไว้มานำเสนอให้ทันที่ โดยผู้ผลิตได้คิดค้นเปลี่ยนแปลงให้สามารถใช้งานได้ทั้งกับ
กระแสไฟฟ้าตรง คือ 220 โวลต์ และกระแสไฟฟ้าสลับ คือ 12-24 โวลต์ ส่วนคุณภาพของ
ภาพที่เก็บบันทึกไว้ในเทปบันทึกภาพ ก็แทบจะไม่มีข้อแตกต่างจากภาพของรายการสด ถึงแม้ว่า
จะนำเทปนั้นกลับมาฉายหลายครั้งก็ตาม

นอกจากนี้เทปบันทึกภาพรายการใดแล้ว เมื่อไม่ต้องการใช้รายการนั้นอีกต่อไปก็
สามารถที่จะลบรายการนั้นออก เพื่อบันทึกรายการอื่นลงไปใหม่ได้ และสามารถเล่นกลับราย
การใหม่ได้โดยรายการเก่าที่ลบไปจะไม่ปรากฏเป็นภาพมารบกวน และในขณะที่เทป
บันทึกภาพนั้นก็ยังสามารถที่จะนำไปใช้แลกเปลี่ยนรายการกันได้ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเรียน
การสอน การแสดง หรือรายการใดๆ ก็ตาม ที่ผู้เป็นเจ้าของเทปโทรทัศน์ได้นับถือไว้

บทบาทของเทปโทรทัศน์ไม่ไคมีเพียงเท่านี้ วณี รัตนวงศ์¹ ยังได้กล่าวถึงบทบาท
ของเทปโทรทัศน์ไว้ว่า "ได้ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายทั้งในวงการโทรทัศน์เพื่อการค้าและ
การศึกษา ทั้งนี้เพราะแถบบันทึกโทรทัศน์มีคุณสมบัติหลายอย่าง ได้แก่

- ก. ใช้บันทึกรายการที่ต้องการจะเก็บไว้ใช้อีก เช่น บันทึกพิธีการที่สำคัญๆ หรือ
รายการที่ดีเพื่อจะได้นำมาใช้ในโอกาสหลัง ในด้านการศึกษาสามารถบันทึก
รายการสอนไว้ แล้วนำไปออกบรรยายซ้ำอีก
- ข. สะดวกในการออกรายการ แม้ผู้แสดงจะไม่สามารถมาแสดงได้ในเวลาออก
รายการจริง ก็ใช้วิธีบันทึกรายการลงบนแถบบันทึกโทรทัศน์ แล้วนำมาออก

¹ วณี รัตนวงศ์, เรื่องเสริม, หน้า 22-23.

รายการตามเวลาที่ต้องการก็ได้

- ค. สามารถบันทึกพฤติกรรมโคโคโยใช้เครื่องควบคุมระยะไกล เช่น ในการศึกษาพฤติกรรมของเต๊กในวิชาจิตวิทยา การฝึกสอนของนักเรียนฝึกหัดครู เพื่อแก้ไขบุคลิกภาพและวิธีสอน
- ง. มีความคงทน สามารถลบได้และทำการบันทึกซ้ำได้หลายครั้ง (ประมาณ 500 ครั้ง)
- จ. นอกจากจะบันทึกรายการสด หรือบันทึกภาพจากเครื่องรับโทรทัศน์แล้ว ยังสามารถสำเนาจากต้นฉบับ โคโคโยชุดความจำวนที่ต้องการ เช่น เกี่ยวกับการถ่ายสำเนาแถบบันทึกเสียงธรรมดา เพื่อประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนรายการซึ่งกันและกันระหว่างสถานี
- ฉ. มีความสะดวกในการใช้ เมื่อบันทึกแล้วสามารถเล่นกลับชมโคโคโยทันที ไม่ต้องมีการล้างและคัตต่อเหมือนภาพยนตร์

นอกจากนี้เทปโทรทัศน์ที่ใช้ภายในบ้าน หรือแบบโฮมยูสที่เป็นแบบ คลิป นั้นยังมีบทบาท

ในชีวิตประจำวันอีกมากที่เคียว โคโย

1. สามารถทำเป็นอัลบั้มภาพโคโค (วิดีโออัลบั้ม) คือเป็นการบันทึกภาพซึ่งอาจจะเป็นภาพขาวดำหรือภาพสี หรือภาพยนตร์ 8 มม. ที่มีอยู่ แม้ว่าภาพที่มีดังกล่าวจะเป็นภาพนิ่ง แต่ความสามารถในการทิ้งภาพและกวาดภาพ ก็ยังสามารถช่วยให้ภาพนั้นมีการเคลื่อนไหวได้ นอกจากนี้ความสามารถของเทปโทรทัศน์ในการบันทึกเสียงภาพหลังการบันทึกภาพ ซึ่งอาจเป็นการเล่าหรือเปิดเพลงประกอบ ก็นับว่าเป็นประโยชน์ในการให้ความรู้ลึกมีชีวิตชีวขึ้น

2. เทปโทรทัศน์แบบโฮมยูสนี้สามารถช่วยแก้ปัญหาของภาพยนตร์ 8 มม. ซึ่งแม้ว่าจะเป็นที่นิยมภายในบ้านเช่นกัน แต่ก็ยังมีข้อบกพร่องจกัก เช่น เรื่องการควบคุมแสงสว่าง สภาพห้อง การถ่ายเทอากาศ การติดคังจ้อ และอื่น ๆ ในขณะที่เทปโทรทัศน์ดังกล่าวสามารถอำนวยความสะดวกได้ตลอดเวลาและสถานที่ อีกทั้งเทปบันทึกโทรทัศน์ก็สามารถเก็บรักษาคุณภาพโคโคโดยปราศจากริ้วรอยขูดขีด ถ้าเทียบระยะเวลาตั้งแต่ที่โคโคบันทึกเทปกับระยะเวลาที่ฉายภาพยนตร์ไป สิ่งที่เทปโทรทัศน์สามารถจะอำนวยความสะดวกได้อีกประการหนึ่งคือ จากความนิยมที่มีมากขึ้นในปัจจุบันจึงมีหน่วยที่รับให้บริการถ่ายสำเนา ภาพยนตร์จากที่มีอยู่แล้วลงที่แถบบันทึกโทรทัศน์

ช่วยให้เจ้าของภาพยนตร์ 8 มม. ที่คิดจะเปลี่ยนใจมาใช้เทปโทรทัศน์ไม่ต้องหาซื้อกล้องบันทึกโทรทัศน์มาให้เสีย

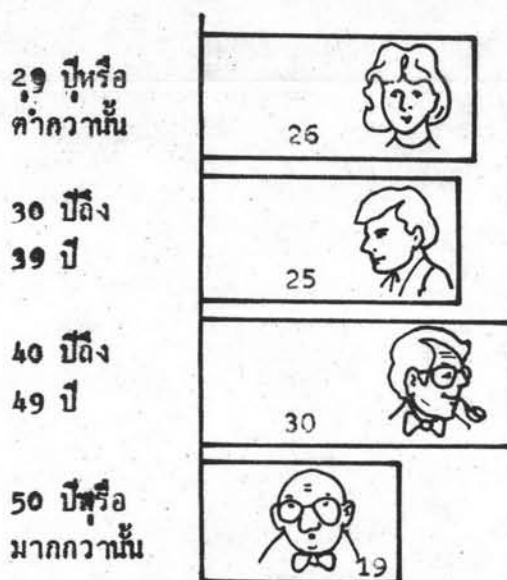
3. ในปัจจุบันไม่ว่ากิจการใดๆ ก็ตามนิยมใช้เทปโทรทัศน์เพื่อการถ่ายทอดกิจการที่กระทำลงบนแถบบันทึกโทรทัศน์ไว้เปิดชม โดยเห็นการณ์ไกลว่าจะเป็นแนวทางให้เกิดปรับปรุงงานอื่นๆ ให้ดีขึ้น และเพื่อเกิดความมั่นใจในตัวเองด้วย นอกจากนี้ในบางกรณีเช่นการเรียนการสอน ผู้เรียนกลุ่มหนึ่งอาจจะประทับใจผู้สอนคนหนึ่งซึ่งไม่มีโอกาสจะได้มาให้คำบรรยาย ณ สถานบันแห่งนั้นได้อีก แต่ผู้อำนวยความสะดวกสถานบันได้มีความก้าวหน้าทันสมัยก็อาจจะหาโอกาสให้ผู้สอนท่านนั้นได้รับการบันทึกด้วยระบบเทปโทรทัศน์ แบบเดียวกับที่จะสามารถมาเล่นในสถานบันนั้นก็ได้อีก เป็นการตอบสนองความต้องการของผู้เรียน

4. ในกรณีที่ผู้เป็นเจ้าของเทปโทรทัศน์ประสงค์จะชมรายการโทรทัศน์ทางสถานีหนึ่ง แต่ขณะเดียวกันรายการโทรทัศน์ของอีกสถานีหนึ่งก็เป็นที่น่าสนใจ ดังนั้น ผู้ผลิตเทปโทรทัศน์ก็ได้คิดวิวัฒนาการความสามารถในการบันทึกภาพของอีกรายการหนึ่งไว้ เพื่อช่วยตัดปัญหาการพลาดโอกาสของผู้เป็นเจ้าของที่จะชมรายการโทรทัศน์ให้ได้มากเท่าที่เขาต้องการ ไม่แต่เพียงแค่นี้บริษัทผู้ผลิตยังได้พยายามหาวิธีการรักษาโอกาสให้แก่ผู้ใช้เทปโทรทัศน์ เพื่อจะสามารถดึงเทปโทรทัศน์ไว้ล่วงหน้าสำหรับบันทึกรายการในช่วงเวลาที่เขาจะไม่สามารถชมได้ในอนาคตเท่าที่ได้มีการคิดกันแล้ว เทปโทรทัศน์สามารถลัดคิวให้ตั้งเวลาไว้บันทึกการล่วงหน้าจนถึง 2 เดือนได้

5. ในด้านวงการบันเทิง เนื่องจากในปัจจุบันเทปโทรทัศน์ได้มีการวิวัฒนาการกันมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้สามารถใช้งานได้ตามความต้องการของผู้เป็นเจ้าของ และด้วยวิวัฒนาการนี้เองก็ได้ปรากฏมีการผลิตจอสำหรับเทปโทรทัศน์ขึ้น ในขนาด 3 x 7 เมตร ซึ่งช่วยให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกเห็นจริงเห็นจังมากขึ้น และผู้มึบทบาทในวงการบันเทิงจึงได้นำวิวัฒนาการใหม่นี้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ เช่น ตามไนท์คลับหรือบาร์ดิสโก้ ได้จัดฉายเทปโทรทัศน์ผ่านไปปรากฏบนจอขนาดใหญ่ ดังกล่าว ทำให้ผู้ที่มาเที่ยวไนท์คลับเกิดความรู้สึกเหมือนกับว่าวงดนตรีเจ้าของเพลงนั้นๆ ได้มาแสดงอยู่ต่อหน้าเขา เป็นต้น

จากประสิทธิภาพของเทปโทรทัศน์ในการใช้งานดังกล่าว จะเห็นได้ว่าจากแผนภูมิต่อไปนี้ได้แสดงความแตกต่างทางวัยของผู้ใช้เทปโทรทัศน์เปรียบเทียบกับจำนวนผู้ใช้เป็นร้อยละ ซึ่งที่ปรากฏคือช่วงอายุ 40 ถึง 49 ปี เป็นวัยที่ให้ความสนใจและนิยมใช้เทปโทรทัศน์มากที่สุด คิดได้เป็นร้อยละ 30 แต่อย่างไรก็ดี อัตราความสนใจของวัยอื่นๆ ก็มีลดหลั่นกันลงมา ไม่แตกต่างกันมากนัก

แผนภูมิที่ 6 ร้อยละของผู้สนใจใช้เทปโทรทัศน์เปรียบเทียบตามอายุ

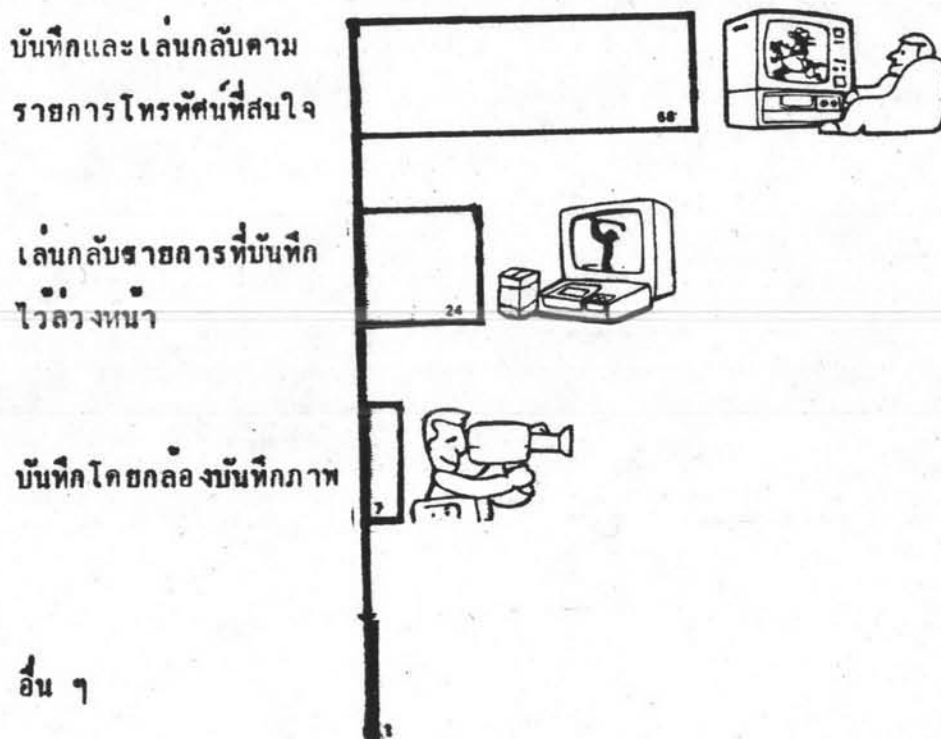

ที่มาของข้อมูล: แมทซูซิต้าเซอร์เวย์¹

นอกจากนี้ในด้านวัตถุประสงค์หลักของการใช้เทปโทรทัศน์ก็ปรากฏว่ามีผู้นำมาใช้ในด้านต่างๆ ซึ่งสามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

¹JEI., "User Analysis and Video Retailing," หน้า 33.

แผนภูมิที่ 7 วัตถุประสงค์ในการใช้เทปโทรทัศน์

ที่มาของข้อมูล: เกมบ้า พับลิเกชั่น¹

ส่วนสถิติขอจำหน่ายเทปโทรทัศน์แบบโฮมยูสในช่วงปีที่ผ่านมา² ปรากฏว่าความ
 ต้องการเทปโทรทัศน์มีมากขึ้นทุกที่ ทั้งในยุโรป ญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา โดย ญี่ปุ่นมีโครงการ
 สั่งเทปโทรทัศน์จำหน่ายถึง 550,000 เครื่อง ส่วนสหรัฐอเมริกาสั่ง 450,000 เครื่อง ปี
 1979 บริษัทอาร์ซีเอจำหน่ายไป 195,000 เครื่อง ขณะที่ช่วง 6 เดือนหลังขอจำหน่ายออกไป
 ไปอีก 142,000 เครื่อง ในสหรัฐอเมริกาคาดว่าความต้องการจะมีถึงหนึ่งล้านเครื่องในปี
 1980 ในยุโรปมีขอจำหน่าย 200,000 เครื่อง

¹JEI, เรื่องเดิม, หน้าเดิม.

²JEI, "Demand and Production," หน้า 42.

บทบาทของ เทปโทรทัศน์ทางการศึกษา

ดังที่กล่าวแล้วพร้อมทั้งได้แสดงสถิติความนิยมของเทปจะเห็นได้ว่า เทปโทรทัศน์ได้รับความนิยมค่อนข้างสูง เกมป่าพิบัติเกชั่น¹ ได้สำรวจพบว่าเกือบร้อยละ 30 ของเทปโทรทัศน์ที่มีผู้ซื้อไปได้นำเข้ามาใช้ทางการศึกษา ทั้งนี้ด้วยเหตุผลต่างๆ กัน คือ

1. สามารถที่จะนำการสอนของครูซึ่งอาจจะเป็นการสอนหรือสาธิตกลับมาฉายซ้ำให้นักเรียนดูได้หลายครั้ง

2. สามารถบันทึกการการสอนเพื่อนำกลับมาใช้กับชั้นเรียนที่มีความต้องการที่จะทบทวนบทเรียนนั้นๆ

3. เทปโทรทัศน์การสอนของครูในชั้นเรียน ที่อยู่ในชั้นดีบรรลุดูประสงค์เชิงพฤติกรรมก็อาจนำมาใช้สอนโดยตรง ในกรณีที่ขาดแคลนครูหรือส่งไปให้นักเรียนในต่างจังหวัดได้เรียน

4. การบันทึกการสอนไว้ทางเทปบันทึกภาพสามารถที่จะเผยแพร่การเรียนการสอนไปได้ทั่วทั้งประเทศ สำหรับการเรียนเป็นรายบุคคลหรือการเรียนตามชั้นเรียน

5. การบันทึกการเรียนการสอนของครูในชั้นเรียน หรือกิจกรรมต่างๆ ของนักเรียนแล้วนำมาเปิดทบทวนเป็นการช่วยวิเคราะห์และประเมินผลเพื่อการเปรียบเทียบและปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น

ด้วยประสิทธิภาพดังกล่าวประเทศไทยจึงได้จัดให้มีการนำเทปโทรทัศน์เข้ามาประกอบใช้ในการให้การศึกษา โดยมีประวัติตั้งแต่เริ่มแรกว่า เทปโทรทัศน์ได้เริ่มนำมาใช้ครั้งแรกในสถาบันการฝึกหัดครู² ที่วิทยาลัยครูสมเด็จเจ้าพระยา โดยมีผู้บริจาคเทปโทรทัศน์ให้

¹ JEI, "User Analysis and Video Retailing," หน้า 32.

² วณี รัตนวงศ์, เรื่องเดิม, หน้า 19-20.

หนึ่งเครื่อง ทางวิทยาลัยจึงได้จัดซื้ออุปกรณ์อื่นๆ เพิ่มเติมจนครบครัน แล้วได้ตัดแปลงห้องเรียนให้เป็นห้องส่งและห้องควบคุม ติดเครื่องปรับอากาศ ได้จัดส่งระบบโทรทัศนวงจรปิดขึ้นภายในวิทยาลัย การดำเนินการยังอยู่ในขั้นทดลอง ทำการส่งรายการสอนสัปดาห์ละ 12-15 ชั่วโมง วิชาที่ทำการสอนได้แก่ ภาษาไทย วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ กหกรรมศาสตร์ การศึกษา ศิลปสังคมศึกษา ภาษาอังกฤษ ดนตรีและนาฏศิลป์ การออกอากาศแต่ละครั้งจะมีนักเรียนตั้งแต่ 2 ถึง 4 หมู่ ส่งรายการไปตามห้องเรียนต่างๆ รายการสอนมีทั้งรายการสดและบันทึกแถบโทรทัศน นอกจากนี้ตอนพักกลางวันยังได้ออกรายการบันเทิงหรือสารคดี ซึ่งได้บันทึกรายการจากสถานีอื่นๆ แม้ว่าการดำเนินงานยังอยู่ในขั้นทดลอง แต่ก็ได้รับความสนใจจากสถาบันการศึกษาอื่นๆ เป็นอันมาก จะมีผู้มาชมการส่งโทรทัศนของวิทยาลัยอยู่เสมอๆ ซึ่งเป็นการแสดงว่าสถาบันการศึกษาอื่นต่างก็ได้ให้ความสนใจการสอนทางโทรทัศนเช่นกัน

ในปีการศึกษาต่อไป จะมีการติดตั้งระบบโทรทัศนวงจรปิดที่ใช้เทปโทรทัศนอีกหลายแห่ง และจะมีศูนย์ผลิตแถบบันทึกโทรทัศนขึ้นที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ทำการผลิตรายการสอนบันทึกแถบบันทึกโทรทัศน โดยจัดเป็นอนุกรมต่อเนื่องกันไป และแจกจ่ายแถบบันทึกโทรทัศนเหล่านั้นไปยังสถาบันการศึกษาที่มีระบบโทรทัศนวงจรปิด การทำเช่นนั้นทำให้นักเรียนสามารถได้เรียนจากอาจารย์ดีๆ โดยทั่วกัน

เนื่องด้วยในปัจจุบันได้มีบริษัททางการค้าหลายบริษัท นำหลักการทำงานของเทปโทรทัศนไปพัฒนา และผลิตเทปโทรทัศนขึ้นในรูปแบบโมเดลต่างๆ มากมาย ซึ่งต่างก็ล้วนมีความสามารถมากตามแต่ที่บริษัทนั้นๆ จะคิดวิวัฒนาการกันไปได้ ดังนั้น ในการที่จะเลือกนำเทปโทรทัศนไปใช้ดำเนินการในการให้การศึกษาจึงควรมีหลักพิจารณาเลือกใช้ดังนี้ คือ

1. มีประสิทธิภาพคุ้มกับราคา
2. สามารถจัดซื้อหาได้ง่าย
3. สามารถบำรุงรักษาได้ง่าย
4. สามารถจัดหาอะไหล่และอุปกรณ์ พร้อมการให้บริการได้สะดวก
5. สามารถจัดหาซื้อแถบเทปแบบ เนื้อเปล่าและแถบเทปที่บรรจุเนื้อหาไว้แล้วได้ง่าย

6. สามารถนำมาใช้งานไค้สะดวก ไม่ยุ่งยาก น้ำหนักเบา
7. สามารถเผยแพร่วิธีการใช้ให้เข้าใจได้ง่าย
8. สามารถนำมาเล่นกลับทางเครื่องรับโทรทัศน์ได้ครั้งละหลายเครื่องถ้ามีสายต่อเข้าและออกของเครื่องรับโทรทัศน์

หากจะคำนึงในด้านต่างๆ แล้ว จะเห็นว่าตลาดเทปโทรทัศน์ในบ้านเราระบบเทปโทรทัศน์ที่ครองตลาดอยู่คือระบบ วีเอชเอส และระบบเบตาแมกซ์ ด้วยเหตุนี้ทั้งสองระบบจึงจัดหาซื้อได้ง่าย ขณะเดียวกันผลของการให้บริการต่างๆ บริษัทที่มีเทปโทรทัศน์ทั้งสองระบบย่อมดีกว่า และสะดวกกว่าของระบบอื่นๆ

แม้ว่าระบบ วีซีอาร์จะเป็นระบบที่ถูกนำมาใช้ในด้านการศึกษามาก่อนระบบอื่นๆ โดยจัดเป็นสื่อการเรียนการสอนที่สมบูรณ์แบบและถูกพัฒนาในด้านการจัดเนื้อหาสำเร็จรูปมากกว่าระบบอื่นๆ โดยเฉพาะเนื้อหาทางวิชาการที่มีการแสดงการทดลองก็ได้นำเนื้อหานี้ๆ รวมทั้งบทเรียนต่างๆ มาบันทึกลงไว้เพื่อการศึกษา นอกจากนี้แหล่งจัดทำก็ยังกว้างขวางมากในขณะที่ระบบอื่นๆ เน้นหนักไปทางค่านับเงินมากกว่ากลุ่มประเทศที่นิยมระบบวีซีอาร์อยู่ในยุโรป และเลยไปถึงเอเชียบางประเทศ

ในสหรัฐอเมริกามีการนำระบบ ยูเมติกมาใช้บ้าง แต่มีวงจำกัด เนื่องจากวีระบบโทรทัศน์สีที่ใช้เป็นระบบ เอ็นทีเอสซี ซึ่งต่างจากระบบทั่วโลกส่วนมากนิยมกัน นอกจากนี้ตัวเครื่องเทปโทรทัศน์ก็ยังมีขนาดใหญ่โตมาก จึงมีขีดการใช้งานจำกัดอยู่เฉพาะภายในประเทศ

สำหรับในประเทศไทยเรา ระบบ วีซีอาร์ แคมมากมีนำมาใช้งานน้อย และผู้ผลิตรายใหญ่ๆ ก็ไม่หวังพึ่งตลาดของไทยมากนัก จึงแทบไม่มีการนำมาใช้งานมากเท่าที่ควร ทั้งๆ ที่ระบบนี้มีการจัดเนื้อหาวิชาการมากที่สุด ทั้งกระบวนการใช้งานก็ง่ายมาก เครื่องมีขนาดเล็ก กระทัดรัด ทนทาน แข็งแรง

ทางเลือกสำหรับประเทศไทยเราที่จะนำระบบเทปโทรทัศน์ที่เหมาะสมมาใช้งานทางด้านการศึกษา จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ฝ่ายผลิตรายการโทรทัศน์และผู้อำนวยการมากมาย อาทิเช่น นายสุระ สุนากร เจ้าหน้าที่ฝ่ายข่าวและประชาสัมพันธ์ธนาคารแห่งประเทศไทย

นายวิโรจน์ ไตรรัตน์ เจ้าหน้าที่งานโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา
 นายอนันต์ สร้อยมณี เจ้าหน้าที่งานเทคนิค ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา นายกิจลักษณ์ ตี-
 ประวัติ เจ้าหน้าที่สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีฯ.อสมท. และนายคมสัน เจ้าหน้าที่ฝ่ายการขาย
 บริษัทฟิลิปส์แห่งประเทศไทย เป็นต้น ก็ได้ให้ความเห็นพร้อมกันว่าระบบที่ควรเลือกนำมา
 ใช้ควรจะเป็นระบบ วีเอเอสเอส หรือไมก็เบตาแมกซ์ ซึ่งจัดว่ามีความสมบูรณ์ในร้านต่างๆ
 มาก ทั้งร้านตลาดไม่ว่าในเมืองไทยหรือต่างประเทศ ซึ่งจะถูกได้จากตารางต่อไปนี้ อันแสดง
 ให้เห็นว่าเมื่อเวลาใดเทปโทรทัศน์ระบบวีเอเอสเอสและเบตาแมกซ์รุ่นใดได้ถูกผลิตและจำหน่าย
 ไป นอกจากนี้จะสามารถประมาณการณ์สำหรับตลาดในอนาคตของทั้ง 2 ระบบ ได้ว่า จะ
 ยังคงได้รับความนิยมอยู่ต่อไปด้วยเหตุผลที่ว่า เครื่องใช้ใดถูกจัดสร้างให้ใช้ได้ทั้งสองระบบ
 ในเครื่องเดียว เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือ ผู้ผลิตเทปโทรทัศน์ระบบวีซีอาร์เอง ซึ่งผลิตแถบ
 เนื้อเทปที่เป็นวิชาการ ยังมีแนวโน้มที่จะมาทำเป็นระบบวีเอเอสเอสและระบบเบตาแมกซ์แทนระ
 บบบวีซีอาร์ เพราะตลาดของวีเอเอสเอสและเบตาแมกซ์กว้างขวางกว่าในทางการค้า

ตารางที่ ๓ วิศวกรรมการของเทปโทรทัศน์แบบใช้กับบ้าน

กลุ่มเบตาแมกซ์

กลุ่มวีเอชเอส

ช่วงเวลา	โซน	ชโนโย	โตชิบา	เอ็นอีซี	เยเนอร์ล	เจวีซี	ฮิตาชิ	ซาร์ป	มิตซูบิชิ	แมทซุซิตา	อาไก
กย. ๒๕๑๗		วี-คอร์ด ๑	วี-คอร์ด ๑								
พค. ๒๕๑๘	เบตาแมกซ์ ๑ เอช										
กค. ๒๕๑๘	เอสแอล-๖๓๐๐ เอสแอล-๗๓๐๐										
กย. ๒๕๑๘										วีเอช-๑๐๐๐ รุ่นทดลอง	
มีย. ๒๕๑๘		วีทีซี- ๓๒๐๐ วี-คอร์ด๒									วีเอกซ์-๒๐๐๐
กย. ๒๕๑๘						เอชอาร์-๓๓๐๐ ๒เอช					
ธค. ๒๕๑๘	เอสแอล-๗๑๐๐ ๑เอช เบตา พอร์แมท		เควี-๔๑๐๐ วี-คอร์ด๒				วีเอช-๓๒๐๐ ๒เอช	วีซี- ๕๐๐๐ ๒เอช			วีอาร์-๑๐๐๐ ควอซาร์
มค. ๒๕๒๐	เบตา พอร์แมท ๒เอช	วีทีซี- ๕๑๐๐ วีทีซี- ๕๐๐๐ เบตา พอร์แมท	เบตา พอร์แมท ๒เอช						เอชวี-๑๑๐๐ ๒เอช		ควอซาร์ พิจารณาารวม วีเอชเอส
กพ. ๒๕๒๐	โซนีสับสนุน ** เซบิท	ประกาศร่วมกัน									
เมย. ๒๕๒๐	ไอวาเทโอเนียร์ ** เข้าร่วม กลุ่มเบตาแมกซ์										
มีย. ๒๕๒๐						ประกาศ เปิดตลาดใน อเมริกา	ประกาศ เปิดตลาดผลิต ในอเมริกา				เอ็นวี-๕๕๐๐ ๒เอช วีเอชเอส
สก. ๒๕๒๐	เอสแอล-๘๒๐๐										ประกาศเข้าร่วม กลุ่มวีเอชเอส

ตารางที่ ๓ (ต่อ)

กลุ่มเบตาแมกซ์

กลุ่มวีเอชเอส

บริษัท ช่วงเวลา	โชนี่	ซินโย	โตชิบา	เอ็นอีซี	เยเนอร์ล	เจอร์ซี	ฮิตาชิ	ซาร์ป	มิตซูบิชิ	แมทซุซิตา	อาไก
กย. ๒๕๒๐						เอชอาร์-๓๓๐๐ ยู ฟิลซีแคมวีเอชเอส			เอชเอส-๑๐๐๐ เอ็มจีเอ	วีพีที-๒๐๐ อาร์ซีเอ๒-๔เอช	
ตค. ๒๕๒๐	เจอาร์-๕๐๐๐ ดับลิว๒เอช เซนิท	แซร์, โรบิค ๒เอช	วี-๕๒๑๐							พีวี-๑๐๐๐ พานาโซนิค แมกนีวีกซ์	
ธค. ๒๕๒๐				วีซี-๒๒๐๐ ๒เอช เบตาฟอร์แมท	ประกาศเข้าร่วม กลุ่มเบตาแมกซ์	เอชอาร์-๓๖๐๐ ดับเบิล สปีด					
มค. ๒๕๒๑	ยุโรปออกรุ่นแรก									จีอี๒-๔เอช	
						เอชอาร์-๓๓๐๐ ๓เอช	วีที-๓๐๐๐			วีซี-๒๔๐๐ ซิลวาเนีย ๒-๔เอช	วีเอส-๕๓๐๐
พค. ๒๕๒๑	เอสแอล-๕๐๐๐ ----- เอสแอล-๕๖๐๐	วีทีซี-๕๑๐๐เอ			โตชิบาสับสนุน						
						เอชอาร์-๓๖๐๐ ดับเบิล สปีด	วีที-๕๒๐๐ ๒-๔เอช		เอชวี-๑๕๐๐	อาร์ซีเอ ๓แบบ โปรแกรเมเบิล	
สค. ๒๕๒๑			วี-๕๒๕๐ ฟิล					วีซี-๕๑๐๐		เอ็นวี-๖๕๐๐ ดับเบิล สปีด	
กย. ๒๕๒๑	เซนิทเอช ----- เอสแอล-๓๑๐๐ พอร์เทเบิล	วีทีซี-๕๓๐๐พี ฟิล				เอชอาร์๕๑๐๐เอมู พอร์เทเบิล	วีที -๓๐๐			เอ็นวี-๕๖๐๐ ฟิล แมกนาวอกซ์ โปรแกรเมเบิล	
ตค. ๒๕๒๑			วี-๗๑๐๐ โปรแกรเมเบิล							เอ็นวี-๖๐๐๐ พอร์เทเบิล วีดับลิว-๕๐๐๐ อีเลคโทรนิคจูน	
พย. ๒๕๒๑		วีทีซี-๕๓๐๐เอส ซีแคม									